

ETLA

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY
Lönnrotinkatu 4 B, 00120 Helsinki Finland, Tel. +358-9-609 900
Fax +358-9-601 753 <http://www.etla.fi/>

Keskusteluaiheita – Discussion papers

No. 885

Kari Alho – Ville Kaitila – Markku Kotilainen

EU:N LAAJENEMISEN VAIKUTUKSET

SUOMALAISTEN YRITYSTEN STRATEGIOIHIN

ALHO, Kari, KAITILA, Ville, KOTILAINEN, Markku, EU:N LAAJENEMISEN VAIKUTUKSET SUOMALAISTEN YRITYSTEN STRATEGIOIHIN. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2004, 86 s. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 885).

TIIVISTELMÄ: Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sitä, millaisia vaikutuksia kymmenen uuden jäsenmaan liittymisellä Euroopan unioniin vuonna 2004 on suomalaisen yritysten strategioihin. Asiaa lähestyttiin tekemällä analyyseja uusien jäsenmaiden taloudellisesta tilanteesta, arvioimalla ongelmia tässä suhteessa sekä uusien jäsenmaiden konvergenssin nopeutta reaalisen tulotason, palkkojen ja hintojen osalta kohti EU-15-maita, analysoimalla verojärjestelmiä ja verokilpailua, pohtimalla työvoiman liikkuvuuden vaikutuksia Suomen työmarkkinoilla sekä laatimalla yrityskysely, joka koski suomalaisten yritysten suunnitelmia uusien jäsenmaiden markkinoiden suhteen. Uusien jäsenmaiden markkinat kasvavat keskimäärin nopeammin kuin vanhojen jäsenmaiden ja niissä on alemmat tuotantokustannukset. Tämä mahdollistaa liiketoiminnan kasvun viennin ja suorien sijoitusten kautta. Mahdollisia riskejä muodostuu muun muassa uusien jäsenmaiden epävakamman talouskehityksen ja erityisesti uusien jäsenmaiden markkinoilla lisääntyvän kilpailun kautta.

AVAINSANAT: EU:n laajeneminen, ulkomaankauppa, suorat sijoitukset, verotus, työvoiman liikkuminen

ALHO, Kari, KAITILA, Ville, KOTILAINEN, Markku, EFFECTS OF EU ENLARGEMENT ON THE STRATEGIES OF FINNISH FIRMS. Helsinki: ETLA, Elinkeinoelämän Tutkimuslaitos, The Research Institute of the Finnish Economy, 2004, 86 p. (Keskusteluaiheita, Discussion Papers, ISSN 0781-6847; No. 885).

ABSTRACT: We study the effects of EU enlargement in 2004 on the strategies of Finnish firms. First, we analyse the economic situation in the new member countries and their speed of convergence towards the levels of real incomes, wages and prices in the EU-15 countries. Then we analyse tax systems and tax competition as well as the impact of labour mobility on the Finnish labour market. Finally, we discuss the answers to a questionnaire we sent to Finnish firms about their plans concerning the new member countries' markets. On average, the latter will grow faster than those of the EU-15 countries and the new member countries also have lower production costs. This enables growth in business through exports and foreign direct investment. Possible risks arise through more unstable economic development in the new member countries and through increased competition.

KEYWORDS: EU enlargement, foreign trade, FDI, taxation, labour mobility

ESIPUHE

EU:n laajeneminen avaa uuden aikakauden unionille. Se muuttaa erityisesti unionin instituutioiden toimintaa, koska nyt kerralla liittyy peräti kymmenen maata, kun aiemmin enimmillään on yhtä aikaa liittynyt kolme maata. Laajeneminen avaa uusia mahdollisuuksia erityisesti taloudellisesti, mutta unionin integraatiokehityksen syveneminen voi kohdata uudenlaisen epävarmuuden ajan.

Tämän tutkimuksen kohteena on se, miten laajeneminen vaikuttaa suomalaisten yritysten strategioihin. Viime aikoina on käyty vilkasta keskustelua yritysten toimintoja koskevan sijaintikilpailun kovenemisesta laajenemisen yhteydessä. Tämä kysymys on keskeisesti esillä tässä tutkimuksessa muun muassa verotuksen ja kustannuserojen luoman kilpailutilanteen osalta sekä laaditun yrityskyselyn tulosten valossa. Sen lisäksi raportissa tarkastellaan uusien jäsenmaiden kokonaistaloudellisen kehityksen vauhtia ja työmarkkinoillamme mahdollisesti koettavia sopeutumisoongelmia.

Tämän tutkimuksen ohjausryhmän puheenjohtajana on toiminut neuvotteleva virkamies Barbro Widing KTM:stä. Raporttia ovat lisäksi kommentoineet kauppapoliittinen asiamies Timo Laukkanen ja talouspoliittinen asiamies Penna Urrila Teollisuuden ja Työnantajien Keskusliitosta, neuvotteleva virkamies Auli Korhonen KTM:stä ja elinkeinopoliittinen asiamies Maritta Iso-Aho Palvelutyönantajat ry:stä. Lisäksi olemme hyötäneet keskustelusta TT:n talouspoliittisen asiamiehen Simo Pinomaan kanssa. Lausumme heille parhaat kiitokset yhteistyöstä ja toteamme, että vastuu tutkimusraportista on yksin tekijöiden. Rolf Maury on avustanut tilastotietojen keruussa ja käsittelyssä.

Tutkimuksen keskeinen osa on Baltian ja Puolan kanssa liiketoimintasuhteissa olevien yritysten strategioita koskeva kyselytutkimus. Kiitämme kyselyyn osallistuneita yrityksiä tärkeästä panoksesta tutkimukseemme. Kyselyn suunnittelussa ja toteutuksessa saimme apua yllä mainittujen henkilöiden ohella tutkimuspäällikkö Jyrki Ali-Yrköltä ja fil.tri Maarit Lindströmiltä Etlatieto Oy:stä sekä atk-suunnittelija Petteri Larjokselta ETLAsta.

Sisäinen työnjakomme on ollut se, että Kari Alho, joka on toiminut projektin koordinaattorina, on kirjoittanut luvut 1, 4 ja 7, Ville Kaitila on vastannut luvuista 2, 3 ja 6 sekä Markku Kotilainen luvusta 5. Muut osat ovat yhteisiä. Tutkimus on laadittu syys-joulukuussa 2003.

Tutkimuksen on rahoittanut Kauppa- ja teollisuusministeriö, mistä lausumme parhaat kiitokset.

Helsingissä tammikuussa 2004

Kari Alho Ville Kaitila Markku Kotilainen

SISÄLLYS

YHTEENVETO

1	JOHDANTO	1
1.1	Tausta	1
1.2	Kysymyksenasettelu ja menetelmät	2
1.3	Raportin rakenne	4
2	TALOUSKEHITYS UUSISSA JÄSENMAISSA	5
2.1	Taloudellisen kehityksen pääpiirteet uusissa jäsenmaissa	5
2.2	Viron talouden kehitys	14
2.3	Puolan talouden kehitys	22
3	SUOMEN TALOUSSUHTEET UUSIEN JÄSENMAIDEN KANSSA	27
3.1	Ulkomaankauppa	27
3.2	Suorat sijoitukset	31
4	UUSIEN JÄSENMAIDEN KILPAILUETU JA SEN PYSYVYYS	37
4.1	Kustannuskilpailutilanne ja suhteellinen tuottavuus	37
4.2	Uusien hakijamaiden konvergenssin nopeus kohti EU-maita	40
4.3	Rakennerahastot	44
5	VEROTUKSEN VAIKUTUS YRITYSTEN STRATEGIOIHIN	45
5.1	Miten kilpailutilanne muuttuu?	45
5.2	Julkisen sektorin laajuus EU:n uusissa jäsenmaissa ja Suomessa	46
5.3	Baltian maiden ja Puolan verojärjestelmät Suomeen verrattuna	48
5.4	Miten paljon verojärjestelmä vaikuttaa sijaintipäätöksiin?	52
5.5	Johtopäätökset	55
6	YRITYSKYSELYN TULOKSET	57
6.1	Kyselyn esittely ja yritysten taustatiedot	57
6.2	Kyselyn tulokset	60
7	TYÖVOIMAN LIIKKUVUUS JA TYÖMARKKINAT	73
7.1	Tilanne tällä hetkellä ja lähitulevaisuudessa Suomen työmarkkinoilla	73
7.2	Työvoiman liikkuvuuden säätely	76
7.3	Vaikutuksista Suomen työmarkkinoilla ja taloudessa	77
	LÄHTEET	81
	LIITE YRITYSKYSELYN LOMAKE	83

YHTEENVETO

Tämän tutkimuksen tavoitteena on arvioida sitä, miten EU:n laajeneminen vaikuttaa suomalaisten yritysten strategioihin, mitä mahdollisuuksia jäsenyys avaa ja mitä uhkia se mahdollisesti luo.

Tätä kysymystä lähestyttiin tekemällä analyysija uusien jäsenmaiden taloudellisesta tilanteesta, arvioimalla ongelmia tässä suhteessa ja uusien jäsenmaiden konvergenssin nopeutta reaalisien tulotason, palkkojen ja hintojen osalta kohti EU-15-maita, analysoimalla verojärjestelmiä ja verokilpailua, pohtimalla työvoiman liikkuvuuden vaikutuksia Suomen työmarkkinoilla sekä erityisesti laatimalla yritys-kysely, joka koski suomalaisten yritysten suunnitelmia uusien jäsenmaiden markkinoiden suhteen.

Lähentyminen jatkuu mutta sisältää riskejä epävakaudesta

Uusien jäsenmaiden taloudellinen kehitys on ollut suhteellisen suotuisaa, muttei kansainvälisesti ottaen kuitenkaan poikkeuksellisen nopeaa. Toisaalta maista läheisin, Viro, on kasvanut nopeasti. Se joutuu kuitenkin kiinnittämään erityistä huomiota taloutensa ulkoisen epätasapainon, vaihtotaseen vajauksen, hallintaan. Viro on erittäin riippuvainen ulkomaisista, lähinnä Suomesta ja Ruotsista tulevista suorista sijoituksista, joiden turvin maa on kyennyt toistaiseksi rahoittamaan vaihtotaseen vajauksen ilman merkittävää omaa velkaantumista ulkomaille. On epävarmaa, kuinka kauan tällainen kehitys voi jatkua, mikä muodostaa oman riskinsä myös suomalaisille yrityksille.

Suomalaisten yritysten suorista sijoituksista vajaa 3 prosenttia on uusissa jäsenmaissa, melko vähän verrattuna näiden maiden asemaan Suomen viennissä, mikä on 7 prosenttia. Uusiin jäsenmaihin on ollut toisaalta edullista tehdä investointeja. Ne ovatkin tuottaneet paremmin kuin keskimäärin suomalaiset investoinnit ulkomaille. Näin on ollut viime vuosina erityisesti Virossa ja Unkarissa.

Jotta voitaisiin arvioida tilannetta lähentymisen suhteen jatkossa, tutkimuksessa laadittiin kolme skenaariota. Niistä tällä hetkellä todennäköisimmän mukaan uusien jäsenmaiden palkkatason ja hintatason edullisuus supistuu, mutta matalan lähtötason vuoksi kestänee kuitenkin pitkään, neljännesvuosisadan, ennen kuin uudet jäsenmaat keskimäärin saavuttavat tilanteen, jossa niiden tulo- ja kustannustaso on 75 prosenttia Suomen tasosta.

Verokilpailu kiristyy

Verokilpailun osalta tutkittiin Baltian maiden ja Puolan verojärjestelmiä suhteessa Suomeen. Julkinen sektori on pienempi ja bruttoveroaste matalampi uusissa jäsenmaissa kuin Suomessa, mikä heijastelee muun muassa suurempaa markkinaehtoisuutta yhteiskuntapolitiikassa. Baltian maissa yritys- ja henkilöverotus ovat erityisesti matalampia kuin Suomessa.

Verotus on yksi tekijä muiden joukossa yrityksen ja asuinpaikan sijaintia valittaessa; muut tekijät dominoivat, mutta verotus voi joissakin tapauksissa olla ratkaiseva tekijä. Sijaintikilpailu Baltian maiden ja Puolan kanssa on suurinta sellaisten yritysten kohdalla, joiden markkinat ovat pääosin näissä maissa ja toisaalta työntensävien yritysten suhteen. Verokilpailu ei kuitenkaan rajoitu uusiin jäsenmaihiin, sillä yritys- ja henkilöverotusta kevennetään muuallakin. Suomen täytyy säilyä jatkuvasti kilpailukykyisenä myös verotuksen osalta.

Yritykset näkevät mahdollisuuksia laajenevilla markkinoilla

Tutkimuksessa laadittiin yrityskysely, jolla pyrittiin saamaan selville suomalaisten yritysten strategioita ja niiden mahdollisia muutoksia uusissa jäsenmaissa. Tutkimus suunnattiin yrityksille, joilla jo on liiketoimintaa Baltian maissa tai Puolassa. Tällä tavalla ei tietysti voitu saada selville kaikkien suomalaisten yritysten suunnitelmia, mutta toisaalta on selvää, että suurin osa taloussuhteiden kehityksestä uusien jäsenmaiden kanssa tulee toteutumaan sellaisten yritysten toimesta, joilla jo on kaupallisia siteitä näihin maihin.

Melkein kaikki nämä yritykset aikovat laajentaa toimintaansa uusissa jäsenmaissa. Merkittävin toiminnan laajentamisen muoto on vienti, noin 55 prosenttia kyselyyn vastanneista yrityksistä aikoo tehdä näin. Tässä suhteessa teollisuus ja suuret yritykset ovat keskimäärin aktiivisempia kuin palveluala ja pienet yritykset. Seuraavaksi tärkeimpiä laajennusmuotoja ovat alihankinta ja oman tuotannollisen toiminnan laajentaminen uusissa jäsenmaissa. Nämäkin ovat yleisempiä teollisuudessa kuin palvelualoilla. Sen sijaan asiakaspalvelu on palvelualoilla merkittävämpi laajennusalue kuin teollisuudessa.

Vajaat 30 prosenttia kyselyyn vastanneista yrityksistä aikoo siirtää joitakin toimintojaan uusiin jäsenmaihiin. Merkittävimpänä liiketoiminnan siirron muotona pidetään tuotannollista toimintaa. Keskimääräistä enemmän näin on teollisuudessa ja pienissä yrityksissä. Toiseksi tärkein siirrettävä toiminto on asiakaspalvelu, mikä korostuu suurissa yrityksissä ja palvelualan yrityksissä. Alihankintaa arvioi siirtävänsä noin 7 prosenttia yrityksistä, mikä korostuu teollisuudessa ja hieman myös pienissä yrityksissä. Muutama pieni yritys arvioi siirtävänsä pääkonttorinsa johonkin uuteen jäsenmaahan. T&K -toimintoja tai emoyhtiönsä kotimaata ei varmuudella ole yksikään otoksen yritys siirtämässä.

Suorien sijoitusten määrän arvioitu kasvu on kuitenkin keskimäärin sitä suurempi, mitä enemmän yrityksen viennin arvioidaan kasvavan EU:n uusiin jäsenmaihiin. Vienti ja suorat sijoitukset tukevat toisiaan tutkimuksen mukaan.

Kasvavat markkinat uusissa jäsenmaissa ovat yritysten vastausten perusteella merkittävin liiketoiminnan edellytyksiä niissä vahvistava tekijä. Teollisuus ja palvelut samoin kuin suuret ja pienet yritykset näkevät asian keskimäärin samalla tavalla. Toiseksi tärkein liiketoiminnan edellytyksiä vahvistava tekijä on alhainen kustannustaso, jonka edullisuus häviää ajan myötä, vaikkakin suhteellisen hitaasti. Pienet yritykset pitävät alempaa kustannustasoa hieman tärkeämpänä kuin suuret yritykset. Sisämarkkinoiden laajeneminen uusiin jäsenmaihiin on kolmanneksi tärkein tekijä. Suuret yritykset mieltävät tämän tekijän hieman tärkeämmäksi kuin pienet yritykset.

Tärkeimmäksi liiketoiminnan edellytyksiä heikentäväksi tekijäksi nousee uusien jäsenmaiden Suomea heikompi julkishallinnon taso. Hieman vähemmän tärkeä este on

taloudellinen epävakaus ja puutteellinen infrastruktuuri uusissa jäsenmaissa. Molemmat ongelmat pienenevät ajan myötä, vaikkakin eroja on EU-15-maihin verrattuna vielä pitkään. Suomen markkinoilla ja kolmansien maiden markkinoilla kiristyvää kilpailua ei pidetä kovinkaan merkityksellisenä uhkana. Itse uusien jäsenmaiden markkinoilla kiristynyt kilpailu on hieman merkittävämpi tekijä.

Työmarkkinoilla muutoksia

Liiketoimintaa uusissa jäsenmaissa harjoittavat yritykset eivät tehdyn kyselyn perusteella pidä näitä maita kovinkaan merkittävänä mahdollisuutena hankkia työvoimaa Suomeen. Voi olla, että työvoimapulan eniten vaivaamat kotimarkkina-alat eivät tulleet kyselyssä koko painollaan esiin, joten vaikutukset voivat olla tätä suurempia todellisuudessa. Työmarkkinoilla Suomessa tulee eteen kuitenkin suuri muutos, kun lähivuosina markkinoilta poistuu enemmän työikäistä väestöä kuin tilalle tulee nuoria. Tämä synnyttää ulkomaisen työvoiman tarvetta. Muuttoliike uusista jäsenmaista viriää nykyisestä. Erityisesti Suomeen tulee kausiluonteisia työntekijöitä. Tällaisen työvoimavirran vaikutus Suomen työmarkkinoiden tasapainoon jäänee melko rajoitteksi ja siihen liittyy myös selviä etuja.

*

Osa laajenemisen vaikutuksista tulee esille aikaa myöten ja näkyy välillisesti Suomen talouden eri osa-alueilla. Nämä muutokset aiheuttavat myös sopeutumisongelmia. Toisaalta suomalaiset yritykset ovat jo pitkään toimineet aktiivisesti näillä markkinoilla. Ne aikovat myös laajentaa ja siirtää toimintojaan uusiin jäsenmaihiin. Tällä tavalla ne hyödyntävät uusien jäsenmaiden markkinoiden avaamia mahdollisuuksia ja voivat lisätä kilpailukykyään. Tämän edun ne voivat käyttää hyväkseen toiminnoissaan muilla markkinoilla. Tämä positiivinen tekijä kompensoi alkusopeutumista työllisyyden osalta.

Laajenemisen uhat näyttäisivät pysyvän suhteellisen rajoitettuina, ja yrityksille syntyy etuja. Suomessa on kustannuskehitys kuitenkin pidettävä hyvin hallinnassa ja maltillisena, ja samalla tuottavuuskehitys on pidettävä ripeänä, jotta tiivistyvään kilpailuun pystytään vastaamaan onnistuneella tavalla ja uusista mahdollisuuksista kyetään hyötymään täysimääräisesti.

1 JOHDANTO

1.1 Tausta

Euroopan unioni laajenee kymmenellä uudella jäsenmaalla 1.5.2004, mikä merkitsee suurta muutosta unionissa. Tämä muutos on tosin jo osittain toteutunut, koska EU on sinä vuosikymmenenä, joka on kulunut hakijamaiden jätettyä jäsenyyssanomukset, määrätietoisesti lähentänyt hakijamaita kohti jäsenyyttä ja integroinut niitä poliittisesti, taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti itseensä ns. Eurooppa-sopimuksilla. Joillakin talouden aloilla kuten teollisuustuotteissa vapaakauppa on jo pääosin toteutunut EU:n ja uusien jäsenmaiden välillä.

Suomalaiset yritykset ovat toimineet aktiivisesti jo pitkään uusien jäsenmaiden markkinoilla. Suomelle esimerkiksi tavaravienti hakijamaihin on suhteessa koko viennimme lähes kaksinkertainen verrattuna siihen, mikä se on muille EU-maille.

Itälaajeneminen aiheuttaa Suomessa paitsi innostusta uusista mahdollisuuksista myös huolta. Innostusta siksi, että se varmistaa Suomen ja hakijamaiden taloussiteet, erityisesti Viroon, mutta myös muihin uusiin jäsenmaihiin, ja yhdistää ne lopullisesti sisämarkkinoiden yhteisiin pelisääntöihin. Laajentuminen avaa siis *uusia mahdollisuuksia* suomalaisille yrityksille. Toisaalta tunnetaan huolta myös laajentumiseen *liittyvästä uhista*. Niitä aiheuttavat koveneva kilpailu Suomessa, yritysten tiettyjen toimintojen mahdollinen siirtyminen uusiin jäsenmaihiin, erityisesti Viroon, ja Suomen työmarkkinoilla mahdollisesti koettavat sopeutumisongelmat sekä tiivistyvä verokilpailu, joka kohtaa julkista taloudenpitoa ja siten koko Suomen kansantaloutta.

ETLA laati vuonna 2001 kauppaja- ja teollisuusministeriön rahoittaman tutkimuksen *EU:n itälaajenemisen vaikutukset Suomen elinkeinoelämälle* (Alho ym. 2001), jossa suoritettiin peruskartoitus unionin laajenemisen vaikutuksista.¹ Sen jälkeen laajenemissopimukset on solmittu ja allekirjoitettu huhtikuussa 2003. Myös kansanäänestykset hakijamaissa ovat päättyneet jäsenyyden kannalle.

Erityisesti pohdinta sijaintikilpailun kiristymisestä, joka koskee yritysten toimintojen edullisinta sijaintia, on tiivistynyt ja kiihtynyt viime aikoina. Tämä on yhteydessä kustannustasojen suuriin eroihin ja siihen, että EU:n jäsenyys parantaa ja varmistaa merkittävästi uusien jäsenmaiden investointiympäristöä. Tällöin investoinneilta vaadittava tuotto alenee ja niiden määrä voi kasvaa. Myös huolet Suomen työmarkkinoilla mahdollisesti koettavista haitoista ovat jatkuneet. Tämä tutkimusraportti paneutuu tarkemmin näiden herkkien kysymysten selvittämiseen.

¹ ETLAn aiempia EU:n laajenemista ja uusia jäsenmaita koskevia tutkimuksia ovat olleet muun muassa Erkkilä ja Widgrén (1994), Alho ym. (1996), Kaitila ja Widgrén (1998) sekä Partanen ja Widgrén (1999). Ks. lisäksi muita viimeaikaisia laajenemista koskevia arvioita ja tutkimuksia Valtioneuvoston kanslia (2003), Valtiovarainministeriö (2003) sekä Kiander ja Vaitinen (2001).

1.2 Kysymyksenasettelu ja menetelmät

EU:n itälaajenemista on tutkittu intensiivisesti jo pitkään sekä Suomessa että muualla EU:ssa. Tämä raportti tavoittelee eräiltä osin uutta panosta, joka täydentää aiempaa tutkimusta. Osittain tässä tiiviissä tutkimushankkeessa vedetään kuitenkin yhteen sekä esitellään ja päivitetään olemassa olevaa tietoutta ja tehtyjen tutkimusten tuloksia ja näkökulmia erityisesti siltä kannalta, mikä on laajenemisen vaikutus suomalaisille yrityksille ja niiden strategioiden mahdollisen muuttumisen kannalta.

Tässä raportissa ovat esillä:

- laajenemisen vaikutukset erilaisille yrityksille ja toimialoille kotimaan ja uusien jäsenmaiden markkinoilla mm. yritysten sijoittumispäätösten kannalta,
- laajenemisen vaikutukset verokilpailun kovenemisen kautta,
- se, mikä on hakijamaiden kilpailuasema sekä taloudellinen kehitys ja konvergoitumisen nopeus kohti Suomen (EU-15-maiden) tulo- ja kustannustasoa sekä
- laajenemisen vaikutukset työvoiman liikkuvuuteen ja työmarkkinoihin Suomessa.

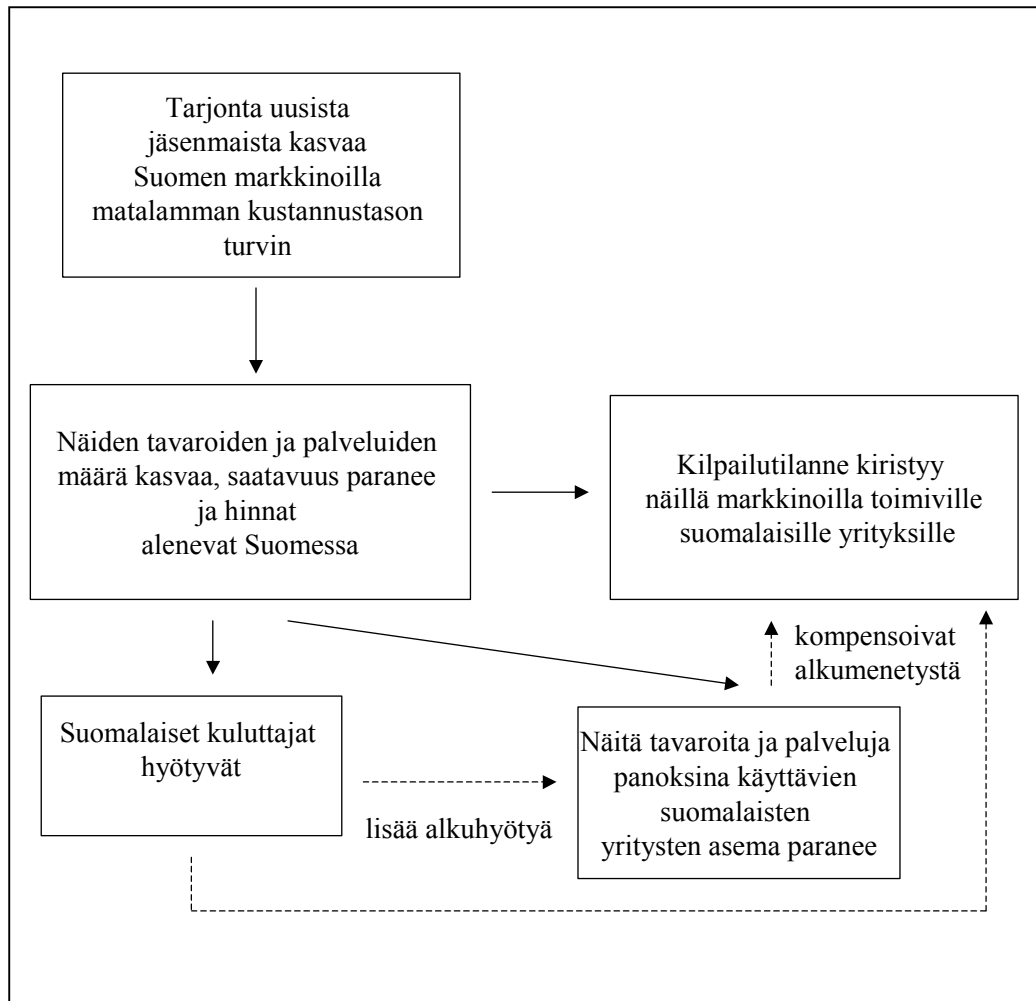
Vaikutuksia selvitetään *taloudellisen analyysin keinoin* sekä erityisesti *suuntaamalla kysely* suomalaisille yrityksille, joilla on taloudellista toimintaa Baltian maiden tai Puolan kanssa. Nämä maat ovat keskeisessä asemassa sen suhteen, mitkä ovat Suomen taloussuhteet uusien jäsenmaiden kanssa, sillä yhteensä vienti niihin on 80 prosenttia Suomen koko viennistä uusiin jäsenmaihiin. Suorien sijoitusten osuus on samaa suuruusluokkaa, ja toisaalta nämä maat, erityisesti Viro, ovat kohdemaina siinä asemassa, että yritysten toimintoja voi sijoittua sinne pois Suomesta suuremmassa mitassa kuin muihin uusiin jäsenmaihiin.

Laajenemisen vaikutuksia voidaan tarkastella sen mukaan, lähtevätkö muutokset liikkeelle suomalaisten yritysten toiminnoista uusissa jäsenmaissa vai näiden maiden yritysten toiminnoista Suomen markkinoilla. Kummankin suhteen mielenkiinto kohdistuu siihen, mitkä ovat vaikutukset suomalaisten yritysten ja talouden toimintaan kokonaisuudessaan. Kummankin osalta on toisaalta erotettava välittömät alkuvaikutukset ja toisaalta vaikutusten kertautuminen jatkossa.

Kertautuvat vaikutukset tulevat esiin siinä, että yritykset voivat ostaa edullisempia panoksia niiltä yrityksiltä, jotka ensi vaiheessa hyötyvät uusista markkinoista - tai joutuvat uusista jäsenmaista tulevaan kiristyvään kilpailuun. Vaikutuksia pohdittaessa ei voida pysähtyä vain niiden ensimmäiseen välittömään portaaseen. Tällöin voidaan saada vinoutunut kuva laajenemisen vaikutuksista yritysten ja koko talouden kannalta. Vaikutukset voivat olla myös huomattavan erilaisia pitkällä kuin lyhyellä ajalla. On tärkeää huomata, ettei integraatiosta aiheutuva lyhyen ajan vaikutus ole suinkaan koko vaikutus ja että myös kuluttajien hyöty täytyy ottaa huomioon tässä yhteydessä.

Kuvio 1.1 havainnollistaa tilannetta laajenemisen vaikutusten kanavoitumisesta alkuvaiheessa ja sitä pitemmälle *tuontikilpailun koveudessa kotimaan markkinoilla*.

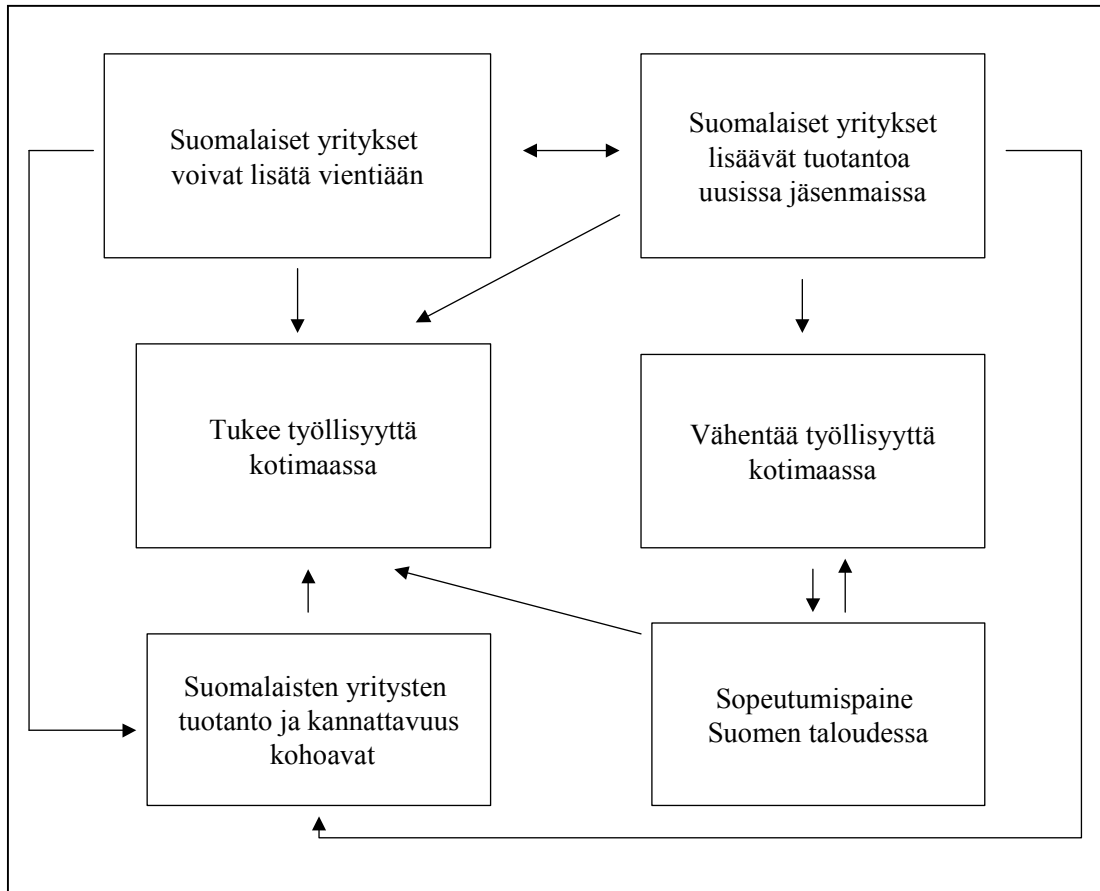
Kuvio 1.1 Laajenemisen vaikutuksia kotimaan markkinoilla

Vaikutuksia kotimaahan aiheutuu toisaalta siitä, että *suomalaisten yritysten toiminnot uusissa jäsenmaissa voivat laajeta* joko siten, että ne korvaavat tai täydentävät toimintoja Suomessa. Suomalaiset yritykset voivat tarjota tuotteitaan ja palvelujaan kasvaville uusille markkinoille. Ne voivat myös tehdä alihankintaa näiltä markkinoilta. Jos Suomessa työllisyys tämän seurauksena heikkenee, Suomen taloudessa toteutuu sopeutumispaine. Jos siihen pystytään aikaa myöten joustavasti ja onnistuneella tavalla vastaamaan, tämä neutraloi laajenemisen kielteisiä vaikutuksia ja vahvistaa sen positiivisia ensi vaiheen vaikutuksia.

Uusien jäsenmaiden markkinoilla syntyviä vaikutuksia ja niiden välittymistä Suomeen havainnollistaa kuvio 1.2. Kuvioden 1.1 ja 1.2 esittämiä vaikutuksia selvitetään lähemmin tuonnempana mm. yrityskyselyn nojalla.

Kuvio 1.2 Laajenemisen vaikutuksia suomalaisille yrityksille uusien jäsenmaiden markkinoilla ja niiden heijastuminen kotimaahan

1.3 Raportin rakenne

Tämän raportin tavoite on arvioida laajenemisen vaikutuksia ja yleisemmin sen jälkeistä talouskehitystä uusissa jäsenmaissa ja Suomessa erityisesti suomalaisten yritysten strategioiden kannalta.

Raportin rakenne on se, että **luvussa 2** käydään läpi uusien jäsenmaiden taloudellinen kehitys keskittyen erityisesti Baltian maihin ja Puolaan sekä pohditaan talouskehityksen vakautta.

Luvussa 3 ovat esillä Suomen ja uusien jäsenmaiden väliset taloussuhteet. **Luvussa 4** selvitetään uusien jäsenmaiden kilpailuasemaa Suomeen nähden ja sitä, kuinka pysyvää tai missä nopeudessa supistuvaa tämä etu on. **Luvussa 5** pohditaan verokilpailua. **Luvussa 6** selostetaan tutkimuksessa suoritetun yritys­kyselyn tulokset. **Luku 7** tarkastelee työvoiman liikkeitä ja työmarkkinoiden tasapainoa Suomessa. Tutkimuksen tulokset on tiivistetty **yhteen­vetoon** raportin alussa.

2 TALOUSKEHITYS UUSISSA JÄSENMAISSA

Tässä luvussa tarkastellaan talouskehitystä uusissa jäsenmaissa. Osassa tarkastelua on käytetty EU:n komission ennusteita, jotka ulottuvat vuoteen 2005. Alaluvussa 2.1 käsitellään kaikkien uusien jäsenmaiden osalta kokonaistuotannon kehitystä, hintatason eroja suhteessa Suomeen, vaihtotasetta, suoria sijoituksia, tuottavuutta ja työttömyyttä. Alaluvussa 2.2 tarkastellaan vielä tarkemmin Viron taloutta ja alaluvussa 2.3 Puolan taloutta. Nämä kaksi maata ovat taloussuhteiden laajuuden perusteella Suomen kannalta tärkeimmät uudet jäsenmaat.

2.1 Taloudellisen kehityksen pääpiirteet uusissa jäsenmaissa

EU:n laajeneminen 1.5.2004 tuo unioniin kymmenen uutta maata ja lähes 75 miljoonaa uutta kansalaista. EU:n väestö kasvaa melkein 20 prosenttia. Laajentumisen lisäys EU:n bruttokansantuotteeseen on kuitenkin suhteellisen pieni. Markkinahintainen BKT kasvaa 4.8 prosenttia ja ostovoimakorjattu 9.2 prosenttia.²

Taulukko 2.1 Väestö ja bruttokansantuote vuonna 2002

Maa	Väestö, 1000 henkeä	% Suomen tasosta	BKT mark- kinahintaan, mrd. euroa	% Suomen tasosta	BKT ostovoi- makorjattuna, mrd. euroa PPS	% Suomen tasosta
Suomi	5 201	100.0	139.7	100.0	128.0	100.0
Puola	38 618	742.5	200.2	143.3	375.0	293.0
Tšekki	10 249	197.1	73.9	52.9	149.8	117.0
Unkari	10 164	195.4	69.9	50.0	132.9	103.8
Slovakia	5 379	103.4	25.2	18.0	63.2	49.3
Liettua	3 469	66.7	14.7	10.5	33.8	26.4
Latvia	2 339	45.0	8.9	6.4	19.9	15.5
Slovenia	1 995	38.4	23.4	16.7	35.6	27.8
Viro	1 361	26.2	6.9	4.9	13.6	10.6
Kypros	717	13.8	10.8	7.7	12.6	9.9
Malta	396	7.6	4.1	2.9	5.1	3.9
Uudet jä- senmaat yhteensä	74 687	1 436.0	437.8	313.4	841.3	657.3

Lähde: EU:n komissio.

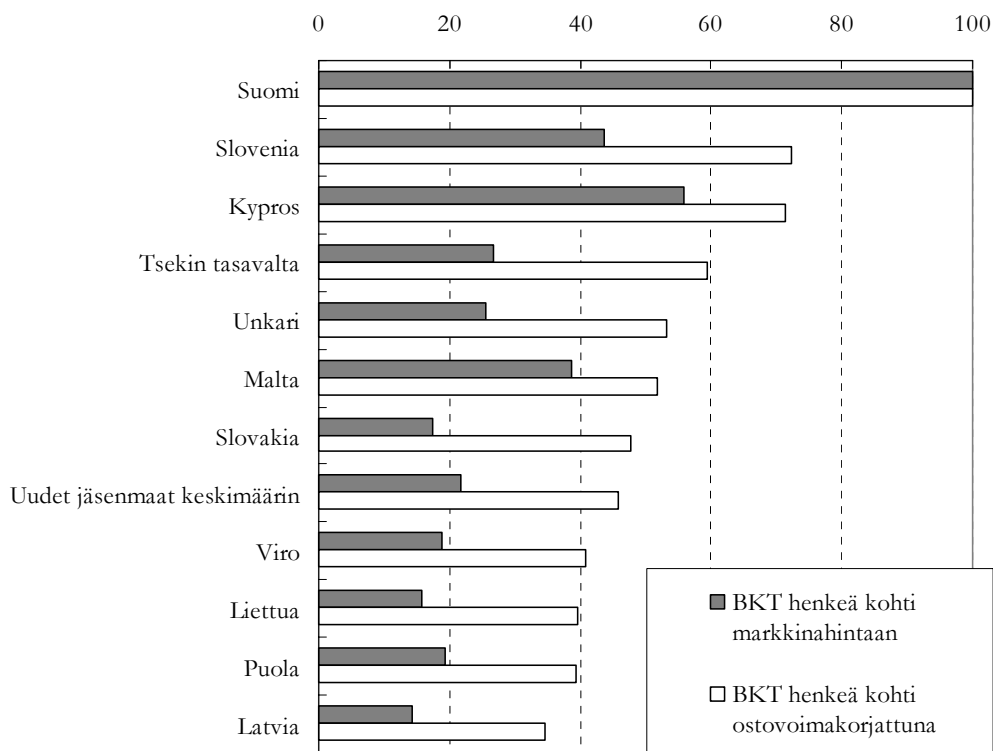
Vuoden 2004 toukokuussa liittyvistä uusista jäsenmaista Puolan, Tšekin ja Unkarin väestö on selvästi suurempi kuin Suomen, ja Slovakian väestö on suunnilleen sama. Bruttokansantuote ei kuitenkaan ole markkinahinnoin Suomea suurempi kuin Puo-

² Lisäksi Bulgaria ja Romania liittyvät näillä näkymin EU:hun vuonna 2007. Näiden yhteenlaskettu väkiluku on 29.5 miljoonaa. Muita mahdollisia tulevia jäsenmaita ovat muun muassa Kroatia ja Turkki. Kroatian väkiluku on noin 4.5 miljoonaa ja Turkin tällä hetkellä 71 miljoonaa. Bulgariassa, Romaniassa ja Turkissa tulotaso henkeä kohti on alempi kuin köyhimmässä vuonna 2004 liittyvässä maassa.

lassa. Ostovoimakorjattuna tilanne tasoittuu Suomen ja uusien jäsenmaiden välillä, vaikka erot ovat edelleen suuria.

Kuviossa 2.1 on esitetty uusien jäsenmaiden markkinahintainen ja ostovoimalla korjattu bruttokansantuote henkeä kohti verrattuna Suomeen. Siirtymätalousmaissa ero näiden kahden mittarin välillä on suurempi kuin Maltalla ja Kyproksella. Kuvios- ta nähdään, että köyhimvät uusista jäsenmaista ovat Itämeren rannalla. Toisaalta köyhemmillä mailla tulotason konvergoituminen on periaatteessa nopeampaa kuin hieman vauraammilla, jos muun muassa talouspolitiikka on kasvua tukevaa, joten kasvuvauhti uusissa jäsenmaissa on todennäköisesti lähitulevaisuudessa nopeinta juu- ri Suomen lähialueilla.

Kuvio 2.1 Bruttokansantuote henkeä kohti vuonna 2002 suhteessa Suomeen, %

Lähde: EU:n komissio.

Uusien jäsenmaiden Suomea alempi tulotaso johtuu niiden alemmasta tuottavuudesta. Koska tuottavuus on alempi, myös työvoimakustannukset ja hinnat ovat alempia. Tuottavuuden kasvuodotus uusissa jäsenmaissa on kuitenkin korkeampi kuin EU-15-maissa. Näin myös investoinnit ja BKT kasvavat niissä nopeammin, ja erot hinnoissa, palkoissa ja tuottavuudessa vähitellen pienenevät (ks. luku 4). Lisäksi laajentumisen myönteinen vaikutus talouskasvuun on suurempi uusissa jäsenmaissa kuin EU-15-maissa. EU-15-maissa vaikutus on suhteellisen pieni mutta kuitenkin positiivinen. Toisaalta uusien jäsenmaiden taloudellinen kehitys tulee todennäköisesti olemaan epävakaampaa kuin EU-15-maiden kehitys.

Uusiin jäsenmaihin on virrannut huomattavasti suoria sijoituksia, niiden tuotantorakenne on nykyaikaistunut ja vienti länteen on kasvanut merkittävästi, tosin hyvin

matalalta tasolta lähtien 1990-luvun alussa. Hallintoa ja lainsäädäntöä on uudistettu vastaamaan EU-jäsenyyden vaatimuksia. Nämä tekijät ovat nopeuttaneet tuottavuuden kasvua, ja maat ovat kuroneet umpeen elintasokuilua.³ Kestää kuitenkin vielä useita vuosikymmeniä ennen kuin henkeä kohti lasketun bruttokansantuotteen ero on kuroutunut umpeen nykyisten ja useimpien uusien jäsenmaiden välillä. Tätä tarkastellaan luvussa 4.

Kuviossa 2.2 on esitetty markkinahintaisen ja ostovoimakorjatun henkeä kohti lasketun bruttokansantuotteen kehitys suhteessa Suomeen vuodesta 1993. Kuviossa on myös esitetty EU:n komission ennusteet vuoteen 2005. Keskimäärin uudet jäsenmaat ovat kasvaneet Suomea ja muuta EU-15-aluetta nopeammin 1990-luvun alun jälkeen. Koko EU:ta uudet jäsenmaat ovat saaneet tässä suhteessa enemmän kiinni kuin Suomea, sillä Suomi on tällä ajanjaksolla kasvanut muita EU-maita nopeammin. Koska Suomen kasvuvauhti jäänee tulevaisuudessa kuitenkin hitaammaksi kuin se oli 1990-luvulla laman jälkeen, uudet jäsenmaat kurovat eroa Suomeen todennäköisesti nopeammin kiinni tulevaisuudessa.

Kuviossa 2.3 on esitetty hintatasot uusissa jäsenmaissa suhteessa Suomen hintatasoon. Suomen hintataso on puolestaan korkeampi kuin EU-15-maiden keskimääräinen hintataso. Kun tuloerot uusien jäsenmaiden ja Suomen välillä pienenevät ajan myötä, myös erot hintatasoissa pienenevät. Tämä edellyttää keskimäärin nopeampaa inflaatiota uusissa jäsenmaissa kuin Suomessa.⁴

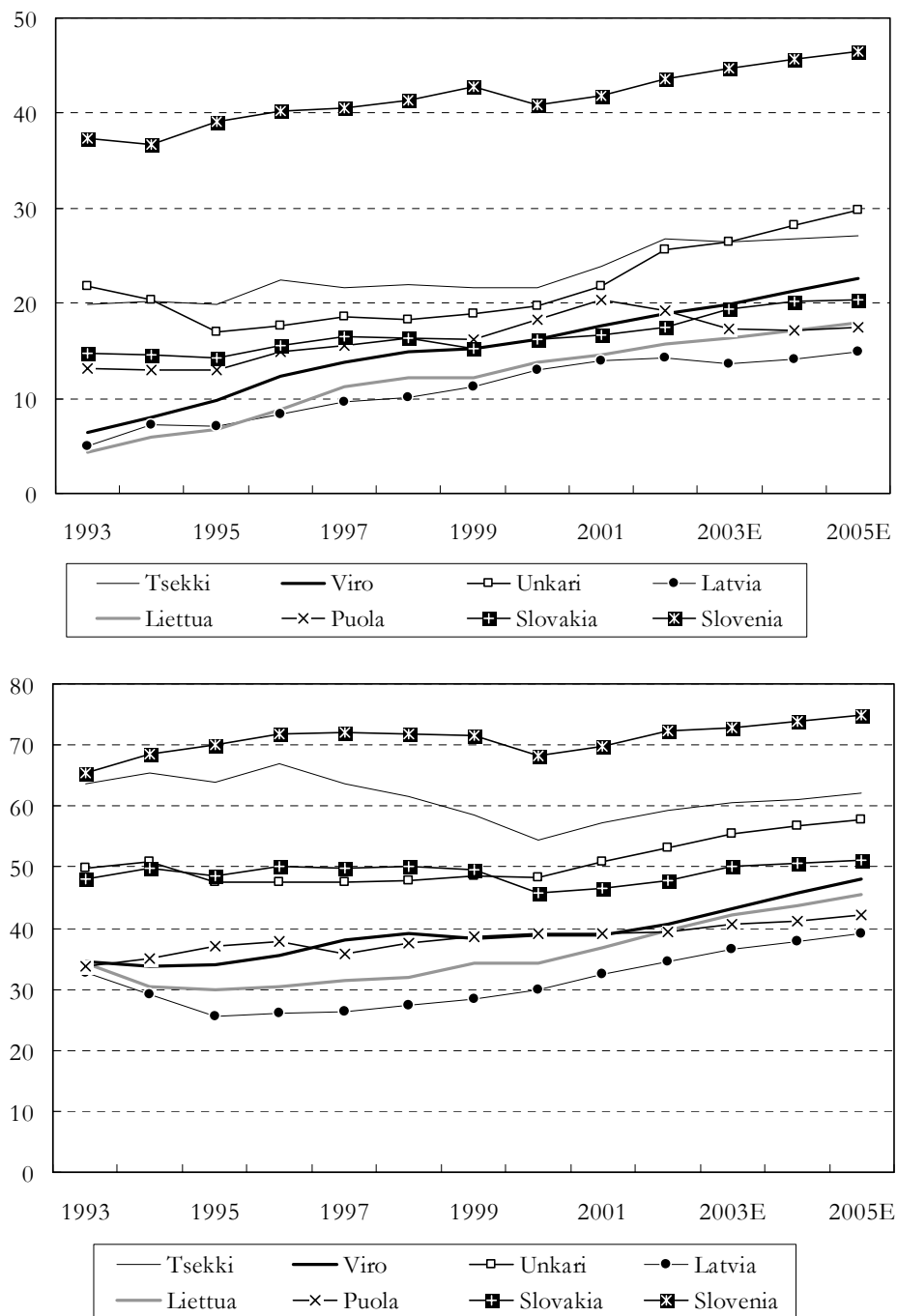
Uusista jäsenmaista (siirtymätalouksista) vain Sloveniassa on viime vuosina ollut tasapainoinen vaihtotase (ks. kuvio 2.4). Kaikilla muilla mailla, erityisesti Baltian mailla, on ollut hyvinkin suuria vaihtotaseen alijäämiä. Kun maalla on vaihtotaseen alijäämä, se velkaantuu ulkomaille. Alijäämä täytyy rahoittaa jotenkin. Useimmissa tapauksissa velkaantuminen on rahoitettu sillä, että ulkomaiset yritykset ovat tehneet suoria sijoituksia uusiin jäsenmaihiin. Kun entisiä valtion yrityksiä on yksityistetty eikä maiden sisältä ole löytynyt riittävästi pääomia niiden ostamiseen, yrityssektori on suuressa mitassa siirtynyt ulkomaiseen omistukseen. Ulkomaiset yritykset ovat tulleet näille markkinoille, jotka tarjoavat halvempia tuotantokustannuksia ja suuremmat kasvuodotukset kuin nykyisten EU-maiden toki suuremmat, mutta jo jaetut ja hitaasti kasvavat markkinat. Monissa tapauksissa suurin osa uusien jäsenmaiden pankkisektorista ja viennistä onkin ulkomaisten yritysten tytäryhtiöiden hallussa.

Ristikkäiskaupan eli samankaltaisten tuotteiden yhtäaikaisen viennin ja tuonnin määrä on yrityskauppojen myötä kasvanut, kun esimerkiksi eurooppalainen autoteollisuus on siirtänyt tuotantovaiheita Keski- ja Itä-Euroopan (KIE) maihin (ks. esimerkiksi Kaitila 2001). Näin uudet jäsenmaat ovat nivoutuneet kiinteäksi osaksi länsieurooppalaisten yritysten tuotantoverkostoa. Ristikkäiskaupan kasvu on osoitus siitä, etteivät suorat sijoitukset välttämättä ole omaa tuotantoa korvaavia vaan monessa tapauksessa sitä tukevia.

³ Ks. esimerkiksi Kaitila (2003) talouskasvusta ja elintasokuilun kiinnikuomisesta laajentuneen Euroopan unionin alueella.

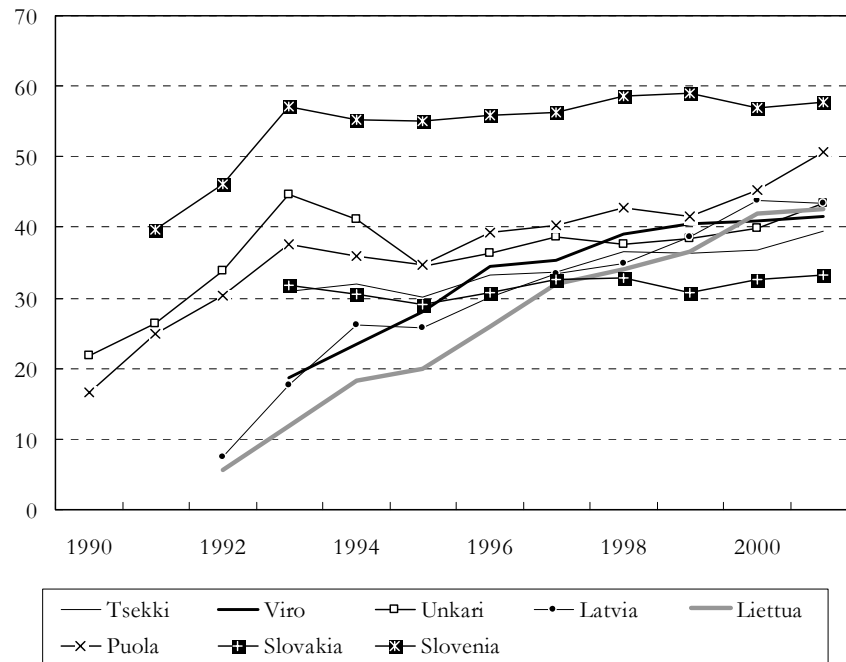
⁴ Hintatasot voivat periaatteessa lähentyä myös uusien jäsenmaiden valuuttojen revalvoitumisen kautta.

Kuvio 2.2 BKT henkeä kohti markkinahintaan (yläkuva) ja ostovoimakorjattuina (alakuva) suhteessa Suomeen, %

Lähde: EU:n komissio.

Kuvio 2.3 Hintatasot suhteessa Suomeen, %

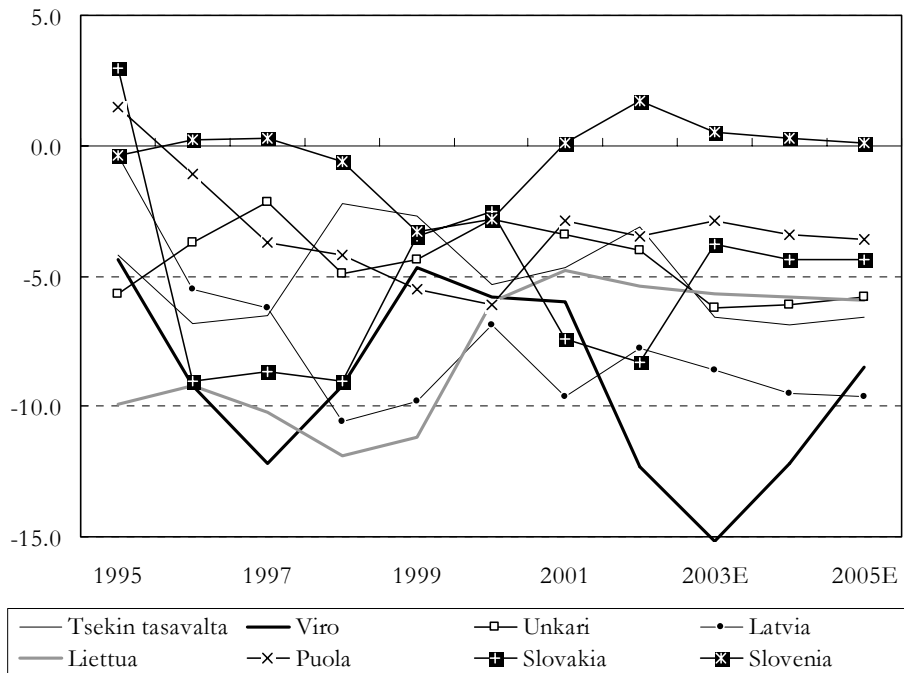
Lähde: World Development Indicators ja omat laskelmat.

Uusissa jäsenmaissa on suuri tarve infrastruktuuri-, rakennus- sekä kone- ja laiteinvestoinneille. Koska kotimainen säästäminen ei riitä, ovat ulkomaiset pääomat tulleet tarpeeseen. Monissa tapauksissa yksityistäminen on kuitenkin jo päättynyt tai loppusuoralla. Siten uusien suorien sijoitusten saaminen maahan edellyttää aiempaa enemmän uusinviestointien tekoa. Maiden EU-jäsenyys, niiden kotimarkkinoiden nykyisiä EU-maita nopeampi kasvu sekä edelleen alemmat tuotantokustannukset toimivat yhä houkuttimina laajentaa tuotantoa näissä maissa. Uudet jäsenmaat joutuvat kuitenkin kilpailemaan sijoituksista maailmanlaajuisesti muun muassa Kiinan kanssa.

Kuviosta 2.5 nähdään, missä määrin suorat sijoitukset ovat vuosina 1995-2001 kattaneet eri maiden vaihtotaseen alijäämän. Suurin ero vaihtotaseen alijäämän ja suorien sijoitusten välillä on Liettua, missä uudistusprosessin ja yksityistämisen muita maita hitaampi aloittaminen hidasti myös ulkomaisten suorien sijoitusten virtaa maahan. Virossa vaihtotaseen alijäämä ja suorat sijoitukset olivat näinä vuosina suhteellisen hyvin tasapainossa, mutta vuosina 2002-03 vaihtotaseen alijäämä on kasvanut suorien sijoitusten virtaa suuremmaksi (ks. alaluku 2.2).

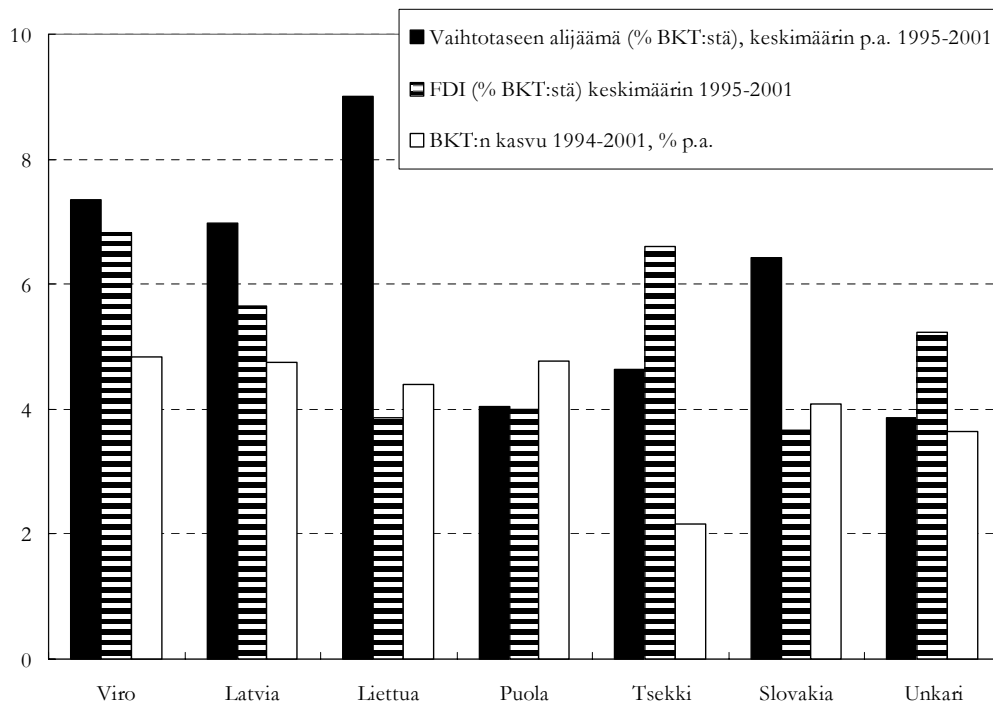
Työn tuottavuus on KIE-maista noussut vuoden 1995 jälkeen nopeimmin Baltian maissa ja hitaimmin Tšekissä, missä tuottavuus on noussut vain hieman nopeammin kuin Suomessa. Tšekin huono kehitys näkyy myös maan BKT:n hitaana kasvuna. Pitkällä aikavälillä tuotannon kasvu riippuukin ensisijassa kokonaistuottavuuden kasvusta.

Kuvio 2.4 Vaihtotaseen ylijäämä, % BKT:stä

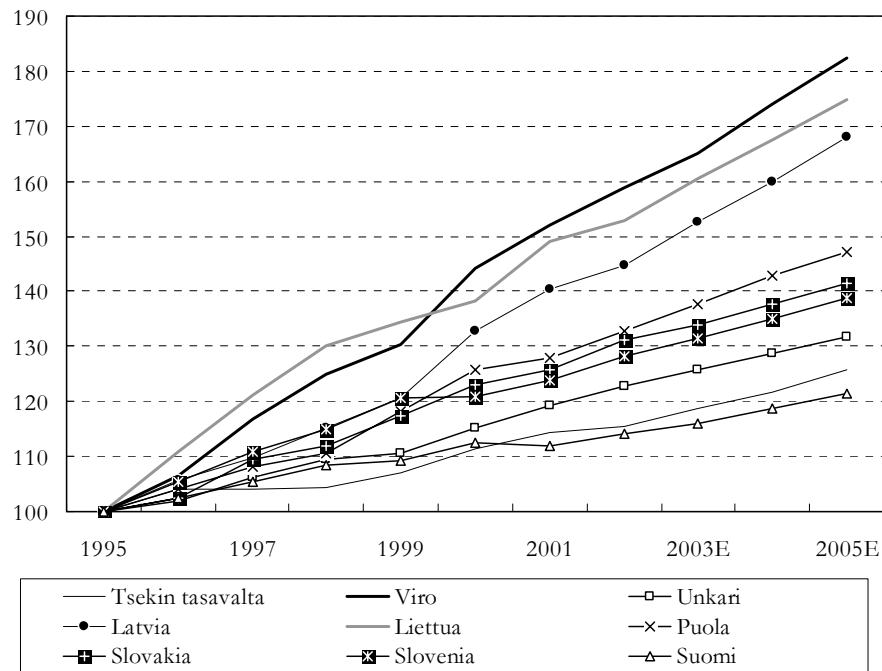
Lähde: EU:n komissio

Kuvio 2.5 Vaihtotaseen alijäämä, maahan tulleet suorat sijoitukset, netto, ja BKT:n kasvu

Lähde: World Development Indicators.

Kuvio 2.6 Työn tuottavuus, 1995 = 100

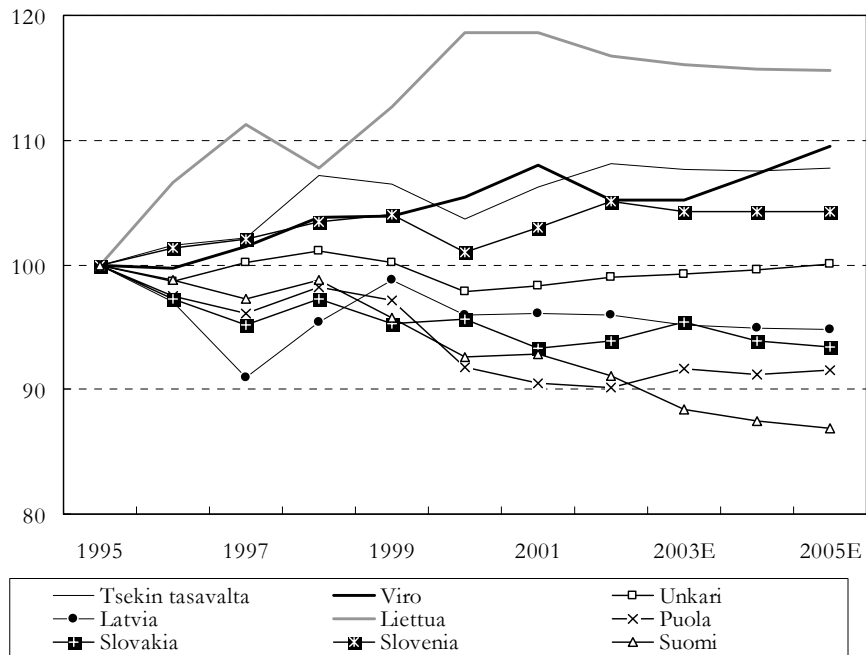
Lähde: EU:n komissio.

Baltian maat olivat vuonna 1995 köyhimpiä KIE-maista ja ne ovat edelleen köyhimpien joukossa. Tuottavuuden nopea kasvu on kuitenkin näkynyt monia muita KIE-maita nopeampana bruttokansantuotteen kasvuna. Siten Baltian maat ovat saavuttaneet Keski-Euroopan maita taloudellisesti. Yhdessä nopeamman tuottavuuden kanssa myös palkat kohoavat yleensä nopeasti. Työvoimakustannukset ovat viimeisten parin vuoden aikana nousseet hyvin nopeasti erityisesti Virossa, mikä on osaltaan lisännyt yksityistä kulutusta ja tuontia. Samaan aikaan inflaatio on kuitenkin pysynyt Virossa alhaisena.

Kuviossa 2.7 on esitetty Suomen ja uusien jäsenmaiden vaihtosuhteiden eli vienti- ja tuontihintojen suhteen kehitys. Vuodesta 1995 Suomen vaihtosuhteet ovat alentuneet nopeammin kuin uusien jäsenmaiden vaihtosuhteet. Osittain tämä johtuu elektronikkateollisuuden tuotanto-osuuden kasvusta, sillä puhelinmallien vakiintuessa markkinoilla ne vanhenevat teknisesti ja niiden hinnat laskevat. Laskua kompensoi uusien, teknisesti kehittyneempien mallien jatkuva tuominen markkinoille. Uusista jäsenmaista erityisesti Liettuan, Viron ja Tšekin vaihtosuhteet ovat parantuneet vuodesta 1995.

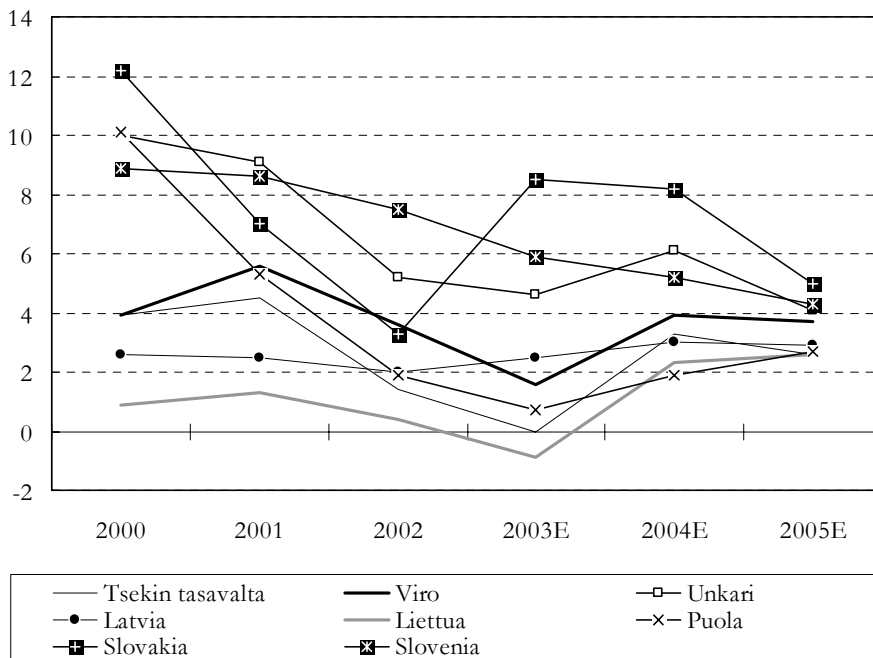
Siirtymätalouteen liittyvä hintojen vapauttaminen, joka tapahtui pitkälti 1990-luvun alussa, johti korkeaan inflaatioon uusissa jäsenmaissa. Tämän jälkeen inflaatio on alentunut ja rahataloudelliset olot ovat muuttuneet suhteellisen vakaiksi, mikä tukee investointeja ja talouskasvua. Eräiden uusien jäsenmaiden kuluttajahintainflaatio on vuosina 2002-03 alentunut EU-15-maita vastaavalle tasolle. Koska KIE-maat kuitenkin kasvavat vanhoja EU-maita nopeammin, myös niiden hintatasot lähenevät EU-15-maiden hintatasoja.

Kuvio 2.7 Vaihtosuhte, 1995 = 100

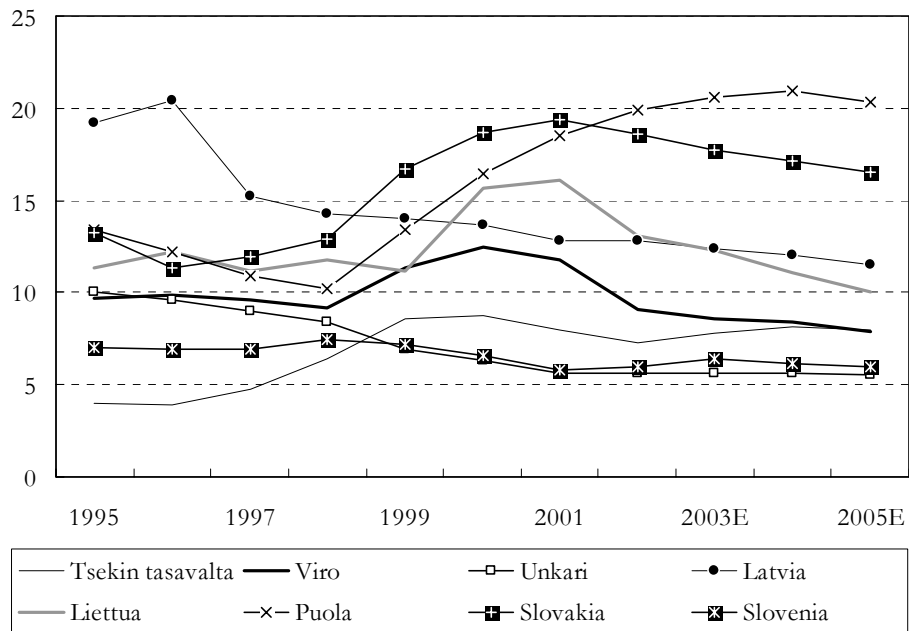
Lähde: EU:n komissio.

Kuvio 2.8 Harmonisoitu kuluttajahintaindeksi, %-muutos

Lähde: EU:n komissio.

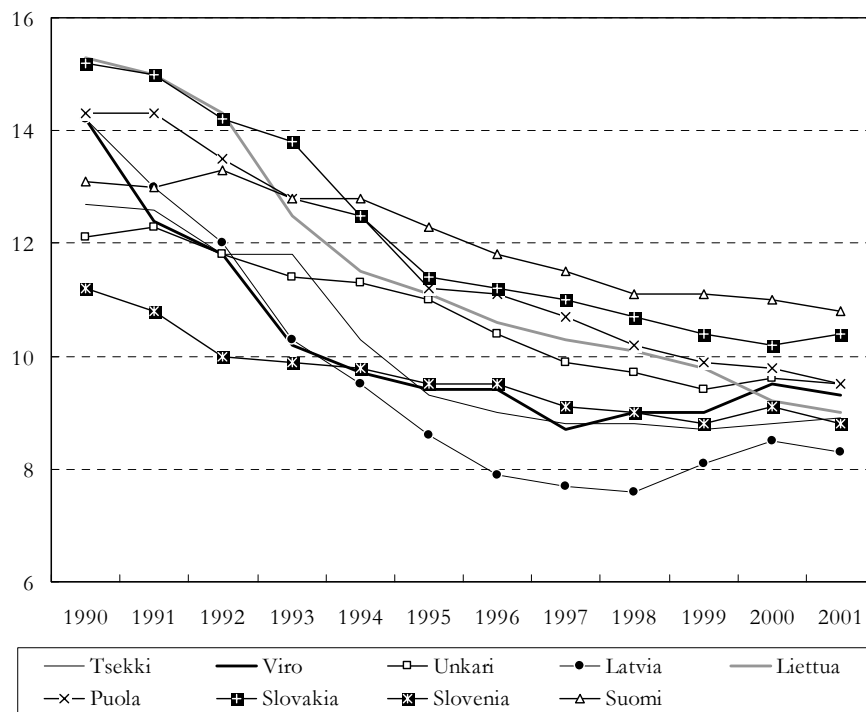
Kuvio 2.9 Työttömyysaste, %

Eurostatin määritelmän mukainen työttömyysaste.

Lähde: EU:n komissio.

Kuvio 2.10 Syntyvyys tuhatta henkeä kohti

Lähde: World Development Indicators.

Työttömyysaste on neljässä uudessa jäsenmaassa (Puolassa, Slovakiassa, Liettuassa ja Latviassa) korkeampi kuin Suomessa (ks. kuvio 2.9). Korkea työttömyys lisää mielenkiintoa lähteä työnhakuun toiseen maahan. Toinen tekijä eräissä uusissa jäsenmaissa, lähinnä Puolassa ja Liettuassa, on maatalousväestön suuri osuus. Sekin saattaa lisätä muuttohalukkuutta. Toisaalta tämän väestönosan koulutustaso on alhainen ja kielitaito puutteellinen, joten työllistyminen on vaikeaa myös EU-15-maissa. Virossa työllisyystilanne on suhteellisen hyvä ja muun muassa komission ennusteen mukaan paraneva.

Vielä yksi tekijä taloudellisen kehityksen taustalla pitkällä aikavälillä on väestökehitys. Syntyvyys on laskenut 1990-luvun alun jälkeen huomattavasti uusissa jäsenmaissa (ks. kuvio 2.10). Erityisesti näin on tapahtunut Baltian maissa, Puolassa ja Slovakiassa. Näiden maiden pienet ikäluokat alkavat tulla työikään noin vuonna 2010. Ikäluokkien pienuus lisää todennäköisyyttä sille, että he työllistyvät myös omassa maassaan. Lisäksi uuden työvoiman määrän aleneminen lisää paineita työvoimakustannuksiin ja pidemmällä aikavälillä myös eläkemenoihin. Hyvin pitkällä aikavälillä tämä heikentää uusien jäsenmaiden kilpailukykyä Suomeen verrattuna.

2.2 Viron talouden kehitys

Viro on lähitulevaisuudessa monessa suhteessa uusista jäsenmaista Suomen kannalta merkittävin maa. Taulukossa 2.2 on esitetty Viron talouden rakenne vuosina 1993–2002. Viron talous on kasvanut huomattavasti vuodesta 1995 alkaen. Maatalouden osuus BKT:stä on laskenut kahdella kolmasosalla noin kolmeen prosenttiin BKT:stä. Teollisuuden osuus laski vuoteen 1999 asti, mutta on sen jälkeen noussut hieman vajaaseen 19 prosenttiin vuonna 2002. Kuljetuksen, varastoinnin ja liikenteen osuus on pitkällä aikavälillä noussut hieman, vaikkakin se aleni vuonna 2002. Siihen vaikuttaa muun muassa kauttakulkuliikenteen kehitys Viron kautta Venäjälle ja Venäjältä. Kiinteistö- ja vuokrauspalvelut sekä palvelut liike-elämälle ovat kasvaneet huomattavasti vuodesta 1993, mikä on luonnollista ottaen huomioon niiden olematon rooli ennen Viron jälleenyttäytymistä.

Yksityisen kulutuksen osuus kokonaiskysynnästä on Virossa 56 prosenttia. Julkisen kulutuksen osuus on noin 20 prosenttia. Suomessa vastaavat luvut ovat 50 prosenttia ja 21.5 prosenttia. Bruttopääomanmuodostuksen eli investointien osuus Virossa on lähes 30 prosenttia, kun se Suomessa on 20 prosenttia. Viron kansantalous on avoimempi kuin Suomen, mikä selittyy muun muassa maan pienellä koolla. Pitkällä aikavälillä Viron avoimuus on lisääntynyt, joskin tähänastinen huippu saavutettiin vuonna 2000.

Taulukko 2.2 Viron bruttokansantuotteen rakenne toimialoittain, %

Toimiala	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Maatalous ja metsästys	9.2	8.1	6.1	5.8	4.9	4.3	3.7	3.4	3.4	3.1
Metsätalous	1.2	1.7	2.0	2.1	2.4	2.4	2.6	2.4	2.0	2.1
Kalastus	0.7	0.6	0.6	0.5	0.6	0.5	0.3	0.3	0.2	0.2
Kaivos- ja kaivannaistoiminta	1.8	1.8	1.6	1.6	1.5	1.2	1.1	1.1	1.0	1.0
Teollisuus	20.5	20.3	19.0	18.1	18.0	17.7	16.5	18.0	18.4	18.6
Energia- ja vesihuolto	3.6	3.3	3.9	4.1	3.5	3.7	3.6	3.3	3.1	3.1
Rakentaminen	6.4	6.5	6.4	6.3	6.3	6.7	6.0	6.1	6.2	6.6
Kauppa	15.2	13.9	14.8	15.8	15.1	14.9	14.4	13.9	13.9	14.3
Majoitus- ja ravitsemustoiminta	1.4	1.2	1.2	1.4	1.3	1.3	1.4	1.5	1.5	1.6
Kuljetus, varastointi ja liikenne	12.9	11.9	10.9	11.4	12.8	14.3	15.2	16.2	16.4	15.5
Kiinteistö- ja vuokrauspalvelut sekä palvelut liike-elämälle	7.8	8.8	10.3	10.0	10.4	11.1	11.2	11.0	11.6	11.3
Rahoitus- ja vakuutustoiminta	3.8	4.2	3.6	3.9	4.2	3.6	4.0	4.1	4.1	4.5
Julkinen hallinto	3.4	4.5	4.9	4.7	4.6	4.4	5.1	4.7	4.4	4.5
Koulutus	5.6	5.7	6.1	5.7	5.5	5.5	6.1	5.6	5.4	5.4
Terveys- ja sosiaalipalvelut	2.6	3.6	4.1	4.3	3.9	3.7	4.0	3.6	3.4	3.3
Muut palvelut	3.9	3.9	4.4	4.5	5.0	4.8	4.8	4.6	4.8	4.7
Arvonlisäys yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Taulukko 2.3 Huoltotaseen erät, % BKT:stä

Erä	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Yksityinen kulutus	57.7	60.6	58.1	60.1	58.7	58.4	57.5	55.6	55.0	56.3
Julkinen kulutus	20.9	23.8	26.1	24.8	23.0	22.6	23.4	21.0	20.0	19.7
Voittoa tavoittelemattomat yhteisöt	0.5	0.5	0.6	0.6	0.6	0.6	0.7	0.7	0.9	1.0
Bruttopääomanmuodostus	24.2	26.8	25.9	26.7	28.0	29.6	24.9	25.4	26.5	28.5
Varastojen muutos	2.5	0.6	0.7	1.1	2.9	-0.3	-0.4	2.4	2.4	2.9
KOTIMAINEN KYSYNTÄ	105.8	112.3	111.4	113.3	113.3	110.9	106.1	105.1	104.8	108.4
Koko vienti (f.o.b.)	69.6	75.3	72.0	67.1	78.4	79.7	77.2	93.7	89.4	84.2
Tavaroiden vienti	49.3	53.0	47.5	41.6	49.7	51.4	48.5	64.5	59.9	53.8
Palvelujen vienti	20.3	22.3	24.5	25.5	28.7	28.3	28.8	29.2	29.5	30.4
Koko tuonti (f.o.b.)	73.9	86.2	80.0	78.6	90.0	90.1	82.1	97.7	93.1	93.6
Tavaroiden tuonti	58.1	68.5	66.1	65.1	74.2	72.8	64.3	79.5	74.0	70.7
Palvelujen tuonti	15.7	17.7	13.9	13.6	15.8	17.3	17.8	18.2	19.1	22.9
Tilastovirhe	-1.6	-1.4	-3.3	-1.8	-1.7	-0.5	-1.2	-1.0	-1.1	1.0
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

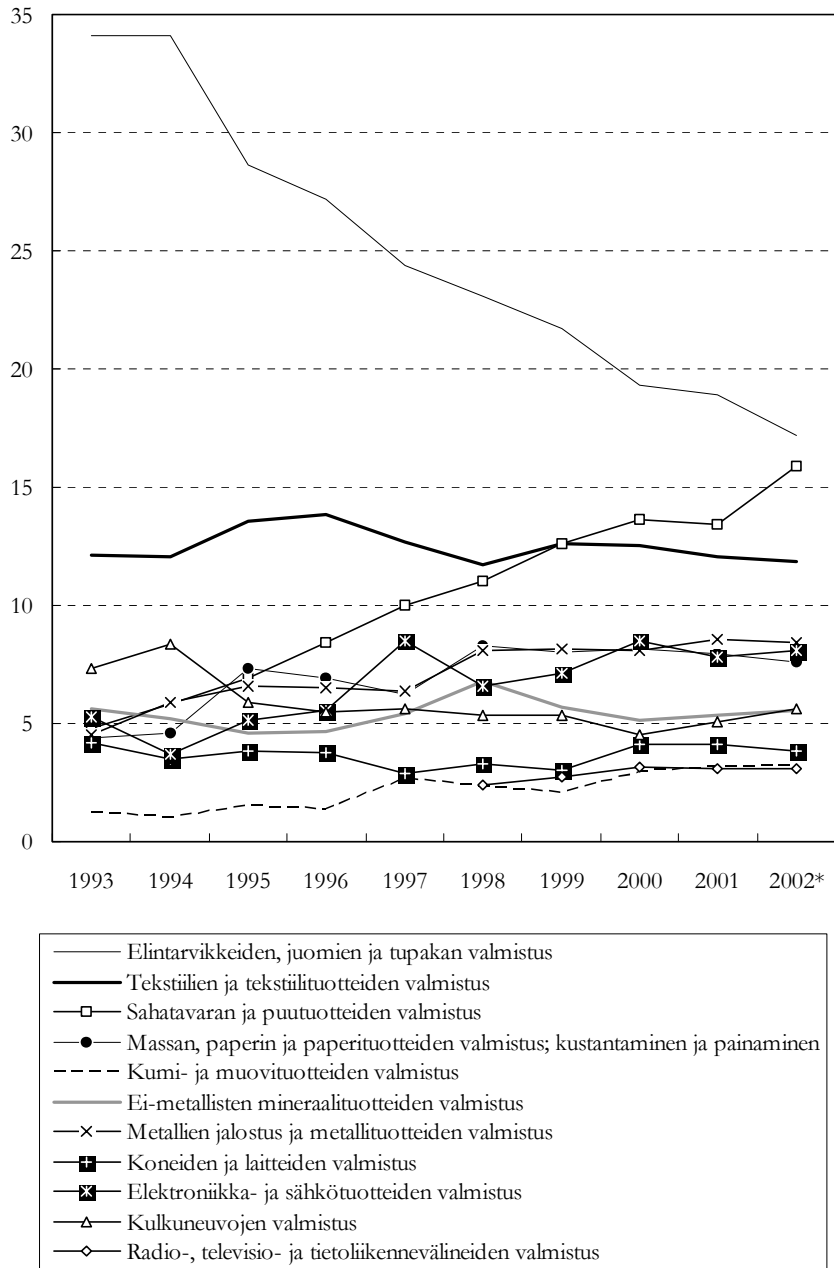
Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Teollisuustuotanto ja investoinnit

Viron teollisuustuotannon rakenne on muuttunut paljon kymmenessä vuodessa. Elintarvikkeiden ja juomien valmistuksen osuus on laskenut tasaisesti 34 prosentista 17 prosenttiin. Eniten on noussut sahatavaran ja puutuotteiden valmistus, 5 prosentista 16 prosenttiin. Tämä tuotannonala on noussut toiseksi tärkeimmäksi ja nousee elintarviketeollisuuden ohitse arvonlisäyksessä. Puutavara on noussut myös Viron viennissä merkittävään asemaan. Samalla sen osuus nettoviennistä on hyvin suuri.

Muita osuuttaan kasvattaneita teollisuuden aloja ovat kumi- ja muovituotteiden valmistus (osuus hieman yli 3 prosenttia), metallituotteiden valmistus pl. koneet ja laitteet (8 prosenttia), elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus (8 prosenttia), sekä huonekalujen valmistus (7.5 prosenttia). Radio-, televisio- ja tietoliikennelaitteiden valmistus, jossa suomalainen alihankintatoiminta Virossa on merkittävää ja jonka osuus Viron viennissä on edelleen hyvin suuri, on kuitenkin Viron teollisuuden arvonlisäyksessä suhteellisen pienessä roolissa kolmen prosentin osuudellaan. Kuviossa 2.11 on esitetty tärkeimmät Viron teollisuuden toimialat.

Kuvio 2.11 Viron teollisuustuotannon rakenne, %

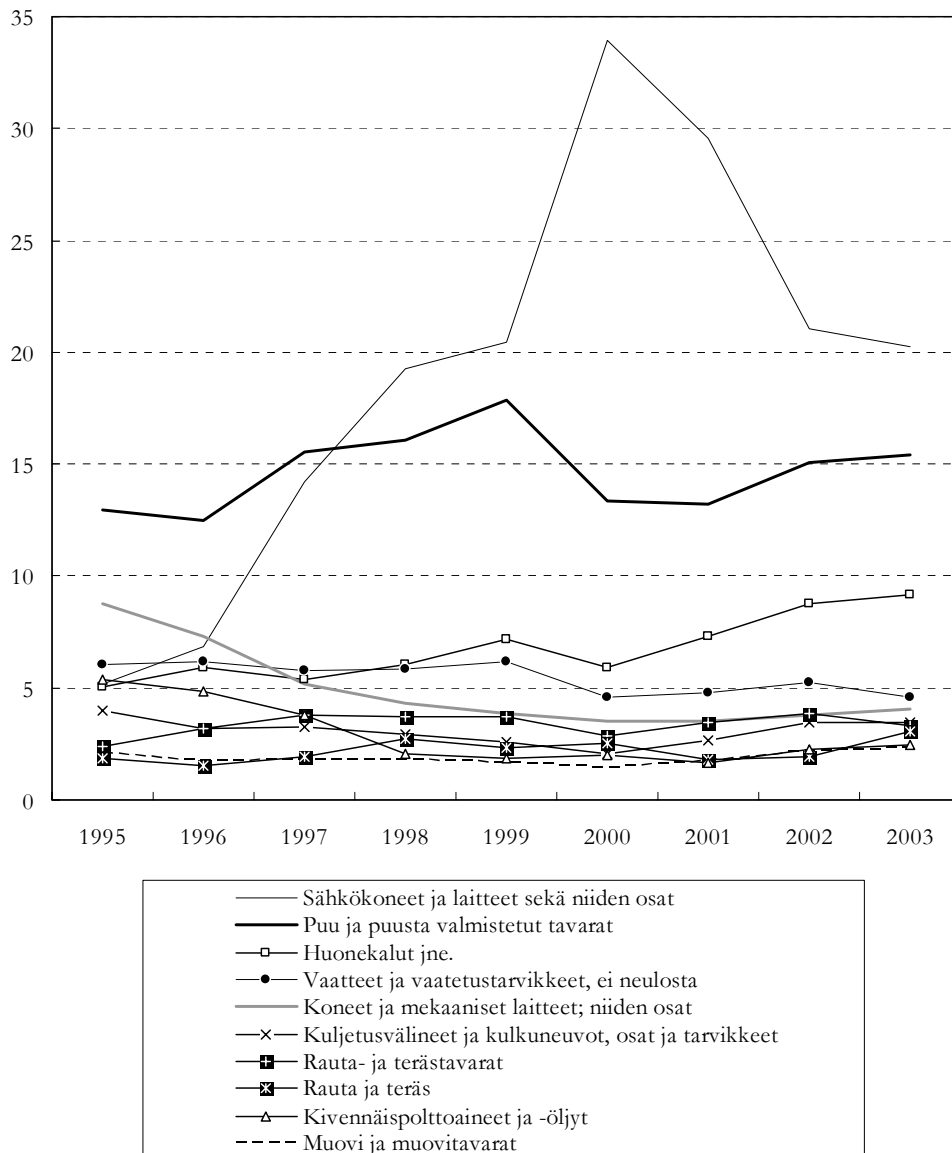

Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Viron ulkomaankauppa ja vaihtotase

Kuvioissa 2.12 ja 2.13 on esitetty Viron viennin ja tuonnin rakenne. Sähkökoneet ja laitteet nousivat vuonna 1998 tärkeimmäksi vientituotteeksi pitkälle suomalaisen alihankintatoiminnan seurauksena. Kuten edellä nähtiin, tämän toimialan osuus Viron teollisuuden arvonlisäyksestä on kuitenkin hyvin alhainen. Tämä selittää sitä, että kyseinen toimiala on suurin myös Viron tuonnissa. Sähkökoneiden ja laitteiden osuus Viron ulkomaankaupassa oli suurimmillaan vuonna 2000. Sen jälkeen niiden osuus on melkein puolittunut. Viennissä sähkökoneiden ja laitteiden osuus on nyt noin 20 prosenttia.

Kuvio 2.12 Viron tärkeimmät vientituotteet, % koko viennistä

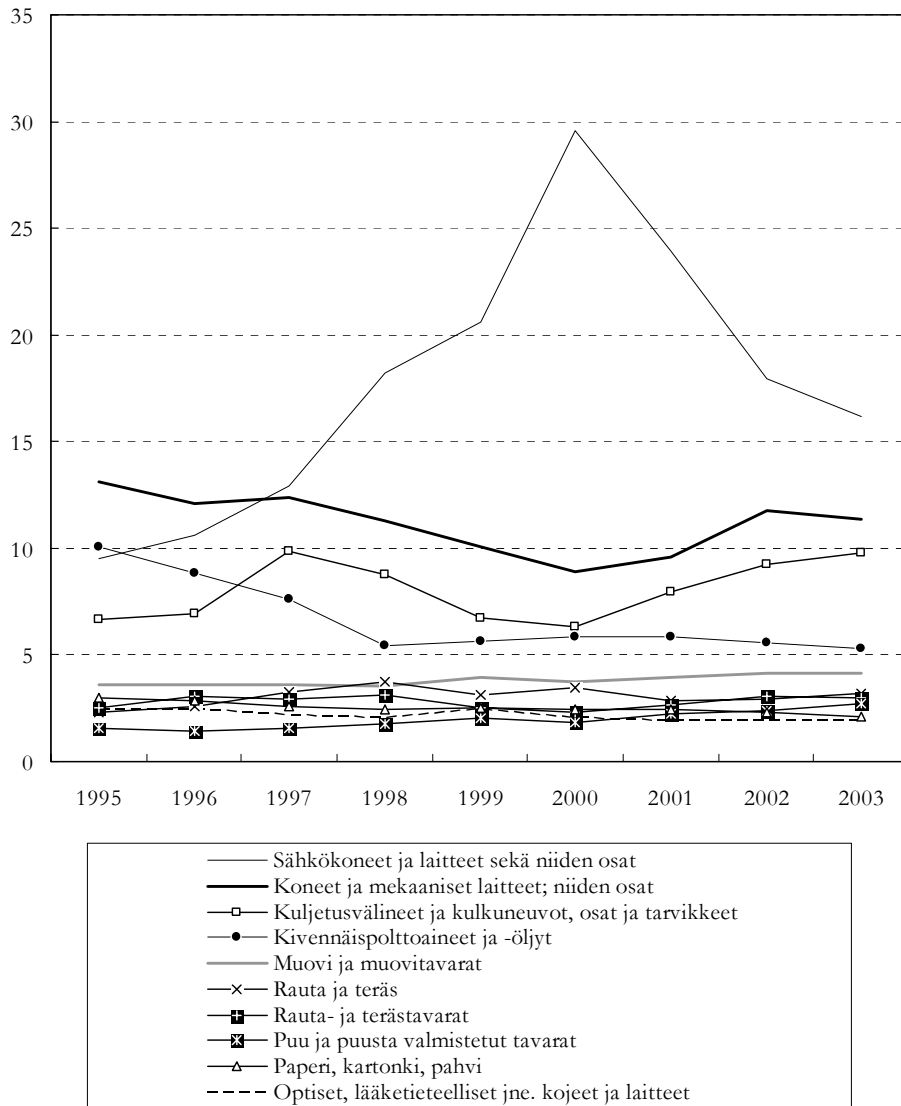
Vuosi 2003 on laskettu kymmenen ensimmäisen kuukauden viennin perusteella.

Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Puutavaran osuus on ollut suhteellisen vakaa ja se on nyt 15 prosenttia koko tavaraviennistä. Huonekalujen osuus on viime vuosina ollut kasvussa ja lähenee kymmentä prosenttia. Vaatteiden osuus on sen sijaan laskenut. Puutavaran viennissä Viro kilpailee muun muassa Latvian kanssa.

Sähkökoneiden ja -laitteiden jälkeen Viron tärkeimmät tuontitavarat ovat koneita ja mekaanisia laitteita, joiden osuus on nyt noin 12 prosenttia. Kuljetusvälineiden osuus on kasvanut vuodesta 2000 lähtien ja on nyt kymmenen prosenttia.

Kuvio 2.13 Viron tärkeimmät tuontituotteet, % koko tuonnista

Vuosi 2003 on laskettu kymmenen ensimmäisen kuukauden tuonnin perusteella. Rautatiekalustoa tuotiin vuoden 2003 aikana poikkeuksellisen paljon, mikä nosti sen osuuden tavaratuonnista 4.6 prosenttiin tammi-lokakuussa 2003. Normaalisti se on ollut alle yksi prosentti tuonnista.

Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Taulukossa 2.4 on esitetty Viron vaihtotaseen ja suorien sijoitusten virran kehitys. Vuoteen 2001 asti suorien sijoitusten virta riitti rahoittamaan vaihtotaseen alijäämän,

mutta vuosina 2002-2003 sijoitusten virta ei ole riittänyt siihen. Kehitys liittyy ainakin osittain yhtäältä heikkoon kysyntään Viron päävientimarkkinoilla Euroopan unionissa, mikä on hidastanut viennin kasvua, ja toisaalta Viron nopeasti kasvaneeseen kotimaiseen kysyntään, mikä on lisännyt tuontia. Suuri vaihtotaseen alijäämä on osittain myös rakenteellinen tekijä ja johtuu muun muassa suurista investointitarpeista Virossa. Pidemmällä aikavälillä siihen on kuitenkin löydettävä ratkaisu. Maa voikin joutua kiristämään erityisesti finanssipolitiikkaansa vaihtotaseen vajauksen rajoittamiseksi.

Taulukko 2.4 Vaihtotase ja suorat sijoitukset (FDI) Viroon käyvin hinnoin

	Vaihtotaseen ylijäämä, milj. EEK	% BKT:stä	FDI-virta sisään, milj. EEK	FDI-virta ulos, milj. EEK	FDI-virta, netto, milj. EEK	FDI-virta, netto, % BKT:stä
1993	279.0	1.3	2 152.9	-82.1	2 070.8	9.5
1994	-2 145.6	-7.2	2 819.2	-29.8	2 789.4	9.3
1995	-1 810.6	-4.4	2 312.9	-29.1	2 283.8	5.6
1996	-4 806.9	-9.2	1 814.4	-484.5	1 329.9	2.5
1997	-7 810.2	-12.2	3 694.1	-1 912.9	1 781.2	2.8
1998	-6 760.2	-9.2	8 071.4	-81.7	7 989.7	10.9
1999	-3 607.7	-4.7	4 448.0	-1 239.8	3 208.2	4.2
2000	-5 093.4	-5.8	6 644.5	-1 043.1	5 601.4	6.4
2001	-5 889.5	-6.0	9 429.6	-3 528.3	5 901.3	6.0
2002	-13 236.0	-12.3	4 800.2	-2 188.4	2 611.8	2.4
2003 (1-9)	-12 676.5	-14.6	9 094.8	-1 638.7	7 456.1	8.6

Lähteet: Viron tilastoviranomaiset ja Viron keskuspankki.

Teollisuuden osuus suorien sijoitusten kannasta Virossa on laskenut kolmessa vuodessa 23 prosentista 16 prosenttiin (ks. taulukko 2.5). Vaihtotaseen alijäämän korjautumisen kannalta Viron teollisuuden ja/tai palvelujen viennin (esimerkiksi matkailua palvelevan toiminnan) pitäisi kasvaa. Suorien sijoitusten virta näille toimialoille voisi turvata vaihtotaseen tasapainoisemman kehityksen.

Bruttopalkat ovat nousseet Virossa viime vuosina hyvin nopeasti. Vuonna 2001 keskipalkka nousi 10.0 prosenttia, vuonna 2002 10.9 prosenttia ja vuoden 2003 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana 9.8 prosenttia vuoden takaisesta. Teollisuudessa palkat ovat nousseet hieman hitaammin kuin kansantaloudessa keskimäärin. Inflaatio on ollut alhainen, joten reaali-palkkojen nousu on ollut hyvin nopeaa. Toisaalta myös työvoiman tuottavuus on noussut suhteellisen nopeasti: 5.6 prosenttia vuonna 2001 ja 4.4 prosenttia vuonna 2002. Lähitulevaisuudessa reaali-palkkojen nousuvauhdin on laannuttava. Taulukossa 2.6 on esitetty nykyiset brutto- ja nettopalkat Virossa.

Taulukko 2.5 Suorien sijoitusten kannan jakauma toimialoittain Virossa 2000-2003

	30.6.2000	30.6.2001	30.6.2002	30.6.2003
Suorien sijoitusten kanta, mrd. EEK	40.0	50.1	61.3	74.1
josta, %				
Maa- ja metsätalous, metsästys	1.4	0.9	0.2	0.4
Kaivostoiminta ja louhinta	0.2	0.3	0.2	0.2
Teollisuus	22.8	21.8	18.0	15.7
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	2.1	6.6	2.9	3.1
Rakentaminen	1.5	0.9	2.6	2.6
Tukku- ja vähittäiskauppa	17.4	13.8	16.7	18.5
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	1.0	1.6	1.1	1.2
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	26.5	19.2	20.7	21.9
Rahoitustoiminta	20.1	24.4	26.0	25.9
Kiinteistö- ja liike-elämän palvelut	5.2	8.5	10.2	8.5
Muut palvelut	0.9	1.3	0.9	0.8
Ei luokiteltu	0.8	0.6	0.3	1.1
Yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Lähde: Viron keskuspankki.

Taulukko 2.6 Brutto- ja nettopalkat Virossa, euroa kuukaudessa

Toimiala	Bruttopalkka		Nettopalkka		Nettopalkka, % bruttopalkasta vuonna 2002
	2002	2003H1	2002	2003Q1	
Keskimäärin	390	423	303	312	78
Maatalous ja metsästys	246	261	196	194	80
Metsätalous	330	352	258	259	78
Kalastus	296	279	233	195	78
Kaivostoiminta ja louhinta	477	490	368	360	77
Teollisuus	360	385	281	285	78
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	467	508	359	375	77
Rakentaminen	370	397	288	293	78
Tukku- ja vähittäiskauppa	376	422	292	320	78
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	218	264	176	204	81
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	451	458	350	333	78
Rahoitustoiminta	850	1 031	639	948	75
Kiinteistö- ja liike-elämän palvelut	524	512	399	378	76
Julkinen hallinto	499	529	385	373	77
Koulutus	344	406	269	266	78
Terveys- ja sosiaalipalvelut	318	354	250	257	79
Muut palvelut	318	347	251	255	79

H1 = ensimmäinen vuosipuolisko, Q1 = ensimmäinen vuosineljännes.

Lähde: Viron tilastoviranomaiset.

Lähiajan talousnäkyviä Virossa ja taloudellisia haasteita

Henkeä kohti laskettu BKT on kasvanut Virossa nopeammin kuin Suomessa. Viro ei tosin saanut Suomea kiinni vuosina 1998-2001, mutta sen jälkeen lähentymistä on jälleen tapahtunut. Muun muassa Euroopan komission ennusteiden mukaan lähentyminen jatkuu lähivuosina. Työn tuottavuus Virossa kasvoi keskimäärin 7.6 prosenttia vuodessa vuosina 1995-2000. Kasvun arvioidaan hidastuvan vuosina 2000-2005 keskimäärin 4.8 prosenttiin, mikä sekin ylittää Suomen kehitysnäkymät. Näin tuottavuusero Suomen ja Viron välillä pienenee.

Reaalipalkkojen nopea nousu Virossa on johtanut vahvaan yksityiseen kulutukseen ja sitä kautta tuonnin kasvuun vientiä nopeammin. Vuoden 2003 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana vaihtotaseen alijäämä oli 14.6 prosenttia bruttokansantuotteesta. Ottaen huomioon Viron kehitystaso ja investointitarpeet on luonnollista, että maalla on vaihtotaseen alijäämä. Sen täytyy saada maahan ulkomaisia sijoituksia omien säästöjen riittämättömyyden vuoksi. Kruunu on sidottu euroon valuuttakatejärjestelmän avulla. Sidos on ollut uskottava, mutta suuri vaihtotaseen alijäämä voi jatkessaan aiheuttaa paineita sitä kohtaan.

Viron valtiontalous on tasapainossa ja sen velka on hyvin pieni. Yksityinen sektori on kuitenkin velkaantunut. Lisäksi lainoja on otettu huomattavassa määrin ulkomaanvaluutassa. Taulukossa 2.7 on esitetty pankkitalletusten ja -lainojen kanta Virossa lokakuun lopussa 2003. Lainoista 81 prosenttia on ulkomaan valuutassa, lähinnä euroissa. Lainakannasta 35 prosenttia on yrityksillä, 33 prosenttia rahoituslaitoksilla ja 29 prosenttia yksityisillä henkilöillä. Kaikkien pankkilainojen kanta on noin 55 prosenttia BKT:stä ja ulkomaanvaluutassa myönnettyjen lainojen kanta noin 45 prosenttia BKT:stä. Jos kruunun ja euron välinen vaihtokurssi muuttuisi kruunulle epäedullisesti, näiden lainojen kruunun määräinen arvo nousisi.

Taulukko 2.7 Viron pankkitalletusten ja -lainojen kanta 31.10.2003, milj. Viron kruunua

Pankkitalletukset	Kanta	Osuus	Pankkilainat	Kanta	Osuus
Kaikki pankkitalletukset	53 136.90	100.0	Kaikki pankkilainat	62 916.9	100.0
EEK	38 540.00	72.5	EEK	12 053.4	19.2
Ulkomaan valuutassa	14 596.90	27.5	Ulkomaan valuutassa	50 863.5	80.8
EUR	6 346.20	11.9	EUR	47 188.3	75.0
USD	7 396.30	13.9	USD	3 629.6	5.8
Muut	854.30	1.6	Muut	45.6	0.1

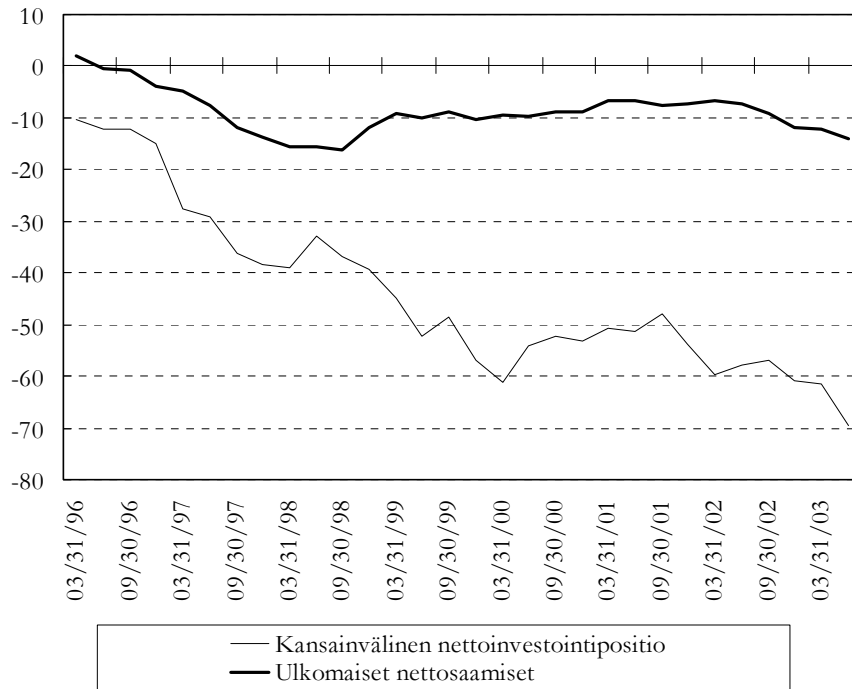
Lähteet: Viron keskuspankki ja tilastoviranomaiset.

Kuviossa 2.14 on esitetty Viron kansainvälinen nettoinvestointipositio ja ulkomainen nettovelka suhteessa bruttokansantuotteeseen. Edellinen on syventynyt suhteellisen tasaista vauhtia muun muassa ulkomaisten sijoitusten seurauksena. Ulkomainen nettovelka oli 14 prosenttia BKT:stä kesäkuun lopussa 2003. Se alkoi syvetä uudelleen vuoden 2002 jälkipuoliskolta alkaen.

Ennusteiden mukaan Viron bruttokansantuote kasvaa vuosina 2004-2005 noin viisi prosenttia vuodessa, inflaatio kiihtyy noin kolmeen prosenttiin ja vaihtotaseen alijäämä supistuu noin kymmeneen prosenttiin BKT:stä. Palkkojen nousu voi edelleen säilyä suhteellisen korkeana, jos tuottavuuskehitys on ripeää. Vaihtotaseen alijäämän

rahoitus puolestaan edellyttää riittäviä suoria sijoituksia, jotka omalta osaltaan tukevat tuottavuuden kasvua mutta myös ylläpitävät palkkojen nousua.

Kuvio 2.14 Viron kansainvälinen nettoinvestointipositio ja ulkomaiset nettosaamiset, % BKT:stä

Nettoinvestointipositio ja saamiset kunkin vuosineljänneksen lopussa jaettuna aikaisempien neljän vuosineljänneksen bruttokansantuotteella.

Lähde: Viron keskuspankki, Viron tilastoviranomaiset.

2.3 Puolan talouden kehitys

Puola on Suomelle toiseksi tärkein uusista jäsenmaista. Se on maantieteellisesti hie- man kauempana kuin Latvia tai Liettua, mutta kooltaan paljon näitä suurempi. Muun muassa suuri koko ja Saksan läheisyys tekee Puolasta kuitenkin Baltian maihin verrat- tana erilaisen liiketoimintaympäristön, sillä suurten EU-maiden yritykset ovat kiin- nostuneempia Puolasta kuin pienistä Baltian maista. Siten kilpailutilanne Puolassa on jossain määrin erilainen.

Näiden maiden ohella Unkari ja Tšekki ovat Suomen tuonnille suunnilleen yhtä tärkeitä kuin Puola. Viennissä näin ei ole. Lisäksi Unkarissa on suomalaisyrityksillä tuotannollisista toimintaa. Unkaria ja Tšekkiä ei kuitenkaan käsitellä tässä yhteydessä tarkemmin.

Puolan talous kasvoi ripeästi vuoteen 2001 asti, mutta sen jälkeen kehitys on ollut suhteellisen heikkoa. Kasvu on piristynyt uudelleen vuoden 2003 aikana osittain Puolan valuutan heikkenemisen vuoksi. Tammi-marraskuussa 2003 zloty heikkeni 14 prosenttia euron suhteen. Vaihtotaseen alijäämä puolittui 5.4 miljardista eurosta vuoden 2002 kolmen ensimmäisen neljänneksen aikana alustavien tietojen mukaan 2.7 miljardiin euroon samana aikana vuonna 2003. Vaihtotaseen alijäämä on pienim-

piä KIE-maista. Samaan aikaan suorien sijoitusten virta pieneni 2.9 miljardista eurosta 2.2 miljardiin euroon. Puolan nettoinvestointipositio oli -36 prosenttia BKT:stä vuoden 2002 lopussa.

Kaupan osuus Puolan BKT:stä on hyvin korkea, hieman yli 20 prosenttia. Teollisuuden osuus BKT:stä on puolestaan vain 18 prosenttia ja kiinteistö- ym. palvelujen ja liike-elämän palvelujen osuus on 13 prosenttia. Seuraavaksi suurimmat osuudet ovat rakentamisella sekä kuljetuksella, varastoinnilla ja tietoliikenteellä, joiden osuus on hieman yli 7 prosenttia molempien.

Taulukko 2.8 BKT perushintaan eri toimialoilla vuonna 2001 ja työllisyys eri toimialoilla vuonna 2002, rakenne

Toimiala	% BKT:stä	% työllisistä	% palkansaajista
Maa- ja metsätalous, metsästys	3.8	29.7	2.2
Kaivostoiminta ja louhinta	2.4	1.5	2.4
Teollisuus	18.1	16.8	25.6
Sähkö-, kaasu- ja vesihuolto	3.7	1.7	2.7
Rakentaminen	7.3	4.6	6.5
Tukku- ja vähittäiskauppa; korjaus	20.5	13.4	15.1
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	1.3	1.5	1.7
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	7.3	4.8	6.7
Rahoitustoiminta	2.1	1.9	2.6
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut	13.3	6.0	7.5
Julkinen hallinto ja maanpuolustus; pakollinen sosiaalivakuutus	6.9	3.6	5.7
Koulutus	5.1	6.2	9.7
Terveystieteiden ja sosiaalipalvelut	4.1	5.9	8.7
Muut yhteiskunnalliset ja henkilökohtaiset palvelut	4.3	2.4	2.8
Yhteensä	100.0	100.0	100.0

Työllisiä oli vuoden 2002 lopussa yhteensä 14 698 000 henkeä ja palkansaajia 8 916 000 henkeä. Harmaassa taloudessa on arvioiden mukaan työllisiä lisäksi 910 000 henkeä. Rekisteröityjä työttömiä on 3 217 000.

Lähde: Puolan tilastoviranomaiset.

Puolan maatalouden (ml. metsätalous ja metsästys) osuus työllisistä on edelleen hyvin korkea, jopa lähes 30 prosenttia. Osuus palkansaajista on vain 2 prosenttia, sillä tähän lukuun ei ole laskettu mukaan yrittäjiä. Korkeasta työllisyydestä huolimatta maa- ja metsätalouden sekä metsästyksen osuus BKT:stä on alle 4 prosenttia. Puolassa onkin paljon pieniä perheviljelmää, jotka tuottavat lähinnä omiin tarpeisiin. Suuren maatalousväestön lisäksi Puolan työttömyysaste on noin 18 prosenttia, mistä suuri osa on rakenteellista työttömyyttä. Näiden ihmisten työllistyminen palkansaajina on todennäköisesti vaikeaa alhaisen koulutustason vuoksi. Teollisuuden osuus BKT:stä on selvästi alempi kuin sen osuus palkansaajista, mikä poikkeaa tavanomaisesta tilanteesta kansainvälisesti vertaillen.

Taulukossa 2.9 on esitetty teollisuuden arvonlisäyksen ja myynnin rakenne. Luvut ovat eri vuosilta. Elintarvikkeiden ja juomien valmistuksen osuus arvonlisäyksestä oli suurempi kuin muilla yksittäisillä toimialoilla, lähes 18 prosenttia. Koneiden ja laitteiden valmistuksella, kemiallisten tuotteiden valmistuksella ja ei-metallisten mineraalituotteiden valmistuksella on kullakin lähes 8 prosentin osuus.

Taulukko 2.9 Teollisuuden bruttoarvonlisäyksen ja myynnin arvon rakenne, %

Toimiala	Osuus arvonlisäyksestä vuonna 2001, %	Osuus myynnistä vuonna 2002, %
Elintarvikkeiden ja juomien valmistus	17.7	24.1
Tupakkatuotteiden valmistus	0.7	0.7
Tekstiilien valmistus	2.5	1.9
Vaatteiden valmistus; turkisten muokkaus	3.3	2.0
Parkitseminen ja muu nahnan valmistus; laukkujen ja jalkineiden valmistus	1.1	0.8
Puutavaran ja puutuotteiden valmistus pl. huonekalut	4.5	3.7
Massan, paperin ja paperituotteiden valmistus	2.4	2.8
Kustantaminen, painaminen, ääni-, kuva- ja atk-tallenteiden jäljentäminen	6.4	4.6
Koksin, öljytuotteiden ja ydinpolttoaineen valmistus	2.4	4.8
Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus	7.8	7.1
Kumi- ja muovituotteiden valmistus	5.5	5.3
Ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus	7.6	5.4
Perusmetallien valmistus	2.4	4.3
Metallituotteiden valmistus pl. koneet ja laitteet	7.0	6.1
Koneiden ja laitteiden valmistus	7.8	5.3
Konttori- ja tietokoneiden valmistus	0.4	0.4
Muu sähkökoneiden ja -laitteiden valmistus	3.9	3.4
Radio-, televisio- ja tietoliikennevälineiden valmistus	2.3	2.5
Lääkintä- ja hienomekaanisten kojeiden ym. valmistus	2.5	1.2
Autojen ja perävaunujen valmistus	3.6	6.4
Muu kulkuneuvojen valmistus	3.3	2.2
Huonekalujen valmistus; muu valmistus	4.5	4.6
Yhteensä	100.0	100.0

Lähde: Puolan tilastoviranomaiset.

Taulukossa 2.10 on esitetty Puolan viennin ja tuonnin rakenne suhteellisen aggregoidulla hyödykejaolla. Koneiden ja laitteiden osuus niin viennissä kuin tuonnissakin on lähes 38 prosenttia. Viennissä ovat lisäksi tärkeitä erilaiset valmistetut tavarat.

Taulukko 2.10 Osuus Puolan viennistä ja tuonnista, %

Hyödykeryhmä	Vienti	Tuonti
Elintarvikkeet ja elävät eläimet	7.2	5.0
Juomat ja tupakka	0.3	0.6
Raaka-aineet pl. polttoaineet	2.5	3.0
Poltto- ja voiteluaineet, sähkövirta	5.0	9.1
Eläin- ja kasviöljyt ja -rasvat	0.0	0.4
Kemialliset aineet ja tuotteet	6.4	14.9
Valmistetut tavarat valmistusaineen mukaan	23.8	20.6
Koneet laitteet ja kuljetusvälineet	37.6	37.5
Erinäiset valmiit tavarat	17.2	8.8
Muut tavarat	0.0	0.1

Lähde: Puolan tilastoviranomaiset.

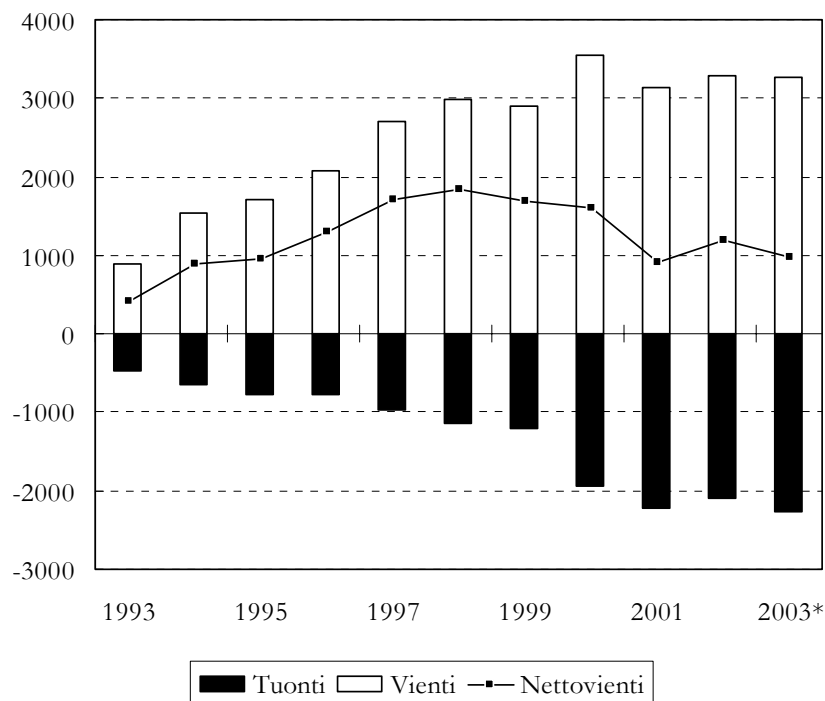
Puolan talouskasvun odotetaan piristyvän noin 4-5 prosenttiin vuodessa vuosina 2004-2005 eli hieman hitaammaksi kuin Baltian maissa. Bruttopääomanmuodostuksen osuus BKT:stä on laskenut viime vuosina ja vuonna 2002 se oli vain 19 prosenttia. Muun muassa infrastruktuuri-investointien tarve on suuri Puolassa. Investointien osuuden BKT:stä odotetaan kasvavan lähivuosina, mutta kasvu ei välttämättä ole riittävää Puolan kilpailukyyn kannalta. Inflaatiouauhti on vain noin 2 prosenttia vuodessa. Puolan pitäisi myös ryhtyä pikaisesti toimiin uudenaikaistaakseen muun muassa hallintoaan vastaamaan EU:n sisämarkkinoiden edellytyksiä.

3 SUOMEN TALOUSSUHTEET UUSIEN JÄSENMAIDEN KANSSA

3.1 Ulkomaankauppa

Suomella on tiiviimmät kauppasuhteet uusien jäsenmaiden kanssa kuin useimmilla muilla EU-15-mailla. Suhteutettuna uusien jäsenmaiden bruttokansantuotteeseen suomalaiset yritykset ovatkin löytäneet KIE-maiden markkinat suhteellisen hyvin (ks. Alho ym. 2001). Vuonna 2002 uusien jäsenmaiden osuus Suomen viennistä oli 7.0 prosenttia ja tuonnista 5.9 prosenttia. Vuoden 2003 aikana näiden maiden osuus on hieman kasvanut.

Kuvio 3.1 Suomen ulkomaankauppa KIE8-maiden kanssa, milj. euroa

KIE8-maat ovat toukokuussa 2004 EU:hun liittyvät maat pl. Kypros ja Malta. Vuoden 2003 luku on ekstrapoloitu vuositasonne tammi-lokakuun kauppalukujen avulla.

Lähde: Tullihallitus.

Yhteenlaskettuna Suomella on noin miljardin euron kauppaylijäämä uusien jäsenmaiden kanssa. Ylijäämä muodostuu kaupassa lähimpänä sijaitsevien maiden kanssa. Suurimmat suhteelliset ylijäämät Suomella on Latvian ja Liettuan kanssa, mutta abso-

luuttisesti ylijäämä on suurin kaupassa Puolan ja Viron kanssa. Keski-Euroopan maiden kanssa tilanne on kuitenkin erilainen. Tšekin kanssa Suomella on ollut alijäämä vuodesta 2001. Kauppa on ollut tasapainossa Slovakian ja Slovenian kanssa jo useamman vuoden. Unkarin kanssa Suomella on ollut ylijäämä, mutta vuoden 2003 yhdeksän ensimmäisen kuukauden aikana kauppa oli tasapainossa.

Viro on merkittävin uusi jäsenmaa Suomen ulkomaankaupan kannalta. Sen osuus Suomen koko viennistä uusiin jäsenmaihin on hieman yli 40 prosenttia ja osuus tuonnista niistä noin 35 prosenttia.

Taulukko 3.1 Suomen ulkomaankauppa uusien EU-maiden kanssa

	Tuonti			Vienti		
	milj. euroa vuonna 2002	%-osuus 2002	%-osuus 2003 (1-10)	milj. euroa vuonna 2002	%-osuus 2002	%-osuus 2003 (1-10)
Koko kauppa	35 410	100.0	100.0	47 094	100.0	100.0
KIE8	2 084	5.9	6.3	3 281	7.0	7.1
Viro	958	2.7	2.8	1 228	2.6	2.5
Puola	363	1.0	1.0	793	1.7	1.9
Unkari	244	0.7	1.0	339	0.7	0.8
Latvia	69	0.2	0.2	319	0.7	0.7
Liettua	67	0.2	0.2	267	0.6	0.5
Tšekki	263	0.7	0.7	211	0.4	0.5
Slovakia	83	0.2	0.3	85	0.2	0.2
Slovenia	37	0.1	0.1	39	0.1	0.1

Taulukossa 3.2 on esitetty tärkeimmät hyödykkeet Suomen tuonnissa Virosta, Puolasta ja yhteenlaskettuna muista kahdeksasta uudesta jäsenmaasta vuonna 2002. Suomen tuonnista Virosta 45 prosenttia oli sähkökoneita ja laitteita. Tämä tuonti liittyy pitkälti suomalaiseen alihankintatoimintaan Virossa. Lisäksi 12 prosenttia tuonnista oli puuta ja puusta valmistettuja tavaroita, 10 prosenttia vaatteita (neulosta ja ei-neulosta yhteensä) ja 7 prosenttia huonekaluja.

Neljäsosa Puolan-tuonnista on kivennäispolttoaineita, 15 prosenttia erilaisia sähkökoneita ja laitteita, 11 prosenttia koneita ja mekaanisia laitteita. Tuonnissa muista uusista jäsenmaista sähkökoneiden ja laitteiden osuus on lähes 40 prosenttia sekä koneiden ja mekaanisten laitteiden osuus 16 prosenttia.

Suomen vientiä uusiin jäsenmaihin hallitsee sähkökoneiden ja laitteiden vienti (ks. taulukko 3.3). Niiden osuus on 22 prosenttia koko viennistä näihin maihin. Viennissä Viroon näiden tuotteiden osuus on keskimääräistä alempi. Viennissä Viroon koneet ja mekaaniset laitteet kuten myös erilaiset kuljetusvälineet ja kulkuneuvot ovat tärkeitä. Sen sijaan Puolassa ja muissa uusissa jäsenmaissa paperi nousee toiseksi tärkeimmäksi vientituotteeksi. Erityisesti viennissä Puolaan paperin osuus on merkittävä.

Taulukko 3.2 Suomen tuonti Virosta, Puolasta ja kahdeksasta muusta uudesta jäsenmaasta vuonna 2002 hyödykeryhmittäin (HS2) suuruusjärjestyksessä, miljoonaa euroa

Tuote	Tuonti Virosta	Tuote	Tuonti Puolasta
Sähkökoneet ja -laitteet	421.1	Kivennäispolttoaineet	86.7
Puu ja puusta valmistetut tavarat	109.8	Sähkökoneet ja -laitteet	50.3
Vaatteet, ei neulosta	78.0	Koneet ja mekaaniset laitteet	34.9
Huonekalut jne.	66.1	Alumiini ja alumiinitavarat	23.6
Koneet ja mekaaniset laitteet	43.7	Rauta- ja terästavarat	14.6
Rauta- ja terästavarat	36.1	Puu ja puusta valmistetut tavarat	13.8
Vaatteet, neulosta	21.0	Huonekalut jne.	13.7
Jalkineet ym.	18.8	Kemiall. alkuaineet ja epäorg. yhdisteet	13.3
Optiset ym. kojeet ja laitteet	16.9	Rauta ja teräs	10.8
Muovit ja muovitavarat	15.0	Kumi ja kumitavarat	6.2
Tuonti yhteensä	946.3	Tuonti yhteensä	331.6

Tuote	Tuonti muista 8 maasta
Sähkökoneet ja -laitteet	283.3
Koneet ja mekaaniset laitteet	120.3
Puu ja puusta valmistetut tavarat	46.5
Vaatteet, ei neulosta	26.5
Kivennäispolttoaineet	25.1
Rauta ja teräs	24.6
Kumi ja kumitavarat	19.0
Rauta- ja terästavarat	18.4
Vaatteet, neulosta	16.8
Alumiini ja alumiinitavarat	13.4
Tuonti yhteensä	735.0

Lähde: Tullihallitus.

Taulukko 3.3 Suomen vienti Viroon, Puolaan ja kahdeksaan muuhun uuteen jäsenmaahan vuonna 2002 hyödykeryhmittäin (HS2) suuruusjärjestyksessä, miljoonaa euroa

Tuotteet	Vienti Viroon	Tuotteet	Vienti Puolaan
Sähkökoneet ja -laitteet	173.7	Sähkökoneet ja -laitteet	194.2
Koneet ja mekaaniset laitteet	157.7	Paperi, kartonki ja pahvi	191.1
Alukset ja uivat rakenteet	131.7	Koneet ja mekaaniset laitteet	94.6
Kuljetusvälineet ja kulkuneuvot	88.5	Rauta ja teräs	70.3
Muovit ja muovitavarat	51.9	Muovit ja muovitavarat	50.4
Rauta- ja terästavarat	51.9	Massa; paperi- ym. jäte	28.4
Rauta ja teräs	45.7	Rauta- ja terästavarat	19.0
Paperi, kartonki ja pahvi	43.8	Kuljetusvälineet ja kulkuneuvot	13.7
Parkitus- ja väriutteet	31.1	Optiset ym. kojeet ja laitteet	13.2
Optiset ym. kojeet ja laitteet	28.8	Parkitus- ja väriutteet	10.2
Vienti yhteensä	1 230.5	Vienti yhteensä	795.1

Tuotteet	Vienti muihin 8 maahan
Sähkökoneet ja -laitteet	366.1
Paperi, kartonki ja pahvi	199.9
Koneet ja mekaaniset laitteet	197.8
Kuljetusvälineet ja kulkuneuvot	61.9
Muovit ja muovitavarat	51.6
Alukset ja uivat rakenteet	47.1
Optiset ym. kojeet ja laitteet	38.1
Rauta ja teräs	29.6
Puu ja puusta valmistetut tavarat	25.3
Rauta- ja terästavarat	22.1
Vienti yhteensä	1 323.9

Lähde: Tullihallitus.

KIE-maiden osuus Suomen palvelujen ulkomaankaupasta on pieni. Vuonna 2001 Viron osuus palvelujen kokonaisviennistä oli 1.5 prosenttia. Vuonna 2002 se oli 2.0 prosenttia. Viron osuus oli vuonna 2002 suurin rakennuspalvelujen viennissä, missä se oli 6.9 prosenttia. Viron osuus posti- ja kuriiripalvelujen sekä telekommunikaatiopalvelujen viennistä oli 4.3 prosenttia ja palveluista tytär- ja osakkuusyritysten välillä 4.1 prosenttia. Taulukossa 3.4 on esitetty palvelujen vienti Viroon vuosina 2001-2002.

Taulukko 3.4 Palvelujen vienti Viroon, milj. euroa

Palvelu	2001	2002
Posti- ja kuriiripalvelut sekä telekommunikaatiopalvelut	7.03	10.50
Rakennuspalvelut	8.80	19.40
Tietotekniikkapalvelut	7.80	7.64
Informaatiopalvelut	0.00	0.03
Rojaltit ja lisenssimaksut	2.35	3.66
Välityskauppa ja muut ulkomaankauppaan liittyvät palvelut	1.11	2.11
Käyttöleasing	0.59	0.18
Laki-, tilinpito-, hallinto- ja PR-palvelut	1.92	1.06
Mainonta, markkinointitutkimukset ja mielipidemittaukset	0.28	0.42
Tutkimus- ja kehittämispalvelut	1.14	0.37
Arkkitehti-, insinööri- ja muu tekninen palvelut	3.94	5.06
Maatalous-, kaivos- ja muu jalostuspalvelu	0.03	0.08
Muut sekalaiset liike-elämän palvelut	1.35	0.61
Palvelut tytär- ja osakkuusyriyten välillä	7.70	13.82
Audiovisuaaliset ja siihen liittyvät palvelut	0.01	0.03
Muut henkilökohtaiset, kulttuuri- ja virkistyspalvelut	0.34	0.01
Muut erittelemättömät palvelut	1.80	1.42
Yhteensä	46.19	66.41

Lähde: Tilastokeskus.

3.2 Suorat sijoitukset

Taulukossa 3.5 on esitetty nettomääräiset suorat sijoitukset Suomesta tiettyihin maihin ja taulukossa 3.6 vastaavasti suomalaisten suorien sijoitusten kanta näissä maissa. Vuonna 2001 suoria sijoituksia purettiin selvästi Unkarissa ja Tšekissä, mutta muuten nettosijoitukset ovat olleet muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta positiivisia.

Suorien sijoitusten kannasta on nyt 68 prosenttia muissa EU-maissa. KIE-maiden osuus on vain 2.8 prosenttia, mistä Viron osuus on 1.0 prosenttiyksikköä. KIE-maiden osuus hypähti vuonna 1999, mutta on sen jälkeen ollut taas vakaa. Kanta on kuitenkin jatkanut kasvuaan. Se oli 1.7 miljardia euroa vuoden 2002 lopussa, kun koko suorien sijoitusten kanta oli lähes 61 miljardia euroa.

Taulukko 3.5 Suorien sijoitusten virta Suomesta ulkomaille

	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kaikki yhteensä, milj. euroa	-567	1 354	3 775	1 100	2 778	4 617	16 759	6 209	26 082	9 354	8 099
josta, %											
EU-15-maat	-15.1	165.0	92.0	99.7	81.3	71.1	92.5	64.1	49.2	82.7	73.9
KIE-maat	-3.0	2.8	1.3	4.6	3.7	2.1	0.5	3.4	2.7	-0.6	3.3
Kypros	0.0	0.1	0.5	0.6	0.3	0.2	0.0	-0.7	0.0	0.0	0.0
Latvia	-0.1	0.1	0.1	0.6	0.5	0.3	0.1	0.6	0.0	0.2	0.0
Liettua	-0.1	0.0	0.0	0.4	0.1	0.2	0.1	0.3	0.0	-0.1	0.3
Puola	-0.4	0.6	0.0	0.0	1.2	0.6	0.0	1.1	1.0	0.1	0.0
Romania	0.0	0.0	-0.1
Slovakia	0.0	0.1	0.1
Tšekki	-0.1	0.0	0.0	0.0	0.1	0.0	0.0	0.4	0.4	-1.3	0.5
Unkari	-0.9	1.0	0.2	1.3	0.8	0.1	0.1	-0.4	1.0	-0.5	1.3
Viro	-1.5	1.0	0.5	1.9	0.9	0.7	0.3	2.1	0.2	0.9	1.3

Nettopääomavirta.

Lähde: Suomen Pankki.

Taulukko 3.6 Suomalaisten suorien sijoitusten kanta ulkomailla

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kaikki yhteensä, milj. euroa	9 999	10 991	13 798	18 505	25 205	33 694	56 001	59 259	60 955
josta, %									
EU-15-maat	61.7	67.4	69.0	66.4	75.8	70.9	63.9	68.4	68.0
KIE-maat	1.5	1.4	1.9	1.6	1.3	2.7	2.6	2.6	2.8
Kypros	0.6	0.8	0.9	0.6	0.4	0.3	0.2	0.1	0.1
Latvia	0.1	0.1	0.2	0.3	0.1	0.3	0.2	0.3	0.2
Liettua	0.1	0.1	0.0	0.0	0.1	0.3	0.2	0.2	0.3
Puola	0.1	0.1	0.2	0.3	0.2	0.6	0.5	0.6	0.6
Romania	0.0	0.0	0.0
Slovakia	0.0	0.1	0.0
Tšekki	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.1	0.2	0.0	0.1
Unkari	0.1	0.0	0.2	0.1	0.1	0.1	0.5	0.4	0.6
Viro	0.6	0.3	0.3	0.2	0.3	1.0	0.8	0.9	1.0

Lähde: Suomen Pankki.

Taulukossa 3.7 on esitetty suomalaisten yritysten ulkomaille tekemien suorien sijoitusten tuotot. EU-maiden osuus tuotoista on sama kuin niiden osuus suorien sijoitusten kannasta. Sen sijaan Viron ja Unkarin osuus tuotoista oli vuonna 2002 selvästi korkeampi kuin niiden osuus suorien sijoitusten kannasta. Latvian sijoituksista on vuosina 2001-02 kirjattu tappiota. Vuonna 2002 KIE-maiden osuus Suomesta tehtyjen suorien sijoitusten tuotoista oli 7.1 prosenttia.

Taulukko 3.7 Suorat sijoitukset Suomesta ulkomaille, tuotot maittain

	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Kaikki yhteensä, milj. euroa	339	639	829	1 737	1 764	3 023	4 149	5 213	4 716
josta, %									
EU-15-maat	86.1	123.5	79.9	73.5	85.2	77.5	73.0	59.6	69.1
KIE-maat	3.1	3.2	7.1
Latvia	0.0	-0.1	-0.1
Liettua	-0.1	0.0	0.3
Puola	0.7	0.2	0.8
Tšekki	0.4	0.1	0.1
Unkari	1.0	1.8	2.8
Viro	1.1	1.2	3.1

Jos luku on negatiivinen, maahan tehdyt suorat sijoitukset ovat tuottaneet tappiota kyseisenä vuonna. Jos luku ylittää 100 prosenttia, muilla alueilla/maissa on keskimäärin tehty tappioita.

Lähde: Suomen Pankki.

Taulukossa 3.8 on esitetty Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden henkilökunta maittain. Työllisyys ulkomaille on 24 prosenttia yksityisen sektorin (pl. maatalous) palkansaajien lukumäärästä Suomessa. EU-maiden osuus on pienempi kuin niiden osuus suorien sijoitusten kannasta. Korkeat työvoimakustannukset muissa EU-maissa johtanevat niissä vähemmän työllistäviin sijoituksiin. Sen sijaan Viron osuus työllisyydestä on neljä kertaa niin suuri kuin Viron osuus suorien sijoitusten kannasta. Kaiken kaikkiaan KIE-maissa on kymmenen prosenttia Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden henkilökunnasta eli selvästi enemmän kuin näiden maiden 2.8 prosentin osuus suorien sijoitusten kannasta.

Taulukko 3.8 Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden henkilökunta maittain

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Yhteensä, henkilöä	137 273	143 531	182 170	256 861	288 087	315 062	333 733
josta, %							
EU-15-maat	63.8	61.1	65.4	56.6	51.5	57.0	54.7
KIE-maat	10.9	13.7	11.1	9.6
Latvia	1.0	1.2	0.8	0.5	0.9	0.9	0.8
Liettua	0.0	0.1	0.0	0.7	0.4	0.6	1.1
Puola	1.3	2.3	2.3	2.4	1.8	2.2	1.5
Tšekki	0.6	3.2	0.5	0.4
Unkari	1.2	2.0	1.9	1.7
Viro	0.2	1.6	0.3	5.5	5.3	5.0	4.0

Lähde: Suomen Pankki.

Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden liikevaihto KIE-maissa oli 5.0 prosenttia kaikkien ulkomaisten tytäryritysten liikevaihdosta vuonna 2002. Osuus on ollut nousussa. Viron osuus on kuitenkin ollut suhteelli-

sen vakaa hieman yli yhdessä prosentissa. Osuus koko liikevaihdosta onkin kasvanut lähinnä Unkarissa, missä se on selvästi suurempi kuin Virossa. Muiden KIE-maiden osuus on pysynyt suhteellisen vakaana viime vuosina.

Taulukko 3.9 Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden liikevaihto maittain

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Yhteensä, milj. euroa	36 066	45 146	61 747	80 616	111 698	116 667	128 288
josta, %							
EU-15-maat	65.2	65.5	67.3	61.4	56.5	58.3	56.1
KIE-maat	3.7	4.6	4.8	5.0
Latvia	0.1	0.2	0.3	0.3	0.4	0.4	0.4
Liettua	0.0	0.1	0.0	0.3	0.3	0.2	0.3
Puola	0.6	0.9	0.9	1.2	1.1	1.3	1.2
Tšekki	0.2	0.9	0.2	0.2
Unkari	0.5	1.0	1.6	1.7
Viro	0.2	0.3	0.2	1.2	1.0	1.1	1.2

Lähde: Suomen Pankki.

Taulukossa 3.10 on esitetty Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden liikevaihto työntekijää kohti maittain. Unkarissa on teollista tuotantoa muun muassa Nokialla, mikä nostanee liikevaihdon arvoa työntekijää kohti. Unkarin kohdalla tämä suhdeluku onkin suunnilleen sama kuin EU-15-maissa. Myös Puola on suhteellisen lähellä. Sen sijaan Virossa ja Liettuassa liikevaihto työntekijää kohti on huomattavasti alempi. Jos tytäryritykset toimivat laajassa mitassa palvelu-aloilla, liikevaihto työntekijää kohti on näissä alemman ostovoiman maissa alempi kuin jos kyseessä on vientiin suuntautuva teollinen toiminta.

Taulukko 3.10 Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden liikevaihto työntekijää kohti maittain, tuhatta euroa

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Keskimäärin	263	315	339	314	388	370	384
EU-15-maat	269	337	349	340	425	379	394
KIE-maat	107	130	160	200
Latvia	16	40	117	190	170	151	198
Liettua	643	189	455	126	239	135	104
Puola	114	131	134	155	232	219	293
Tšekki	121	106	184	184
Unkari	130	190	313	376
Viro	222	51	292	69	72	80	118

Lähde: Suomen Pankki.

Voittojen suhde liikevaihtoon on keskimäärin ollut 3-4 prosenttia vuosittain. EU-maissa suhdeluku oli noin 4.5 prosenttia vuosina 1999-2002. Uudet jäsenmaat menivät tässä suhteessa EU-15-maiden keskimääräisen ohitse vuonna 2002, kun voitto-

prosentti siellä oli 5.2 prosenttia. Selittäjänä on korkea tuottoaste Virossa ja Unkarissa. Latviassa tuotot ovat jääneet hieman negatiivisiksi.

Taulukko 3.11 Suomessa sijaitsevien yritysten ulkomaisten tytäryritysten ja sivuliikkeiden tuotot suhteessa liikevaihtoon maittain, %

	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Yhteensä	2.3	3.8	2.9	3.8	3.7	4.5	3.7
EU-15-maat	2.8	4.3	3.6	4.7	4.8	4.6	4.5
KIE-maat	2.5	3.0	5.2
Latvia	0.0	-0.7	-0.5
Liettua	-1.8	-0.4	3.1
Puola	2.4	0.6	2.4
Tšekki	1.7	1.5	2.6
Unkari	3.8	5.0	6.2
Viro	4.3	5.0	9.5

Lähde: Suomen Pankki.

Kaiken kaikkiaan suomalaiset yritykset ovat tehneet uusiin jäsen maihin suhteellisen vähän suoria sijoituksia. Näiden maiden osuus kaikkien suorien sijoitusten kannasta on vain 2.8 prosenttia eikä osuus ole muuttunut vuosina 1999-2002. Viron osuus koko kannasta oli suurin, 1.0 prosenttia. Puolan ja Unkarin osuus oli 0.6 prosenttia kummankin. Sijoitusten arvon alhaisuuteen vaikuttaa muun muassa se, että yleisen hintatason ohella myös sijoituksen yksikköhinta on alempi uusissa jäsenmaissa kuin esimerkiksi EU-15-maissa (ks. tästä Kotilainen ym., 2003).

Suorat sijoitukset KIE-maihin ovat kuitenkin selvästi työllistävämpiä kuin suomalaiset suorat sijoitukset keskimäärin, mikä ainakin osittain johtuu alemmista työvoimakustannuksista uusissa jäsenmaissa. KIE-maiden osuus on kuitenkin tässä suhteessa hieman laskenut vuosina 2001 ja 2002. KIE-maissa toimivien tytäryhtiöiden liikevaihto suhteessa sijoituksen suuruuteen on keskimääräistä korkeampi.

Erityisesti Virossa ja Liettuassa työntekijää kohti laskettu liikevaihto on suhteellisen alhainen, alle kolmasosa ko. tasosta EU-15-maissa. Unkari on sen sijaan samalla tasolla kuin EU-15-maat tässä suhteessa. Erityisesti vuonna 2002 suorat sijoitukset uusiin jäsen maihin tuottivat lisäksi selvästi paremmin kuin suorat sijoitukset keskimäärin. Erityisen hyvin tuottivat sijoitukset Virossa ja Unkarissa. Latviassa ne ovat kuitenkin olleet keskimäärin hieman tappiollisia.

4 UUSIEN JÄSENMAIDEN KILPAILUETU JA SEN PYSYVYYS

Usein julkisuudessa korostetaan uusien jäsenmaiden hyvää kilpailuasemaa nykyisiin EU-maihin ja Suomeen nähden ja tämän luomaa uhkaa. Tällöin kiinnitetään huomio uusien jäsenmaiden huomattavasti matalampiin kustannuksiin, erityisesti palkkakustannuksiin ja matalaan verotukseen.

Tällöin jää huomiotta, että samanaikaisesti tuottavuuden taso uusissa jäsenmaissa on vain murto-osa siitä, mikä se on Suomessa ja muissa EU-15-maissa. Tälle on kolme pääselitystä. Pääomapanos on vielä matala uusissa jäsenmaissa, ja toiseksi niihin on siirretty sellaisia työvaltaisia tuotantovaiheita, joihin tyypillisesti liittyy matala tuottavuus, ja kolmanneksi niiden talouden transitiovaihe on sittenkin ollut vielä suhteellisen lyhyt, vuosikymmen, eikä tuottavuus eikä tehokkuus ole ehtineet nousta niissä EU-maiden tasolle.

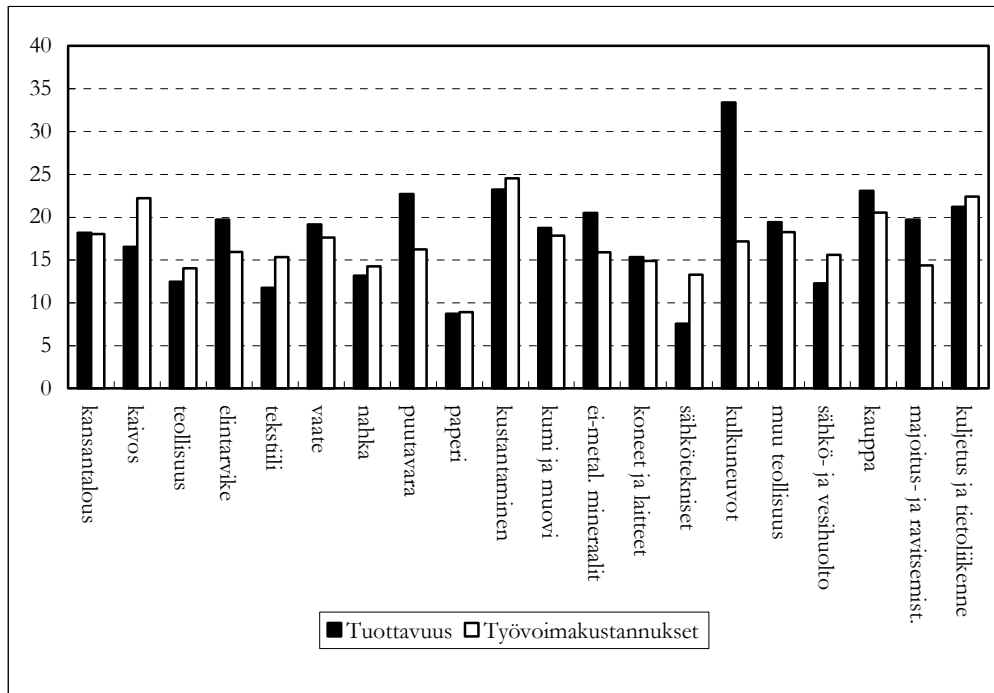
Tässä luvussa tehdään ensin arvio uusien jäsenmaiden nykyisestä kustannuskilpailukyvyistä ja sen jälkeen arvioidaan sitä, kuinka se kehittyy tulevaisuudessa, eli kuinka nopeasti tämän edun voidaan olettaa supistuvan tai toisaalta kuinka pitkään säilyvän. Tällä on olennaista merkitystä suomalaisten yritysten strategioiden kannalta.

4.1 Kustannuskilpailutilanne ja suhteellinen tuottavuus

Seuraavassa vertaillaan Suomea pääasiassa Viroon. Näin siitä syystä, että Virossa on saatavilla tilastoaineistoa, joka mahdollistaa eräiden keskeisten muuttujien suhteellisen hyvät ja luotettavat vertailut Suomeen. Toisaalta se on sijaintikilpailun kannalta avainasemassa maantieteellisen ja kulttuurisen läheisyyden vuoksi.

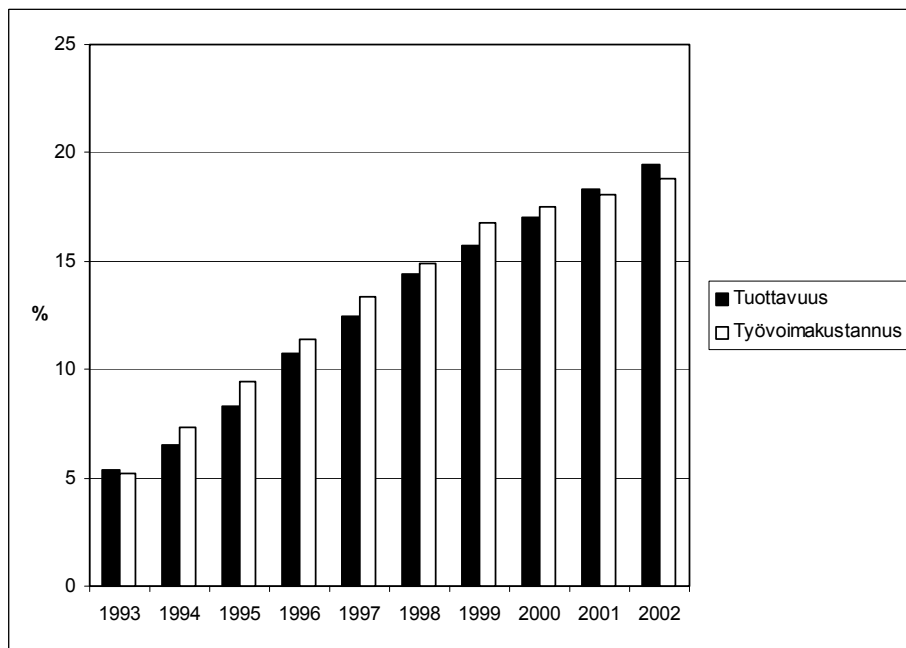
Kuviossa 4.1 vertaillaan työvoimakustannuksia ja työn tuottavuutta eri toimialoilla Suomen ja Viron välillä. Suomen kilpailukyky ei ole niin heikko kuin voitaisiin päätellä pelkästään työvoimakustannusten tai palkkatasojen mukaan arvioiden. Kun tarkasteluun liitetään myös tuottavuuksien vertailu, näkyy Suomen selvä etulyöntiasema Viroon nähden. Kun tarkastellaan tuottavuuden ja palkkakustannusten kehitystä yli ajan Virossa suhteessa Suomeen, nähdään varsin kiinteä yhteys niiden välillä koko kansantalouden tasolla, ks. kuvio 4.2. Suhteellinen tuottavuus on noussut ripeästi Virossa, mutta se on samalla johtanut työvoimakustannusten nousuun suunnilleen samaa vauhtia.

Kuvio 4.1 Työn tuottavuus ja työvoimakustannukset eräillä toimialoilla Virossa verrattuna Suomeen vuonna 2001, %

Työn tuottavuus = tuotannon jalostusarvo tuottajainnoin (euroissa)/työntekijöiden määrä, työvoimakustannukset = työvoimakustannukset työntekijää kohti

Kuvio 4.2. Työn tuottavuus (jalostusarvo käyvin hinnoin/työntekijä) ja työvoimakustannukset työntekijää kohti Virossa suhteessa Suomeen, %

Luvut koskevat koko kansantaloutta.

Tämä ei tietenkään merkitse sitä, että Suomen kilpailuasema olisi automaattisesti turvattu jatkossa, vaan tuottavuutta on nostettava määrätietoisesti, jotta kilpailussa menestyään.

Uusien jäsenmaiden taholta tuleva kilpailu voi heijastua suomalaisiin yrityksiin uusien jäsenmaiden markkinoilla, kolmansissa maissa kuten erityisesti EU-15-maiden markkinoilla ja kotimaan markkinoilla Suomessa. Alho ym. (2001) päätyivät siihen, että uusien jäsenmaiden tuotanto ei ole tyyppillisesti sellaista, että sikäläiset yritykset veisivät EU-markkinoille samanlaisia tuotteita kuin suomalaiset yritykset. Kilpailutilanne ei siten näyttäisi kiristyvän muilla markkinoilla laajenemisen seurauksena, ks. yrityskyselyn tuloksia luvussa 6.

Vaikka uusilla jäsenmailla olisikin hyvä kilpailukyky Suomen markkinoilla, tämä tilanne ei ole välttämättä suomalaisille yrityksille ja koko kansantaloudelle haitta, mitä kuvaa seuraava esimerkki.

Esimerkki. Suomalaisen toimialan tuotanto ja myynti on 100 milj. € vuodessa. Oletetaan, että sen valmistamien tuotteiden markkinoilla tapahtuu kovenevaa kilpailua uusista jäsenmaista, kun näiden maiden yritysten kyky tarjota tuotteitaan ja palvelujaan paranee. Tämä lisäys on kysyntäjousto (oletetaan 2:ksi) kertaa kaupan esteen aleneminen, jonka oletetaan olevan 5 prosenttiyksikköä. Tällöin uusien jäsenmaiden tuottajien markkinaosuus nousee 3 prosentista 3.3 prosenttiin ja kotimainen toimiala menettää myyntituloissa $0.003 * 100 = 0.3$ milj. € vuodessa.

Toimialan yritykset ostavat toisaalta panoksia uusista jäsenmaista 2 milj. euron verran vuodessa. Oletetaan, että tämä osuus kasvaisi kaksinkertaiseksi, mikä olisi erittäin suuri muutos. Oletetaan, että tuonnin hinta uusista jäsenmaista olisi 40 prosenttia siitä, mikä se on Suomessa tuotettuna. Tällöin suomalaiset yritykset hyötyvät $0.6 * 2$ milj. euroa eli yhteensä 1.2 milj. euroa vuositasolla. Sen yritykset voivat kanavoida alennuksiksi tuotteidensa hinnoissa.

Näin ollen toimiala hyötyy kokonaisuudessaan lähes 1 milj. euroa vuodessa. Tämä lisää niiden kilpailukykyä kolmansilla markkinoilla. Se myös pitkälle kompensoi kokonaistyöllisyydessä sen heikennyksen, mikä aiheutuu, kun kotimaisten panosten käyttö vähenee (ks. tästä luku 7).

Vaikka kilpailussa, jossa tarkastellaan samaan aikaan kustannus- ja tuottavuustasoja koko kansantalouden tasolla, tilanne ei olisikaan hälyttävä Suomen kannalta, on tietysti niin, että toiminnoissa, joissa uusissa jäsenmaissa voidaan saavuttaa suomalainen tuottavuus ja yhdistää se virolaiseen kustannustasoon, saadaan siellä aikaan edullinen kilpailutilanne. Tällainen kehitys ei kuitenkaan voi pysyvästi hyödyntää kustannuseroja, vaan se tulee aikaa myöten nostamaan hyvinkin nopeasti Viron palkka- ja kustannustasoa. Tästä tehdään tarkempi analyysi alaluvussa 4.2. Toisaalta työvaltaisia toimintoja, joita on mahdotonta tuottaa Suomen kustannustasolla, siirretään edelleen edullisemmän kustannustason maihin.

On vielä syytä kiinnittää huomiota siihen, että palkat ovat vain osa, vaikkakin pääosa, työvoimakustannuksista. Välilliset työvoimakustannukset (sosiaalikustannukset) ovat 32 prosenttia palkoista ja arvonlisäverot ja muut välilliset verot ovat 36.5 prosenttia palkkoihin suhteutettuina Virossa. Ne ovat siis suhteellisen suuria (ks. luku 4).

Tuloverot ovat 20 prosenttia palkoista. Kokonaisuudessaan työhön kohdistuva vero-kiila on 67 prosenttia työvoimakuluista. Suomessa tämä on 85 prosenttia.

4.2 Uusien hakijamaiden konvergenssin nopeus kohti EU-maita

Oleellinen kysymys yritysten kannalta on se, säilyykö uusien jäsenmaiden kustannusetu pitkään. Esimerkiksi Virossa palkkakustannukset ovat nousseet viime vuosina yli 10 prosentin vauhtia vuodessa (vuosina 2000-03 keskimäärin 11 prosenttia vuodessa). Seuraavassa arvioidaan Viron ja Suomen talouksien lähentymistä sekä reaalisu-
tuotannon (tulotason) per capita osalta että nimellisesti hinta- ja palkkatason osalta.

Lähtökohtana KIE-maiden hintatasojen ja inflaatiokehityksen analyysissä on usein ns. Balassa-Samuelsin-malli⁵, joka selittää sitä, miksi rikkaat maat ovat hintatasoltaan kalliita. Vastausta haetaan sillä tavalla, että talous jaetaan kahteen sektoriin: avoimeen (teollisuuteen) ja suljettuun sektoriin (palvelualoihin). Avoimen sektorin tuottavuus on korkea rikkaissa maissa. Suljetun sektorin tuottavuuskehitys on puolestaan melko samanlaista eri maissa, ja se on tyypillisesti hitaampaa toiminnan luonteen vuoksi kuin avoimella sektorilla. Palkkataso avoimella sektorilla suhteessa tuotteiden hintaan riippuu suoraan tämän sektorin tuottavuudesta:

$$(1) \quad \text{palkkataso} = \text{avoimen sektorin hintataso} * \text{avoimen sektorin tuottavuus} .$$

Palkkataso on samanlainen talouden eri sektoreilla, jos työvoima on samanlaatuista niiden välillä. Suljetun sektorin palkkataso määräytyy siis avoimen sektorin perusteella. Suljetun sektorin hinnat määräytyvät kotimaan markkinoilla seuraavasti yksikkötyövoimakustannusten perusteella:

$$(2) \quad \text{suljetun sektorin hinnat} = \frac{\text{palkkataso}}{\text{suljetun sektorin tuottavuus}} .$$

Kun avoimen sektorin (kansainvälisillä markkinoilla määräytyvät) hinnat ovat samat kaikkien maiden viejille, ja voidaan normeerata ykköseksi, saadaan näistä:

$$(3) \quad \text{suljetun sektorin suhteelliset hinnat muihin maihin nähden} = \frac{\text{avoimen sektorin suhteellinen tuottavuus}}{\text{suljetun sektorin suhteellinen tuottavuus}} .$$

Tämän mukaan siis avoimen sektorin korkea tuottavuus nostaa maan koko maan hintatasoa. Kaavan (1) mukaan uusien jäsenmaiden EU-15-maita nopeampi kasvu, joka pohjautuu siihen, että niissä tuottavuus kohoaa nopeammin kuin nykyisissä EU-maissa, johtaa ja on johtanut siihen, että niiden palkkataso kohoaa nopeammin kuin EU-15-maissa. Samalla, jos myös uusissa jäsenmaissa avoimen sektorin tuottavuus kohoaa nopeammin kuin suljetun sektorin suhteessa EU-15-maihin, niiden hintataso kohoaa kohti EU-15-maita. Yhtälön (3) mukaan niiden hintataso kohoaa kuitenkin hitaammin kuin palkkataso suhteessa EU-maihin. Tämä nähdään siitä, että tuloksen (3) mukaan suljetun sektorin nopeampi tuottavuuden nousu vaimentaa palkkatason heijastumista hintatasoon.

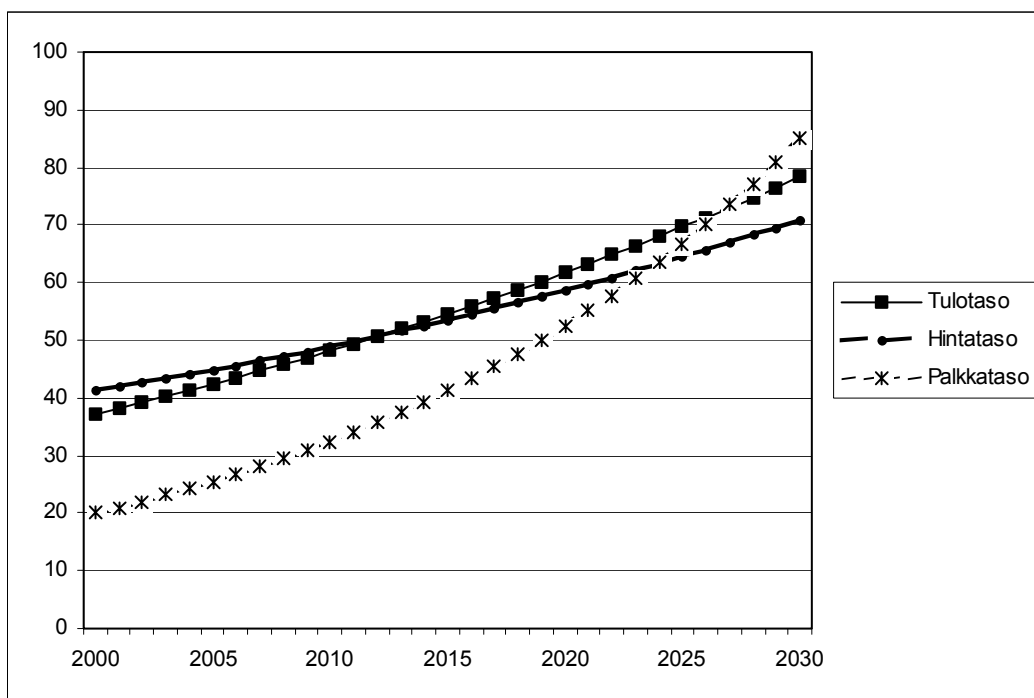
⁵ Pohjoismaissa malli on tunnettu avotalouden inflaatiokehitystä kuvaavana EFO-mallina.

Uusien jäsenmaiden *reaalinen subteellinen tulotaso subteessa EU-15-maihin määräytyy puolestaan avoimen ja suljetun sektorin subteellisesta tuottavuudesta keskiarvona painotettuna näiden sektoreiden osuudella taloudessa.*

Seuraavassa tehdään uusien jäsenmaiden talouden osalta kolme skenaariolaskelmaa. Viron talouden keskimääräinen kasvu on ollut noin 5 prosenttia viime vuosina. Suomessa talouden kasvuksi oletetaan 2.5 prosenttia vuodessa.

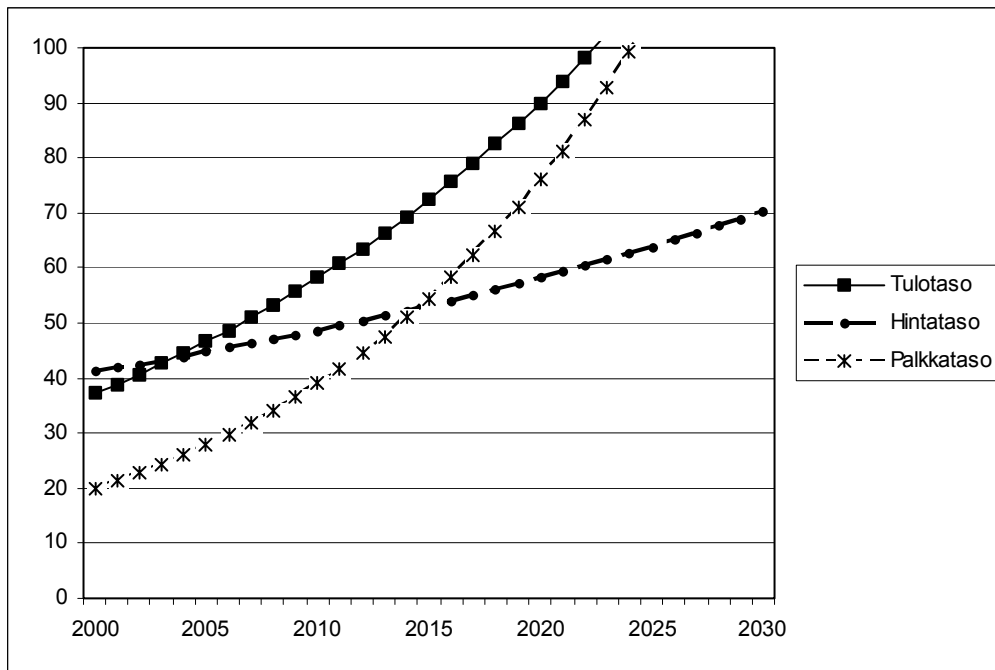
Skenaariossa 1 lähdetään siitä, että uusien jäsenmaiden talouden kasvu on keskimäärin 5 prosenttia vuodessa siten, että avoimen sektorin tuottavuus nousee 7 prosenttia vuosittain ja suljetun sektorin 4.5 prosenttia. Tulokset esitetään kuviossa 4.3.

Kuvio 4.3 Uusien jäsenmaiden tulotason, hintojen ja palkkojen suhde Suomeen, %, perusskenaariossa, jossa uusien jäsenmaiden BKT:n volyymin kasvu on 5 % vuodessa

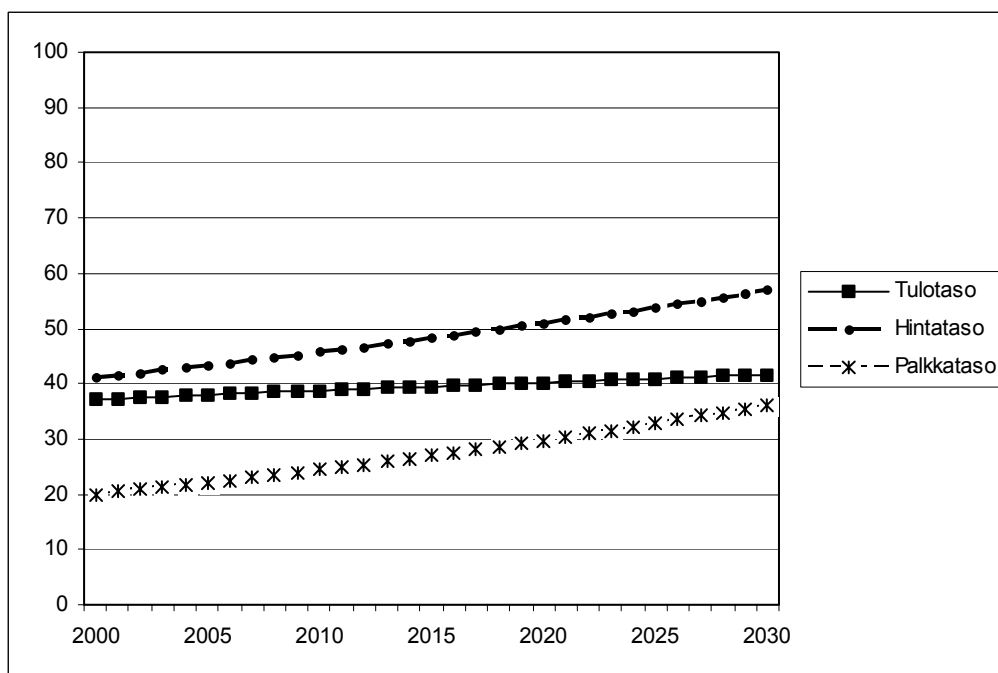
Skenaariossa 2 on esillä todella nopea kasvu, jonka mukaan äskeiset prosentit ovat 9 ja 6.5, jolloin keskimääräinen talouden kasvu olisi 7 prosenttia vuodessa, ks. kuvio 4.4.

Kuvio 4.4 Tulotason, hintojen ja palkkojen suhde Suomeen, %, skenaariossa, jossa uusien jäsenmaiden BKT:n volyymien kasvu on 7 % vuodessa

Skenaario 3 puolestaan kuvaa tilannetta, jossa kasvu on hidasta, keskimäärin vain 3 prosenttia vuodessa. Tässä tilanteessa ei tapahdu juurikaan lähentymistä (kuvio 4.5).

Kuvio 4.5 Tulotason, hintojen ja palkkojen suhde Suomeen, %, skenaariossa, jossa uusien jäsenmaiden BKT:n volyymien kasvu on 3 % vuodessa

Näiden laskelmien mukaan uusien jäsenmaiden hintatasojen konvergoituminen näyttäisi riippuvan suhteellisen vähän talouden kasvunopeudesta. Tämä seuraa siitä, että tuottavuuden nousu samalla vähentää kustannusten välittymistä hintatason nousuksi. Suhteellisella hintatasolla on merkitystä sellaisissa toiminnoissa kuin matkailussa, jossa halvempi hintataso toimii eri markkinoiden välisen substituution perustana ja vetää kysyntää puoleensa. Tämän vaikutuksen voidaan siten odottaa säilyvän pitkän aikaa EU-maiden ja uusien jäsenmaiden välillä.

Uusien jäsenmaiden kysyntäpotentiaali on tietysti keskeinen suomalaisten yritysten viennille, ja tulotaso kohoaa tyypillisesti nopeammin kuin mitä näiden maiden hintataso konvergoi. Matalan taloudellisen kasvun vallitessa näin ei kuitenkaan tapahdu (skenaario 3).

Uusien jäsenmaiden markkinoiden kysyntäpotentiaali kohoaa hitaammin kuin nämä maat menettävät kustannusetuaan, jos verrataan pelkästään palkkatasoja keskenään. Palkkatasojen yhtäläistyminen riippuu varsin tuntuvasti talouden kasvuvauhdista.

Ehkä tällä hetkellä todennäköisin perusskenaario on ensin mainittu 5 prosentin vuotuinen talouden kasvunopeus. Sen mukaan palkkatasojen yhtäläistyminen vie varsin kauan, noin 30 vuotta. Tämän skenaarion mukaan palkkojen nousuvauhti on niinkin nopeaa kuin 9 prosenttia vuodessa, mikä on esimerkiksi Virossa ylittynyt viime vuosina. Kun lasketaan palkkojen suhdetta Suomeen ja muihin nykyisiin EU-maihin, on muistettava, että EU:ssakin palkat nousevat 4-5 prosenttia vuodessa. Näin ollen palkkasuhteiden lähentyminen vie runsaasti aikaa.

On huomattava, että tämän tarkastelun mukaan palkkatasot konvergoituvat, mutta uusien jäsenmaiden kustannuskilpailukyky tavanomaisella hintakilpailukyvyn mittarilla, eli yksikkötyövoimakustannuksilla suhteessa tuotteiden hintoihin, pysyy neutraalina, eli samana kuin lähtötasossa. Tämä tilannehan oli voimassa yllä kuvioissa 4.1 - 4.2. Yllä todettiin, että tämä kriteeri ei ole kaiken kaikkiaan kattava tapa arvioida kilpailutilannetta. Toiminnoissa, joissa tuottavuus on lähtötasossaan lähellä Suomen tasoa ja joissa tuottavuuden nousuvauhti voinee siten olla korkeintaan samanlaista kuin Suomessa, tullaan kuitenkin uusissa jäsenmaissa toimittaessa menettämään suhteellista kilpailuetua, jos ja kun palkat uusissa jäsenmaissa nousevat huomattavan vauhdikkaasti.

Skenaariossa 1 palkkojen nousu on 9 prosenttia vuodessa, skenaariossa 2 ne nousevat 11 prosenttia ja skenaariossa 3 nousu on 6 prosenttia vuodessa, kun Suomessa palkat nousevat oletuksen mukaan 4 prosenttia vuodessa.

Mitkä tekijät laajemmassa katsannossa vaikuttavat konvergenssin nopeuteen ja uusien jäsenmaiden reaalisen kilpailukyvyn paranemiseen? Tällöin on otettava huomioon se, että tuottavuuden nousu perustuu osittain kaikille maille yhteiseen teknologiaan, mutta myös siihen, että investoinneilla kohotetaan talouden pääomaintensiteettiä. Investoinnit muodostuvat kotimaisesta pääomanmuodostuksesta ja ulkomaisista suorista sijoituksista. Jälkimmäiset ovat tärkeitä teknologisen tietämyksen siirtämisessä, mutta myös siinä mielessä, että niiden avulla esimerkiksi Viro voi rahoittaa suureksi revennyttä vaihtotaseen alijäämäänsä (ks. luku 2). Laaja työvoiman maastamuutto on kuitenkin skenaario, joka voi uhata uusien jäsenmaiden kehitystä. Tällöin niihin tehtävien investointien kannattavuus vähenisi ja palkkapaineet nousisivat vieläkin nopeammin kuin mitä yllä on kuvattu.

4.3 Rakennerahastot

EU tukee jäsenmaidensa kehitystä eri tavoin yhteisestä budjetista. Ns. rakennerahastot koostuvat neljästä eri rahastosta: Euroopan aluekehitysrahasto, Euroopan sosiaalirahasto, Euroopan maatalousrahasto ja kalastusrahasto. Lisäksi on olemassa koheesiorahasto. Kööpenhaminan huippukokouksessa joulukuussa 2002 sovittiin, että Viro saa 386 miljoonaa euroa rakennetukea ja 312 miljoonaa euroa koheesiorahastosta nykyisenä budjettikautena 2004-06. Suhteessa BKT:hen tuet ovat 4 prosentin suuruusluokkaa (ks. tarkemmin Valtiovarainministeriö, 2003.)

Viro on koko maana oikeutettu tavoite 1 mukaiseen köyhien alueiden tukeen, joilla tulotaso on alle 75 prosenttia EU keskimääräisestä. Julkisten hankintojen kilpailutamisperiaatteiden mukaan nämä hankinnat, joihin Viron on myös käytettävä omaa rahaa vähintään 25 prosenttia, avautuvat myös suomalaisille yrityksille, jotka voivat liittoutua virolaisten yritysten kanssa hankkeiden toteuttamiseksi.

5 VEROTUKSEN VAIKUTUS YRITYSTEN STRATEGIOIHIN

Tässä luvussa arvioidaan verotuksen vaikutusta yritysten strategioihin, pääasiassa sijaintipäätöksiin. Aluksi kuvataan yleisesti kilpailutilanteen muuttumista EU:n laajenuttua. Tämän jälkeen tarkastellaan julkisen sektorin kokoa uusissa jäsenmaissa ja Suomessa. Sitten kuvataan Baltian maiden ja Puolan verojärjestelmiä ja verrataan niitä Suomen järjestelmään. Seuraavaksi arvioidaan verojärjestelmien vaikutusta yritysten sijaintipäätöksiin. Lopuksi esitetään johtopäätökset.

5.1 Miten kilpailutilanne muuttuu?

EU:n laajeneminen Itä- ja Keski-Euroopassa helpottaa kaupankäyntiä, investointeja ja siirtymäajan jälkeen myös työvoiman liikkuvuutta uusien ja vanhojen EU:n jäsenmaiden kesken (ks. luku 7). Yritykset punnitsevat tässä muuttuvassa tilanteessa eri sijaintimaiden etuja toisiinsa nähden.

EU:n jäsenyys edellyttää uusilta jäsenmailta EU:n lainsäädännön *acquis communautaire* hyväksymistä ja toimeenpanoa. Tämä tekee kyseisten maiden taloudellisen toimintaympäristön läpinäkyvämmäksi ja helpottaa taloudellisten päätösten tekoa. EU-lainsäädännön soveltaminen hakee kuitenkin uomiaan jonkin aikaa. Maiden välille jää lisäksi eroja asioissa, jotka eivät kuulu EU:n toimivaltaan. Esimerkiksi verotuksessa EU:n toimivalta koskee nykyisin lähinnä arvonlisäveron minimitasoa ja eräitä yritysverotuksen periaatteita. Myös alkoholin, tupakan ja mineraaliöljyjen valmisteverotusta on yhtenäistetty muun muassa minimiverokantojen säätelyn avulla. Henkilö- ja yritysveron yleinen taso ja rakenne ovat sen sijaan kansallisessa päätäntävällässä.

Uusissa jäsenmaissa on myös sellaisia siirtymätalouso ongelmia, jotka eivät ole poistettavissa pelkästään lainsäädännön avulla. Esimerkiksi lahjonnan vähentäminen tapahtuu vain asteittain. EU:n jäsenyys lisää kuitenkin painetta parannuksiin myös tässä asiassa.

Ulkomaankauppa on jo Eurooppa-sopimusten perusteella pitkälti vapaata uusien ja nykyisten EU-maiden välillä. Keskeisimmät jäsenyyden vaikutukset koskevat muita kuin tullimuotoisia kaupan esteitä sekä julkisia hankintoja. Julkiset hankinnat on kilpailutettava koko EU:n alueella, mikä tuo uusiin jäsenmaihiin sijoittuneet yritykset nykyistä laajemmin vanhojen jäsenten markkinoille, ja päinvastoin.

Myös suorat sijoitukset ovat olleet käytännössä hyvin vapaita, koska monet uudet jäsenmaat ovat aktiivisesti pyrkineet houkuttelemaan ulkomaisia investointeja. Investoinnit suljetulle sektorille kuitenkin helpottuvat. Esimerkiksi investoinnit Viron sähkömarkkinoille vapautuvat siirtymäaikaisten vuoksi kokonaan vasta 2008-2012. Myös investointien teko uusista jäsenmaista vanhoihin helpottuu jonkin verran, kun säädökset harmonisoituvat.

Työvoiman liikkuvuus vapautuu eri tahdissa eri maissa. Suomessa liikkuvuutta rajoitetaan ainakin kaksi vuotta, jonka jälkeen voidaan rajoittaa liikkuvuutta kolmella vuodella. Tämän jälkeen rajoituksia voidaan jatkaa vielä kahdella vuodella, jos työmarkkinoilla on vakavia tasapaino-ongelmia. Rajoitus tunnetaan ns. 2+3+2-sääntönä.

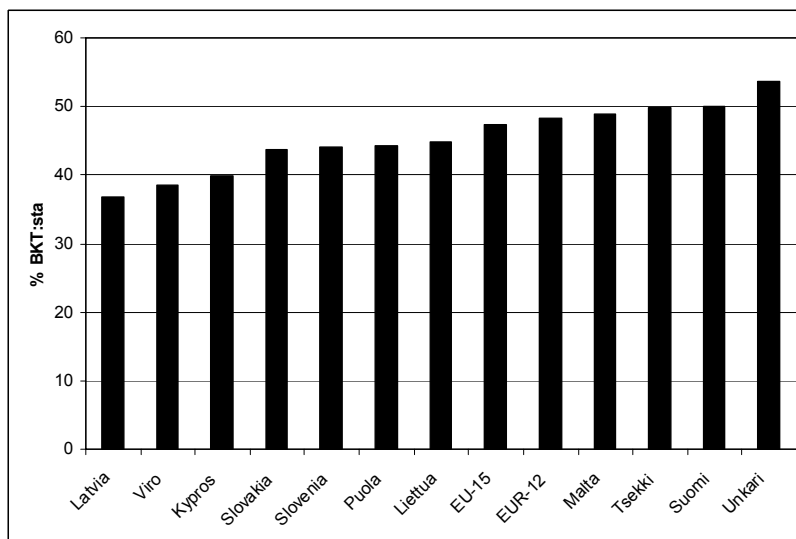
Kaiken kaikkiaan uudet jäsenmaat tulevat jäsenyyden myötä jonkin verran houkuttelevammiksi yritysten sijoituskohteena. Lisäksi työvoiman liikkuvuus näistä maista vanhoihin jäsenmaihin lisääntyy asteittain. Pääoman liikkuminen vanhoista uusiin jäsenmaihin ja työvoiman liikkuminen uusista vanhoihin ovatkin kaksi vaihtoehtoista tapaa tasapainottaa tuotannontekijämarkkinoita.

Investoinneissa uusiin jäsenmaihin houkuttavat erityisesti kasvavat markkinat, matala palkkataso ja usein edullinen verotus. Seuraavassa tarkastellaan verotuksen vaikutusta yritysten sijaintipäätöksiin.

5.2 Julkisen sektorin laajuus EU:n uusissa jäsenmaissa ja Suomessa

Julkiset menot suhteessa kokonaistuotantoon ovat EU:n uusissa jäsenmaissa suhteellisen matalat (kuvio 5.1). Vain Unkarissa ne ovat korkeammat kuin Suomessa. Myös Maltalla ja Tšekin tasavallassa ne ovat suuremmat kuin EU-15-maissa ja euromaissa. Latviassa ja Virossa julkiset menot ovat tarkasteltavan maaryhmän matalimpia. Puolassa ja Liettuassa julkisten menojen suuruus on lähempänä nykyisten EU- ja euro maiden keskiarvoja.

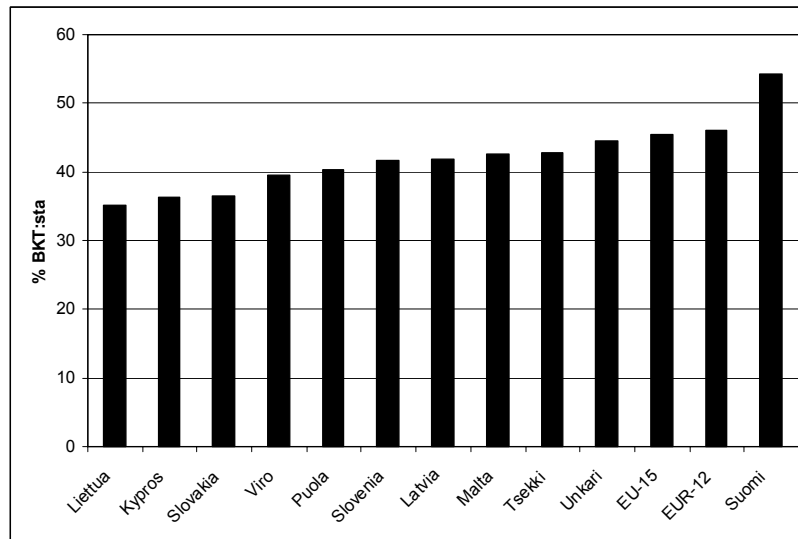
Kuvio 5.1 Julkisen sektorin menot suhteessa BKT:hen vuonna 2002, %

Lähde: European Economy (2003).

Julkiset menot ja tulot ovat sidoksissa toisiinsa. Matalien julkisten menojen maissa myös verotus on yleisesti keveää. Kuviossa 5.2 tarkastellaan julkisten sektoreiden tuloja suhteessa kokonaistuotantoon. Tulot ovat pääasiassa verotuloja. Kaikki EU:n uudet jäsenmaat sijoittuvat Suomen, EU-15:n ja euroalueen alapuolelle. Verrattuna julkisten menojen suuruuteen Liettuan sijainti poikkeaa selvimmin. Sen tulot suhteessa kokonaistuotantoon ovat selvästi matalammat kuin menot heijastellen tuntuvaa julkisen sektorin alijäämää.

Kuvio 5.2 Julkisen sektorin tulot suhteessa BKT:hen vuonna 2002, %

Lähde: European Economy (2003).

Kuviossa 5.3 tarkastellaan vielä tarkemmin Baltian maiden verotulojen osuutta BKT:stä ja verojen koostumusta sekä verrataan niitä Suomeen. Vuonna 2001 bruttoveroaste oli Suomessa 45.4, Virossa 34.5 ja Latviassa 30.3. Liettuaassa se oli 28.4 prosenttia vuonna 2000. Suomen ja Baltian maiden bruttoveroasteiden välillä on siis selvä tasoero, mutta se on pienempi kuin yksittäisten verojen kantojen pohjalta tehdyt tarkastelut osoittavat.

Julkisen sektorin pieni koko EU:n uusissa jäsenmaissa heijastelee sekä kyseisten maiden suhteellisen matalaa kehitystasoa että koko yhteiskuntien markkinaehtoisuutta. Matalan elintason maissa julkisen sektorin koko on suhteellisestikin pieni sen vuoksi, että maalla ei ole varaa korkeatasoiseen infrastruktuuriin tai sosiaalipalveluihin. Toisaalta nämä maat ovat sosialismin romahdettua suuntautuneet kohti selvästi markkinaehtoisempaa yhteiskuntajärjestelmää kuin mikä vallitsee suurimmassa osassa EU:n vanhoja jäsenmaita.

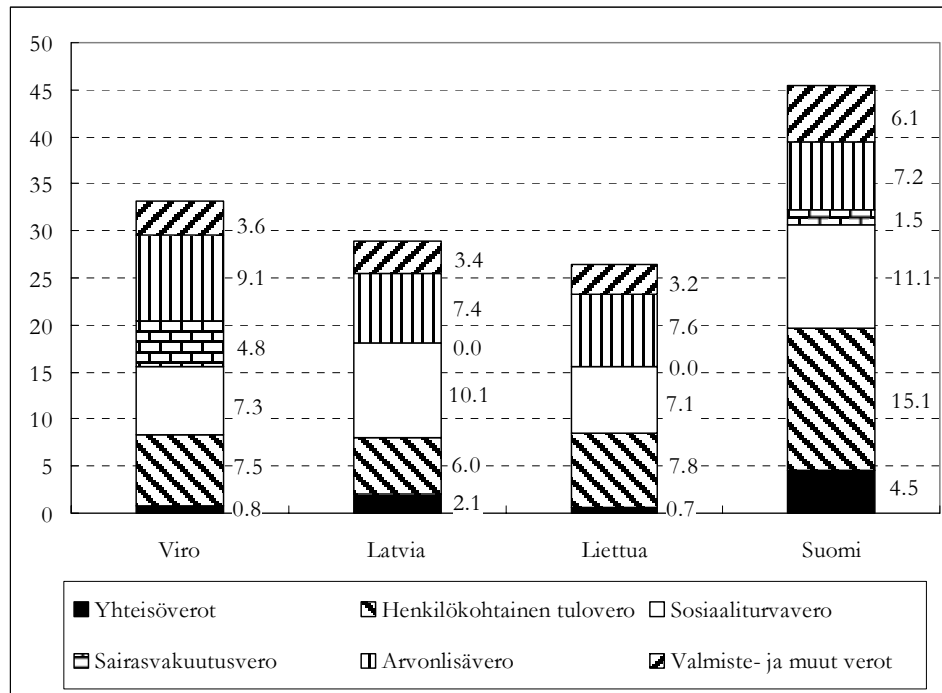
Pieni julkisen sektorin koko on ongelma ulkomaisille, ja samalla kotimaisille, yrityksille silloin, kun se näkyy heikkona infrastruktuurina, heikkona koulutuksena, matalana tutkimuksen ja tuotekehittelyn tasona ja huonona työntekijöiden terveydentilana.

Toisaalta pieni julkinen sektori on osoitus yhteiskunnan markkinaehtoisuudesta, joka näkyy matalana verotuksena, vähäisinä tulonsiirtoina ja samalla pieninä näistä tekijöistä johtuvina kannustinongelmina. Matalan verotuksen ansiosta myös yrityksen maksama palkka voi jäädä matalammaksi kuin korkean verotuksen maissa. Julkisen sektorin pieni rooli jättää myös tilaa yksityiselle yritteliäisyydelle aloilla, jotka monissa vanhoissa EU-maissa kuuluvat julkiseen sektoriin.

Yritykset ovat eri tilanteissa edellä mainittujen kustannusten ja hyötyjen osalta. Ne yritykset, joiden käyttämä infrastruktuuri ja työntekijöiden laatu ovat esimerkiksi yrityksen sijainnista tai sen vetovoimaisuudesta johtuen hyviä, hyötyvät nettomääräisesti edellä kuvatuista pienen julkisen sektorin, ja samalla matalan verotuksen, hyvistä puolista, ja päinvastoin. Yksi tärkeä näkökohta on myös se, miten tehokkaasti kunkin

maan julkinen sektori hoitaa sille asetettuja tehtäviä. Tämän tarkastelu edellyttäisi perusteellista tutkimusta eri maista. Tällaista tutkimusta ei tiettävästi ole tehty.

Kuvio 5.3 Koko julkisen sektorin verotulot suhteessa BKT:hen Baltian maissa ja Suomessa vuonna 2001 (Liettua vuonna 2000) verolajeittain, % BKT:stä

Lähde: Kansainvälinen valuuttarahasto.

5.3 Baltian maiden ja Puolan verojärjestelmät Suomeen verrattuna

Yhteisöverojen osuus kaikista verotuloista on tarkasteltavista maista suurin Suomessa, vuonna 2001 lähes 10 prosenttia (taulukko 5.1). Virossa vastaava osuus on vain runsaat pari prosenttia. Myös henkilökohtainen tulovero on Suomessa selvästi tärkeämpi verotulojen lähde kuin Baltiassa. Baltian maissa sosiaaliverot ja arvonlisävero ovat puolestaan tärkeämpiä tulolähteitä kuin Suomessa. Nämä erot näkyvät myös eri maiden kyseisten veromuotojen veroprosenteissa.

Suomessa yritysten tuloa ja pääomatuloja verotetaan tällä hetkellä samalla 29 prosentin verokannalla. Suomalaisille sijoittajille maksetut osingot ovat verovapaita yhtiöveron hyvitysjärjestelmän vuoksi.

Suomen hallitus esitti marraskuussa 2003 yritys- ja pääomatuloverotukseen muutoksia, jotka on tarkoitus saattaa voimaan vuoden 2005 alusta. Ehdotuksen mukaan yritysten voittoa verotetaan 26 prosentin ja pääomatuloa 28 prosentin verokannalla. Pörssiyhtiöiden osingoista 30 prosenttia säilyy verovapaana, mutta 70 prosenttia siitä verotetaan pääomatuloveroprosentilla. Efektiivinen osinkovero on siten 19.6 prosenttia. Muiden kuin pörssiyhtiöiden maksamat osingot ovat saajalleen verovapaita siltä osin kuin ne alittavat 9 prosenttia yrityksen nettovarallisuudesta. Tämän ylittävää osuutta verotetaan ansiotulona. Osingoille asetetaan lisäksi 90 000 euron sijoitta-

jakohtainen raja, jonka ylittävästä osasta 70 prosenttia verotetaan pääomatulona. (Valtiovarainministeriö.)

Taulukko 5.1 Verotulojen koostumus verolajeittain Baltian maissa ja Suomessa vuonna 2001 (Liettuaissa vuonna 2000), %

	Viro	Latvia	Liettua	Suomi
Yhteisöverot	2.3	6.8	2.5	9.9
Henkilökohtainen tulovero	21.7	19.8	27.5	33.3
Sosiaaliturvavero	21.2	33.4	25.0	24.5
Sairausvakuutusvero	13.9	0.0	0.0	3.3
Arvonlisävero	26.4	24.3	26.8	15.9
Valmiste- ja muut verot	10.4	11.2	11.3	13.4
Verotulot yhteensä	100.0	100.0	100.0	100.0

Lähde: Kansainvälinen valuuttarahasto (Baltian maat); Tilastokeskus (Suomi).

Suomalaisten yritysten ulkomailla sijaitsevien tytäryhtiöiden voittoja ei veroteta Suomessa, jos maallamme on verosopimus kyseisen maan kanssa. Poikkeuksen muodostavat niin sanotut verokeidasvaltiot. Viron osalta epäselvyyttä on viime aikoina aiheutunut ns. väliyhteisölain tulkinnasta palveluyritysten kohdalla. Kysymys on siitä, katsotaanko Viron olevan yritysverotuksessa verokeidasvaltio vai ei. Verottaja on pyrkinyt tulkitsemaan Viron verotuksen tason tällaiseksi. Asiasta ei ole oikeuden päätöstä.

Yleinen arvonlisäveroprosentti on Suomessa 22. Elintarvikkeita verotetaan 17 prosentin sekä kirjoja, lääkkeitä ym. 8 prosentin mukaan. Lisäksi jotkin hyödykkeet (esimerkiksi alkoholi ja tupakka) ovat valmisteveron alaisia. Autoilta peritään korkea autovero.

Valtion progressiivinen ansiotuloveroprosentti vaihteli vuonna 2003 tuloluokittain 12 prosentista 35 prosenttiin. Tietyn tulorajan (11 600 euroa vuonna 2003) alle jäävät tulot on vapautettu verosta. Kunnallisveroprosentti vaihteli vuonna 2003 Kauniaisten 15.5 prosentista Pelkosenniemen ja Savukosken 20 prosenttiin. Vuodessa 18 750 euroa ansaitseva maksoi valtion ja kunnan veroja 25.6 ja 125 000 euroa vuodessa ansaitseva 50.6 prosenttia (Veronmaksajien Keskusliitto). Kotitalouksien ansiotulojen veroaste valtion- ja kunnallisverotuksessa oli vuonna 2003 keskimäärin 26.7 prosenttia. Vastaava korkein marginaalivero oli 54.8 prosenttia.

Työnantajan maksamat sosiaaliturvamaksut vaihtelivat vuonna 2003 noin 18 prosentista 27 prosenttiin. Eläkemaksut riippuvat ammattitehtävistä vaihtelevasta eläkekasasta. Sosiaalivakuutusmaksu (sova) taas on porrastettu yrityksen käyttöomaisuuden poistojen mukaan. Vuonna 2003 työnantajan maksamat sosiaaliturvamaksut olivat yksityisellä sektorilla keskimäärin 23.62, kunnilla 30.29 ja valtiolla 25.65 prosenttia palkasta. Työntekijä maksoi sosiaaliturvamaksuja keskimäärin 6 prosenttia palkastaan.

Kotitalouksien keskimääräinen tuloveroaste vuonna 2003 oli 32.7 prosenttia, kun valtion- ja kunnallisveron lisäksi palkansaajien sotu-maksut otetaan huomioon. Vastaavalla tavalla laskettu korkein marginaalivero oli 58.4 prosenttia. Kirkollisvero on 1.3 prosenttia palkasta.

Kiinteistön omistajilta ja vuokraajilta peritään kiinteistövero, joka vaihtelee kunnittain. Varallisuusveroa maksetaan kunakin vuonna vahvistettavan rajan ylittävästä

omaisuudesta. Vuonna 2003 raja oli 185 000 euroa ja veroprosentti 0.9. Suomen hallitus esitti rajan nostoa 250 000 euroon ja veroprosentin laskua 0.8:aan vuoden 2005 alusta.

Virossa yrityksiltä ei peritä lainkaan tuloveroa. Vero maksetaan kun voittoa jaetaan osinkoina. Tästä yritykset saavat verotuksen lykkäämishyötyä, joka on merkittävä kasvavissa yrityksissä. Varat voidaan investoida tai lainata muualle. Osingonjakoa verotetaan 26 prosentilla. Virossa veroprosentti esitetään netto-osingosta laskettuna, jolloin se on 35.14 prosenttia (=26/74). Tällä prosentilla verotetaan voittojen siirtoa virolaiselta tytäryhtiöltä kotimaiselle emoyhtiölle. Kypsien yritysten voiton siirto kotimaahan on siten suhteellisen kallista. EU:n tytäryhtiödirektiivin mukaan maa ei saa periä tällaista lähdeveron kaltaista veroa toiseen maahan siirretystä osingosta. Viro on kuitenkin saanut siirtymääjan vuoden 2008 loppuun. Veroprosentti on muissa pääomatuloissa sama kuin osingoissa, eli 26.

Taulukko 5.2 Suomen, Baltian maiden ja Puolan keskeiset verokannat vuonna 2004 (ansiotulovero ja sosiaalivero v. 2003), %

Veromuoto	Suomi	Viro	Latvia	Liettua	Puola
Yritysten tulovero	29	ei peritä	15	15	19
Pääomavoittovero	29	26	15	15	progressiivinen, lisätään ansiotuloihin
Osinkovero	0	26	15	15	15
Arvonlisävero	22 (alennetut 8 tai 17)	18 (alennetut 0 tai 5)	18 (alennetut 0 tai 9)	18 (alennetut 5 tai 9)	22 (alennetut 0 tai 7)
Ansiotulovero	progressiivinen, keskimäärin 26.7	tasavero, 26; hyvin pienet tulot vapautettu	tasavero, 25	progressiivinen, 5-33	progressiivinen, 9-40
Sosiaalivero tai -maksu					
- työnantaja	23.62-25.65	keskimäärin 33	24	29	18.29
- työntekijä	6	0	9	1	18.71

Tiedot on kerätty useista kansallisista lähteistä. Sosiaalivero on laskettu bruttopalkasta.

Arvonlisäveron perusprosentti on Virossa 18. Kirjoilta ja lääkkeiltä peritään 5 prosentin veroa. Jotkin hyödykkeet (mm. useat palvelut sekä oppikirjat ja tilattavat sanoma- ja aikakauslehdet) on vapautettu verosta. Arvonlisäveron kokonaisverorasitus nousee yhdenmukaistettaessa verotusta EU-maiden kanssa. Muun muassa tupakan ja kaukolämmön verotus kiristyy.

Henkilöiden tuloja verotetaan samalla kiinteällä 26 prosentilla tuloista riippumatta. Hyvin pienet tulot on vapautettu verosta. Viron hallitus on esittänyt vuoden 2005 veroprosentiksi 24:ää, sama prosentti koskisi myös yritys- ja pääomatuloverotusta. Myöhemmin vero pyritään alentamaan 20 prosenttiin. Siim Kallaksen reformipuolue kannattaa nykyistä järjestelmää. Mielipidetiedustelujen mukaan myös noin 70 prosenttia kansasta tukee sitä. Edgar Savisaaren johtama keskustapuolue haluaisi progressiivisen verotuksen. Respublica-puolue taas kannattaa entisen presidentin Lennart Meren ehdottamaa kahden veroluokan mallia (lievä progressio).

Työnantaja maksaa keskimäärin 33 prosenttia työntekijälle maksetusta palkasta sosiaaliturvamaksuja. Työntekijältä ei maksuja peritä.

Maan omistusta verotetaan 0.1-2.5 prosentilla verotusarvosta.

Viron verojärjestelmän keskeinen tavoite on investointien tukeminen, jolla pyritään vauhdittamaan taloudellista kasvua. Yritysverotuksessa jakamattoman voiton verovapaus ja henkilöverotuksessa suurituloisia suosiva tasavero tavoittelevat samaa päämäärää. Viimeksi mainittua perustellaan sillä, että rikkaat säästävät suuremman osan tuloistaan kuin köyhät. Säästöt taas kanavoituvat investointeihin.

Latviassa yritysten voittoja verotetaan vuoden 2004 alusta lähtien 15 prosentin verokannan mukaan. Vuonna 2003 veroprosentti on 19. (Ministry of Economics, Republic of Latvia, 2003, 130.) Osinkovero on vuonna 2004 myös 15 prosenttia. Jos ulkomaalainen omistaa latvialaisesta yrityksestä yli 10 prosenttia, osinkovero on 5 prosenttia. Arvonlisäveron perusprosentti on 18. Jotkin tuotteet on vapautettu verosta ja joitakin verotetaan 9 prosentin mukaan. Muun muassa alkoholilta, tupakalta, öljyltä, kullalta ja autoilta peritään valmisteveroa.

Viron tapaan myös Latviassa henkilöiden tuloveroprosentti on kiinteä. Verokanta on 25 prosenttia.

Sosiaalivero on 33 prosenttia palkkasummasta. Vuonna 2003 työnantajat maksoivat sosiaaliveroa 24 prosenttia ja työntekijät 9 prosenttia. Työntekijän osuutta verosta pyritään kasvattamaan kuluvalle vuosikymmenellä niin, että se on 15 prosenttia ja työnantajan osuus 18 prosenttia. Maalta ja rakennuksilta peritään kiinteistövero.

Liettuassa yritysten tuloveroprosentti on myös 15. Osinkoja ja muita pääomatuloja verotetaan samalla prosentilla. Latvian tapaan arvonlisäveron perusprosentti on 18.

Henkilöiden tuloverotus on sen sijaan progressiivinen. Veroprosentti vaihtelee tulojen mukaan 10:stä 33:een. Joitakin ryhmiä verotetaan alennetun 5 prosentin mukaan. Sosiaalivero on 30 prosenttia, josta työnantajat maksavat 29 prosenttia ja työntekijät 1 prosentin.

Rakennuksia verotetaan 1 prosentilla verotusarvosta, omistettua maata 1.5 prosentilla ja vuokrattua maata 6 prosentilla.

Puolassa yritysten tulovero on kiinteä 19 prosenttia vuoden 2004 alusta. Vuonna 2003 se on 24 prosenttia.

Pääomavoitoilla ei ole erillistä veroprosenttia. Ne lisätään yritysten ja henkilöiden tuloihin ja verotetaan niiden veroprosentin mukaan. Osinkoja verotetaan 15 prosentilla, korkoja 20 prosentilla ja rojalteja 20 prosentilla. Jos kiinteistö on omistettu alle 5 vuotta, myyntivoittoa verotetaan 10 prosentilla. Ulkomaalaisia ei veroteta kahteen kertaan.

Arvonlisäveron perusprosentti on 22 ja alennettu 7. Jotkin hyödykkeet on vapautettu verosta.

Henkilöiden tulovero on progressiivinen. Prosentti vaihtelee 19 ja 40 välillä tulo-
luokan mukaan. Joillakin ryhmillä on alennettu prosentti.

Sosiaaliturvamaksut ovat 36.79 prosenttia palkoista. Työnantajat maksavat 18.29 ja työntekijät 18.71 prosenttia.

Kiinteistövero on maksimissaan 0.1 prosenttia asuinrakennukselta ja korkeintaan 2 prosenttia maatalousrakennukselta. Myös maaomaisuudelta peritään kiinteistövero.

Yritysverotuksessa sekä kaikki Baltian maat että Puola ovat kevyemmän verotuksen maita kuin Suomi. Viron tapauksessa edullisuuden suuruus riippuu siitä, kuinka pian voittoja halutaan kotiuttaa. Viro on edullisin kasvavalle yritykselle. Baltian maissa yritysvero säilyy matalampana kuin Suomessa myös vuoden 2005 jälkeen, vaikka yritysvero lasketaan 26 prosenttiin. Virossa se laskettaneen 24 prosenttiin vuonna 2005. Käytännössä sitä ei perittäisi kuten ei tähänkään asti.

Myös *arvonlisäverotus* on Baltian maissa kevyempää kuin Suomessa. Puolassa on sama verokanta kuin Suomessa.

Pääomatuloverotuksessa Latvia ja Liettua ovat edullisimpia vertailuista maista 15 prosentin verokannallaan (Latviassa vuoden 2004 alusta). Viron nykyinen 26 prosentin verokanta on kolme prosenttiyksikköä edullisempi kuin Suomen nykyinen 29 prosenttia. Se on myös edullisempi kuin Suomessa todennäköisesti vuoden 2005 alusta toteutuva 28 prosenttia. Puolassa pääomatulojen progressiivinen verotus on kirein, erityisesti suurituloisille.

Osinkoverotuksessa Suomen houkuttelevuus heikkenee kotimaisten sijoittajien kannalta, jos yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luovutaan hallituksen esityksen mukaisesti vuoden 2005 alusta. Suomessa osinkoverotus jää yhä kevyemmäksi kuin Puolassa ja Virossa. Virossa efektiivistä veroa alentaa kuitenkin se, että yrityksen jakamattomaa voittoa ei veroteta. Suhteessa Latviaan ja Liettuaan vero on muutaman prosenttiyksikön korkeampi. Ulkomaisten sijoittajien kannalta osinkotuottojen verotus lievenee efektiivisesti, kun yhtiövero alenee.

Ansiotuloverotuksessa Latvian 25 prosentin ja Viron 26 prosentin tasaverot ovat edullisia erityisesti suurituloisille. Puolan ja Liettuan progressiivisten verojen edullisuus Suomen veroihin verrattuna riippuu tuloluokasta.

Sosiaaliturvamaksuissa erot eivät ole merkittäviä. Työntekijän maksamat osuudet ovat suurimmat Puolassa ja lisääntyvästi myös Latviassa. Näissä maissa työnantajan maksut ovat vastaavasti matalimmat. Palkkatasot tosin ottavat ainakin jossakin määrin huomioon sen, kumpi osapuoli maksaa sosiaaliturvamaksut.

5.4 Miten paljon verojärjestelmä vaikuttaa sijaintipäätöksiin?

Yritysten sijaintipäätöksiin vaikuttavat muun muassa markkinoiden kasvu, työvoiman saatavuus, työntekijöiden koulutustaso, logistiikka, kuljetus- ja tietoliikenneinfrastrukturi, julkisen hallinnon toimivuus, korruptoituneisuus ym. sekä erityisesti kustannustaso suhteessa vaihtoehtoihin sijaintipaikkoihin. Kustannustaso taas koostuu palkoista, työvoiman sivukuluista ja verotuksesta. Verotus on siis vain yksi osatekijä monien muiden joukossa.

Ali-Yrkön ja Ylä-Anttilan (2002) tutkimuksessa selvitettiin yritys- ja henkilöverotuksen vaikutuksia suoriin sijoituksiin yhdeksässä Länsi-Euroopan maassa (Portugali, Hollanti, Ranska, Suomi, Saksa, Itävalta, Iso-Britannia ja Ruotsi). Tutkimuksessa referoitiin Gorterin ja Parikhin (2000) tutkimusta ajanjaksolle 1995-1996 ja tehtiin samankaltainen oma tutkimus ajanjaksolle 1997-1998.⁶ Tulokset poikkesivat jonkin verran maittain ja tutkimusmenetelmittäin.

Yritysverotuksen tasolla oli tutkimusten mukaan tilastollisesti merkitsevä negatiivinen vaikutus Portugalin, Hollannin, Ranskan ja Saksan yritysten ulkomaisten inves-

⁶ Menetelmänä molemmissa käytettiin sekä OLS- että SURE-estimointia.

tointien kohdentumiseen. Työn kokonaisverotuksella taas oli vaikutusta Hollannin, Ranskan ja Saksan ulkomaisiin investointeihin. Suomen kohdalla ei yritysten eikä työn verotuksella ollut tilastollisesti merkitsevää vaikutusta.

Teollisuus ja työnantajat selvitti myös vuonna 2002 tytäryhtiötiedustelussaan eri tekijöiden vaikutusta tytäryrityksen perustamiseen. Siinä korostuivat tuotantokapasiteetin lisääminen, markkinointikanavien hankkiminen, etäisyys merkittäviin asiakkaisiin, lopputuotteiden kuljetuskustannukset, ammattitaitoisen työvoiman saatavuus ja kohtuuhintaisen työvoiman saatavuus merkittävimpinä tekijöinä. Yhteisö- ja henkilöverotus Suomeen verrattuna ei noussut kovin merkittäväksi syyksi tytäryhtiön perustamiselle. (Ks. Teollisuus ja työnantajat, 2003.)

Nämä tulokset viittaavat siihen, että verotuksella ei ole ollut yksiselitteisesti voimakasta vaikutusta suorien sijoitusten kohdentumiseen kaikissa maissa. Vaikutukset ovat selvimmin nähtävissä Hollannissa, Saksassa ja Ranskassa. Tämä voi kuitenkin johtua siitä, että muut tekijät ovat tähän saakka dominoineet. Edelleenkin lienee niin, että muut tekijät ovat tärkeimpiä. Kuitenkin verotus voi joissakin tapauksissa olla se ratkaiseva tekijä, joka määrää sijoitusten suunnan. Tällöin yritys punnitsee verotusta yhdessä kaikkien muiden sijaintiin vaikuttavien tekijöiden kanssa.

Palkkataso on kaikissa vertailtavissa maissa selvästi matalampi kuin Suomessa. Palkkojen ohella Viron ja Latvian tasavero on lisähoukutin erityisesti melko hyvin koulutettujen (hyväpalkkaisten) työntekijöiden palkkauksessa. Puolan ja Liettuan houkuttelevuus on tältä osin vähäisempi. Keskimääräiset sosiaalivakuutusmaksujen erot eivät ole merkittäviä sijaintiin vaikuttavia tekijöitä.

Kevyt yritysverotus on houkutteleva etu kaikissa tarkasteltavissa maissa, erityisesti Virossa, Latviassa ja Liettuaissa. Jos voittoja halutaan kotiuttaa nopeasti, Viron houkuttelevuus kuitenkin vähenee selvästi. (Ks. tämän tutkimuksen yrityskyselystä lukua 6.)

Eri maiden houkuttelevuus riippuu myös siitä, minkälaisesta toiminnasta on kysymys. Työintensivisillä tuotantoyrityksillä työvoimakustannusten merkitys on suuri. Nämä sijoittuvat helposti uusiin jäsenmaihin jo palkkatason mataluuden vuoksi. Pienipalkkaisilla työntekijöillä verotus ei kuitenkaan ole kovin merkittävä lisäetu. Yritysten johdon työvoimakustannuksiin ja työvoiman houkuttelevuuteen se sen sijaan vaikuttaa.

Viime aikoina on keskusteltu myös siitä, siirtyvätkö suomalaisten yritysten *pääkonttorit* uusiin jäsenmaihin. Myös tähän päätökseen vaikuttavat monet tekijät. Pääkonttoritoiminnoille tärkeitä asioita ovat muun muassa asemapaikan fyysinen sijainti ja kulkuyhteydet sekä markkinoille että tuotantolaitoksiin, telekommunikaatioyhteydet, muu infrastruktuuri, hallinnon toimivuus, maan imago sekä riittävän koulutettujen ja kielitaitoisten pääkonttorityöntekijöiden saatavuus.

Pääkonttoritoiminnoissa palkkataso on yleensä korkea ja erityisesti johtavassa asemassa olevien palkkataso määräytyy entistä enemmän kansainvälisesti. Verotus on tällöin merkittävä tekijä suuripalkkaisten nettoansioiden muodostuksessa. TT:n yritystiedustelun mukaan henkilö- ja optioverotus sekä ulkomaisen henkilökunnan rekrytointi ovat merkittävimmät ulkomaille siirtymistä puoltavat tekijät (Teollisuus ja työnantajat, 2002).

Kilpailu pakottaa yrityksen maksamaan kireän verotuksen maissa korkeampaa bruttopalkkaa kuin keveän verotuksen maissa. Pääkonttorin siirtyessä kevyen vero-

tuksen maahan etu jaettaisiin todennäköisesti työnantajan ja työntekijän kesken. Työnantajalle hyöty tulisi pienempien palkkakustannusten muodossa ja työntekijä saisi enemmän reaalista nettopalkkaa matalamman henkilöverotuksen ja alemman hintatason ansiosta. Osa työntekijöistä siirtyisi vanhasta pääkonttorimaasta ja ajan myötä yhä suurempi osa palkattaisiin uudesta sijaintimaasta tai muista maista.

Henkilökunnan siirtyminen uuteen sijaintimaahan ei kuitenkaan kielitaito-ongelmien, yleisen elintason ja kotimaasiteiden vuoksi ole helppoa. Verotusedun täytyisi olla merkittävä, jotta suuren kansainvälisen yrityksen tai pääosin Suomessa toimivan yrityksen pääkonttori siirtyisi esimerkiksi Viroon pelkästään tai pääosin verotuksen vuoksi. Sen sijaan yritys, jonka toiminta on pääosin uusissa jäsenmaissa saattaa hyvinkin kokea verotuksen lisätekijänä, joka houkuttaa pääkonttorin siirtoon. Matala henkilöverotus olisi myös merkittävä etu houkutellessa korkean tason ulkomaisia osaajia pääkonttoritoimintoihin.

Monilla yrityksillä ei enää ole yhtä selkeää pääkonttoritoimintoja suorittavaa paikkaa, vaan niitä toteutetaan useasta pisteestä ja useasta maasta. Pääkonttoritoimintoissa voidaan erottaa:

- 1) konsernin pääkonttori,
- 2) alueellinen pääkonttori,
- 3) divisioonan pääkonttori ja
- 4) erilaiset pääkonttoritoiminnot.

Ensin mainittu on koko konsernin keskuspaikka. Se on samalla yleensä (mutta ei välttämättä) paikka, jossa konsernin *emoyhtiö* sijaitsee. Emoyhtiön sijainti määrää sen, mihin maahan se maksaa verot. Ulkomaita emoyhtiön sijaintipaikkana puoltavat TT:n tiedustelun mukaan osakkeiden myyntivoiton verotus, omistajien läheisyys sekä rahoitusmarkkinoiden läheisyys. Suomea puoltavat sen sijaan yritysverotus, osinkoverotus sekä yrityksen historia. Osinkoverotuksen osalta Suomen edullisuus heikkenee, jos hallituksen esitys yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luopumisesta toteutuu.

TT:n tiedustelun mukaan Suomi on kilpailukykyisempi emoyhtiön kuin pääkonttorin sijaintipaikkana. Tämä johtunee TT:n mukaan verotuksen rakenteesta: ansiotulon voimakas progressio puoltaa pääkonttorin siirtoa, kun taas yritysverotus on enemmän linjassa muiden maiden verotuksen kanssa. (Teollisuus ja työnantajat, 2002.)

Erilaiset yritykset ovat organisoituneet eri tavoin. Joillakin organisaatio perustuu selkeästi alueelliseen jakoon. Konsernilla on tällöin alueellisia pääkonttoreita tärkeillä markkina-alueilla. Toiset yritykset taas ovat jakautuneet divisioonamallin mukaan. Eri toimintojen pääkonttorit voivat tässä mallissa sijaita eri maissa. Joidenkin yritysten organisaatio on näistä sekamuoto. Lisäksi yritys voi sijoittaa esimerkiksi kustannus- tai muista syistä erilaisia pääkonttoritoimintoja eri maihin. Emoyhtiö on kuitenkin rekisteröity vain yhteen maahan.

Markkinointi, ostotoiminta ja logistiikka ovat olleet kansainvälisesti hajautetuimpia toimintoja (Teollisuus ja työnantajat, 2002). Hajautuksen avulla on voitu lisätä ulkomaisten johtajien ja asiantuntijoiden käyttöä yrityksessä. Voimakkaimmat paineet tulevaisuudessa kohdistuvat TT:n yritystiedustelun mukaan johtoryhmän, sijoittajasuhteiden ja viestinnän siirtoon ulkomaille. Tältä osin todennäköinen suunta lienevät kuitenkin suuret ja keskeiset läntiset maat, joissa on kehittyneet rahoitusmarkkinat ja joista merkittävä osa ulkomaisista omistajista on kotoisin.

Vuoden 2004 lopulla EU:n alueella voimaan tuleva ns. Eurooppa-yhtiöasetus muuttaa kansainvälisten yritysten pääkonttoreiden sijoittumista. Asetuksen mukaan EU-alueelle voidaan perustaa koko unionin laajuinen yhtiö. Esimerkiksi Nordea aikoo perustaa Eurooppa-yhtiön, jonka kotipaikaksi tulee Ruotsi. Sen nykyisin erilliset kansalliset pankit fuusioidaan uuteen yhtiöön. Pankki toimii kansallisilla markkinoilla sivukonttoreiden kautta.

Emoyhtiön sijainnilla on merkitystä yhteisöverotulojen vuoksi sijaintimaan julkiselle taloudelle. Erilaisten pääkonttoritoimintojen sijoittuminenkin vaikuttaa palkkatulojen verotuksen vuoksi sijaintimaiden verotuloihin. Pääkonttorien sijainnilla on myös muuta kansantaloudellista merkitystä. Se vaikuttaa muun muassa siihen, mihin maahan tutkimus- ja tuotekehittely sijoittuu, vaikkakaan se ei aina sijoitu pääkonttorin sijaintimaahan.

5.5 Johtopäätökset

Verotus on yksi tekijä, joka vaikuttaa yritysten ja niiden eri toimintojen sijoittumiseen. Useimmiten kuitenkin muut liiketaloudelliset tekijät dominoivat ja verotus saattaa kallistaa vaa'an uusien jäsenmaiden eduksi, jos muutkin tekijät viittaavat samaan suuntaan.

EU:n uusissa jäsenmaissa julkiset menot ja julkisen sektorin vero- ym. tulot ovat merkittävästi matalammat kuin Suomessa ja monissa muissa EU:n vanhoissa jäsenmaissa. Tämä heijastelee yhtäältä kyseisten maiden matalampaa elintasoja ja toisaalta niiden suurempaa luottamusta markkinaratkaisuihin yhteiskuntapolitiikassaan. Suomi kerää selvästi suuremman osan verotuloistaan yhteisö- ja henkilöverotuksen kautta kuin Baltian maat, jotka taas painottavat sosiaaliveroja ja arvonlisäveroja enemmän kuin Suomi.

Yritysten tuloveron suhteen kaikki Baltian maat ja Puola ovat edullisempia kuin Suomi. Virossa yritysten jakamatonta voittoa ei veroteta lainkaan. Latviassa ja Liettuaassa yritysten tulovero on 15 ja Puolassa 19 prosenttia vuoden 2004 alusta. Jos Suomen hallituksen esitys 26 prosentin yritysverosta toteutuu, ero pienenee jonkin verran.

Pääomatuloverotuksessa Latvia ja Liettua ovat edullisimpia vertailuista maista. Viron nykyinen 26 prosentin verokanta on kolme prosenttiyksikköä edullisempi kuin Suomen nykyinen 29 prosenttia. Viron vuoden 2005 alusta toteutettava 24 prosentin verokanta on vielä jonkin verran edullisempi kuin Suomessa todennäköisesti vuoden 2005 alusta toteutuva 28 prosenttia. Puolassa pääomatulojen progressiivinen verotus on kirein, erityisesti suurituloisille.

Osinkoverotuksessa Suomen houkuttelevuus heikkenee kotimaisten sijoittajien kannalta, jos yhtiöveron hyvitysjärjestelmästä luovutaan hallituksen esityksen mukaisesti vuoden 2005 alusta. Suomessa osinkoverotus jää muutostenkin jälkeen kevyemmäksi kuin Puolassa ja Virossa. Virossa efektiivinen oman pääoman ehtoisen rahoituksen vero on kuitenkin selvästi matalampi sen vuoksi, että yrityksen jakamatonta voittoa ei veroteta. Suhteessa Latviaan ja Liettuaan osinkovero on muutaman prosenttiyksikön korkeampi.

Ansiotuloverotuksen suhteen veroetu on selvin tasaverotuksen Virossa ja Latviasa. Puolassa ja Liettuaassa ansiotuloa verotetaan progressiivisesti kuten Suomessakin.

Sosiaaliturvamaksut ovat Baltian maissa ja Puolassa hieman korkeammat kuin Suomessa.⁷

Arvonlisäverotuksen erot eivät aiheuta ongelmia ulkomaankaupassa. Ongelmia voi sen sijaan syntyä rajakaupassa, jossa kuluttajat voivat ostaa ulkomailta alemmalla arvonlisäverokannalla verotettuja hyödykkeitä. Arvonlisäverotuksessa verokannat eivät kuitenkaan poikkea hyvin paljoa toisistaan ja ajan myötä ne lähentyvät EU-harmonisoinnin ja verokilpailun myötä.

Myös valmisteverotuksen erot aiheuttavat ongelmia lähinnä matkustajien tuomiseensa tuoman alkoholin ja tupakan osalta. Suomessa alkoholiveroa alennetaan. Tämä pienentää jonkin verran ongelmaa, mutta ei poista sitä, koska alkoholin valmisteverojen erot ovat edelleen suuret.

Suorat sijoitukset tai koko toiminnan siirtäminen uusiin EU:n jäsenmaihin tapahtuu helpoimmin yrityksillä, joilla on niissä laajaa liiketoimintaa tai yrityksillä, joiden kilpailuetu nojaa vahvasti edullisiin työvoimakustannuksiin. On selvää, että palkka- ja muiden työvoimakustannusten mataluus uusissa jäsenmaissa houkuttelee näihin tuotannollista toimintaa Suomesta.

Laajalti maailmalla toimivat korkean jalostusasteen tuotantoa harjoittavat kansainväliset yritykset tai pääosin Suomen markkinoille myyvät yritykset eivät sen sijaan siirtäne kovin helposti toimintansa painopistettä esimerkiksi pääkonttorin tai emoyhtiön siirron muodossa näihin maihin. Näillä emoyhtiöiden ja pääkonttoreiden todennäköisempi siirtymäsuunta on jokin keskeisen sijainnin omaava korkean elintason läntinen maa kuten Iso-Britannia, Yhdysvallat, Ruotsi tai jokin edullisen verotuksen omaava läntinen EU-maa. Pääkonttorin siirtoaikkeitä kysyttiin myös tämän tutkimuksen yrityskyselyssä, ks. luku 6.

EU:n laajeneminen Itä- ja Keski-Euroopan maihin parantaa näiden maiden houkuttelevuutta sijoituskohteena. Vaikka verotus ei olekaan ainoa houkutin näihin maihin siirtymiselle, se on asia, johon täytyy kiinnittää huomiota erityisesti näillä markkinoilla aktiivisesti toimivien ja työvoimavaltaiten yritysten osalta. Verokilpailu ei kuitenkaan rajoitu uusiin EU:n jäsenmaihin, vaan suomalainen verojärjestelmä joutuu kilpailemaan myös verotustaan keventävien vanhojen EU-maiden, Yhdysvaltojen ja kasvavien aasialaisten talouksien kanssa.

⁷ Myös muissa uusissa keski- ja itäeurooppalaisissa EU:n jäsenmaissa yritysverotus on keveämpi kuin Suomessa. Unkarissa yhteisöveroprosentti on 18 ja Tšekin tasavallassa 24 (Kauppalehti 16.10.2003). Samoin korkein marginaalivero on kaikissa kyseisissä uusissa jäsenmaissa selvästi matalampi kuin Suomessa. Sloveniassa se on näistä maista korkein, 50 prosenttia, muissa se on selvästi alle 40 prosenttia. Sosiaaliturvamaksut ovat kaikissa uusissa itä- ja keski-eurooppalaisissa EU:n jäsenmaissa korkeammat kuin Suomessa.

6 YRITYSKYSELYN TULOKSET

6.1 Kyselyn esittely ja yritysten taustatiedot

Jotta saataisiin syvempi kuva siitä, miten EU:n laajeneminen vaikuttaa suomalaisten yritysten strategioihin, tutkimuksessa toteutettiin myös yritys­kysely.⁸ Kyselyssä tiedusteltiin muun muassa sitä, miten yritykset aikovat muuttaa liiketoimintastrategiaansa EU:n laajentuessa, miten yritysten vienti, tuonti ja sijoitukset kehittyvät lähivuosina, mitkä tekijät vahvistavat ja heikentävät liiketoiminnan edellytyksiä uusissa jäsenmaissa sekä minkälaisia uhkia ja mahdollisuuksia yritykset näkevät EU:n laajenemisessa. Kyselylomake on liitteenä tutkimuksen lopussa.

Kysely kohdistettiin yrityksiin, joilla on liiketoimintaa Baltian maissa ja Puolassa. Tiedot perusjoukon 275 yrityksestä saatiin kaikista kolmesta suomalais-baltialaisesta kauppahuoneesta sekä Finpron Puolan-viejärekisteristä. Siten näillä yrityksillä on jo kokemuksia toimimisesta uusien jäsenmaiden markkinoilla, ja niiden voidaan katsoa edustavan myös valtaosaa liiketoimintojen kasvusta uusien jäsenmaiden kanssa. Otos ei siten ole edustava Suomen koko yritys­sektoria ajatellen. Sen sijaan se kuvastaa uusien jäsenmaiden markkinoilla jo toimivien yritysten näkemyksiä.

Kyselyn vastaukset saatiin 6.11.2003 mennessä eli ennen kuin syksyn 2003 yritys­verouudistuksen lopullinen muoto oli päätetty. 58 yritystä vastasi, joten vastausprosentiksi tuli 21. Vastausten analysointia varten yritykset jaettiin viiteen ryhmään: kaikki yritykset, teollisuus, palvelut, pienet yritykset ja suuret yritykset. Vastanneista yrityksistä vain kaksi ei harjoita tällä hetkellä liiketoimintaa uusissa jäsenmaissa.

Viidellä yrityksellä oli sekä teollista tuotantoa että palvelualojen tuotantoa. Nämä yritykset jaettiin päätoimialansa mukaan. Yrityksistä 32 kuului teollisuuteen ja 25 palvelualoihin. Yhtä yritystä ei luokiteltu teollisuuteen tai palveluihin, koska se toimii energiantuotannossa ja poikkeaa siten teollisuudesta ja palvelualoista. Osittain rakentamisessa toimivat yritykset luokiteltiin teollisuuteen tai palveluihin tapauskohtaisesti. Rakentaminen oli liian pieni ryhmä ollakseen tarkastelussa itsenäisenä. Yksittäisiltä toimialoilta saatiin vastauksia niin vähän, ettei tämä sallinut johtopäätösten tekemistä toimialoittain niiden strategioista.

Lisäksi yritykset jaettiin kokonsa mukaan niin, että ”pienillä” yrityksillä on Suomessa henkilökuntaa alle 100 henkeä (27 yritystä) ja ”suurilla” yrityksillä on Suomessa henkilökuntaa yli 100 henkeä (31 yritystä).

Kyselyssä mukana olevien yritysten toimialat on esitetty taulukossa 6.1. Koska useat yritykset ilmoittivat enemmän kuin yhden toimialan, toimialavastausten summa

⁸ Tutkimuksessa Kallio ym. (2002) on tehty suomalaisille elintarviketeollisuuden yrityksille kysely Baltian maiden EU-jäsenyyden vaikutuksista. Lindström (2003) on tehnyt kyselytutkimuksen suomalaisten yritysten kilpailukyvyistä ja siitä, kuinka se muodostuu liiketoiminnasta Itämeren alueella. Pirilä (2002) on puolestaan tarkastellut itälaajentumisen vaikutuksia suomalaisten pk-yritysten kannalta ja Kallio ym. (2001) suomalaisen elintarviketeollisuuden kannalta.

(73) on suurempi kuin yritysten lukumäärä (58). Enemmän kuin joka viidennellä yrityksellä on kaupanalan toimintaa. Muita suuria ryhmiä ovat koneiden ja laitteiden valmistus (12 prosenttia yrityksistä) sekä kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut ja liike-elämän palvelut (10 prosenttia).

Taulukko 6.1 Kyselyyn vastanneiden yritysten toimialajakauma

Toimiala	Yritysten lukumäärä	Osuus, %
Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus	3	4
Tekstiilien ja tekstiilituotteiden valmistus	1	1
Sahatavaran ja puutuotteiden valmistus	5	7
Massan, paperin ja paperituotteiden valmistus; kustantaminen ja painaminen	3	4
Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus	5	7
Kumi- ja muovituotteiden valmistus	3	4
Metallien jalostus ja metallituotteiden valmistus	5	7
Koneiden ja laitteiden valmistus	9	12
Elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus	3	4
Muu valmistus	4	5
Sähkö-, kaasui- ja vesihuolto	1	1
Rakentaminen	2	3
Tukku- ja vähittäiskauppa (ml. moottoriajoneuvojen ym. korjaus)	16	22
Majoitus- ja ravitsemistoiminta	2	3
Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne	3	4
Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut	7	10
Muu	1	1

Joka viidennen yritykset liikevaihto alitti 5 miljoonaa euroa vuodessa ja lähes yhtä monen liikevaihto oli 5-20 miljoonaa euroa. Joka kolmannen yrityksen liikevaihto puolestaan ylitti 200 miljoonaa euroa. Hieman yli kolmasosalla yrityksistä viennin osuus liikevaihdosta oli alle 20 prosenttia liikevaihdosta. Yhtä monella se oli yli 60 prosenttia liikevaihdosta.

Taulukko 6.2 Otoksen yritysten lukumäärä liikevaihdon mukaan ja viennin osuus liikevaihdosta

Yrityksen liikevaihto, milj. euroa	% yrityksistä	Viennin osuus liikevaihdosta, %	% yrityksistä
Alle 5	19	Alle 20	36
5 - 20	17	20 - 39	16
20 - 100	26	40 - 59	7
100 - 200	3	60 - 79	12
Yli 200	34	80 - 100	26
Yhteensä	100	Yhteensä	97

Otoksen yritysten Suomen henkilökunnan jakauma on suhteellisen tasainen. Joka viidennellä yrityksellä on Suomessa henkilökuntaa alle 30 henkeä ja lähes kahdella viidesosalla yli 250 henkeä. Joka kolmannella yrityksellä ei ole henkilökuntaa uusissa

jäsenmaissa. Lähes yhtä usealla sitä on yli sata henkeä. Enemmän kuin joka toisella yrityksellä ei ole Suomessa henkilökuntaa uusista jäsenmaista. Taulukosta 6.4 nähdään otoksen jakautuminen pieniin ja suuriin teollisuuden ja palvelualan yrityksiin.

Taulukko 6.3 Yrityksen henkilökunta, lukumäärä

Henkilökunta Suomessa	% yrityksistä	Henkilökunta KIE-maissa	% yrityksistä	Henkilökuntaa Suomessa KIE-maista	% yrityksistä
Alle 30	22	0	31	0	55
30 - 100	21	1 - 10	9	1-5	28
100 - 250	16	10 - 30	9	5-10	7
250 - 1 000	10	30 - 50	10	10-20	5
Yli 1 000	28	50 - 100	12	20-50	2
Yhteensä	97	yli 100	28	Yli 50	2
		Yhteensä	98	Yhteensä	98

Taulukko 6.4 Yritysten jakauma toimialan ja henkilöstön suhteen, % vastaajista

Sektori	Henkilöstön määrä Suomessa		
	Alle 100	Yli 100	Yhteensä
Teollisuus	19	37	56
Palvelualat	26	18	44
Yhteensä	46	54	100

Pois lukien yksi yritys, jota ei määritelty teollisuuteen eikä palveluihin.

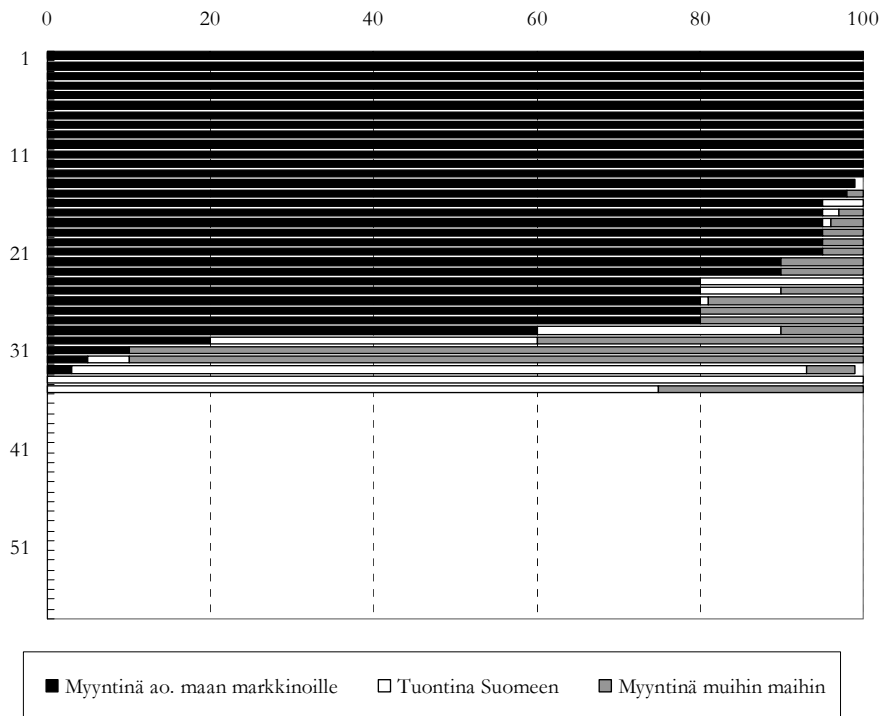
Otoksen yrityksillä on käytetyistä yritys lähteistä johtuen luonnollisesti eniten liike-toimintaa lähimpinä sijaitsevien Viron, Latvian, Liettuan ja Puolan kanssa. Tämä myös vastaa laajemmin uusien jäsenmaiden tärkeyttä Suomen ulkomaankaupassa ja suorissa sijoituksissa. Neljällä viidestä otoksen yrityksestä oli vuonna 2002 vientiä Viroon, kahdella kolmasosalla Latviaan ja melkein yhtä usealla Liettuun. Tuontia ei ollut näin usealla yrityksellä. Suoria sijoituksia oli puolestaan useammalla yrityksellä kuin tuontia mutta harvemmillä kuin vientiä.

Taulukko 6.5 Yritysten ulkomaankaupan ja suorien sijoitusten suuntautuminen vuonna 2002, % yrityksistä

Kohdema	Vientiä	Tuontia	Suoria sijoituksia
Viro	81	40	55
Latvia	67	17	41
Liettua	60	12	38
Puola	41	24	16
Tšekin tasavalta	34	10	12
Unkari	28	2	10
Slovakia	26	7	7
Slovenia	17	2	2
Kypros	14	2	0
Malta	9	0	0

Yrityksistä 35 ilmoitti, mille markkinoille uusissa jäsenmaissa olevien tytäryhtiöiden myynti on suunnattu. Valtaosa myynnistä menee kyseisen maan omille markkinoille. Suhteellisen harvalla tytäryhtiöiden myynti suuntautuu Suomeen. Tätä hieman useammalla on myyntiä kolmansien maiden markkinoille. Tuonti vaikuttaa siten valtaosaltaan olevan lähtöisin muista yrityksistä kuin omista tytäryrityksistä.

Kuvio 6.1 Yritysten uusissa jäsenmaissa sijaitsevien tytäryhtiöiden myynnin suuntautuminen, %

Huom. Kukin vaakasuora palkki kuvaa yhtä yritystä. Yritykset on laitettu järjestykseen sen mukaan missä määrin niiden tytäryhtiö(i)llä on myyntiä ao. uuden jäsenmaan markkinoille. Monilla yrityksillä ei ole tällaista toimintaa tai ne eivät ilmoittaneet sitä.

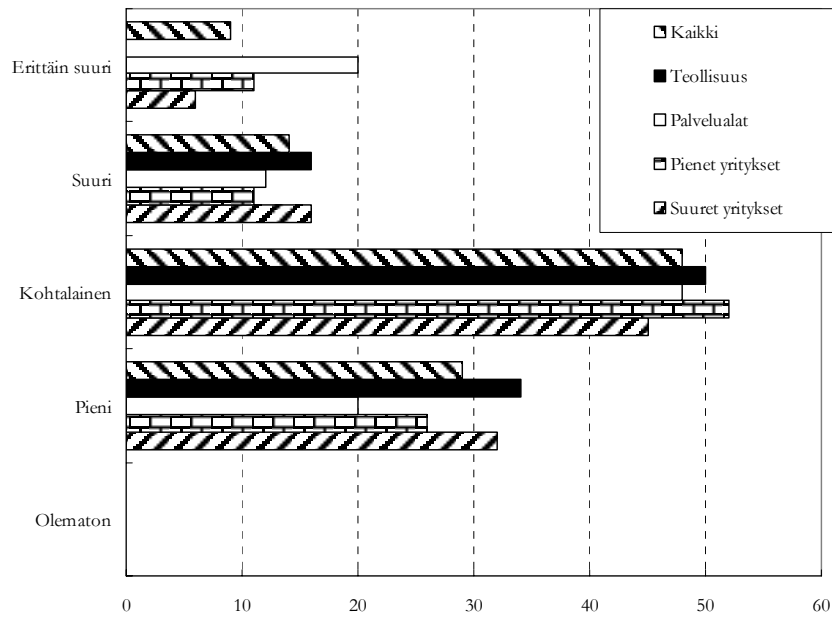
6.2 Kyselyn tulokset

Tässä alaluvussa esitetään kyselyn varsinaiset tulokset kysymyksittäin.

✓ *Kysymys: Kuinka suuri merkitys uusilla jäsenmailla on tällä hetkellä yrityksenne toiminnan kannalta?*

Uusilla jäsenmailla on kaikille kyselyyn vastanneille yrityksille merkitystä. Lähes puolet arvioi merkityksen kohtalaiseksi, noin 30 prosenttia arvioi sen pieneksi ja hieman yli 20 prosenttia arvioi sen olevan suuri tai erittäin suuri. Yritysten koon mukaan vastauksissa ei ollut eroa, mutta palvelualoille uusilla jäsenmailla oli hieman suurempi merkitys kuin teollisuudelle. Joka viides palvelualan yritys arvioi uusien jäsenmaiden merkityksen erittäin suureksi, kun taas teollisuusyrityksistä yksikään ei pitänyt sitä erittäin suurena.

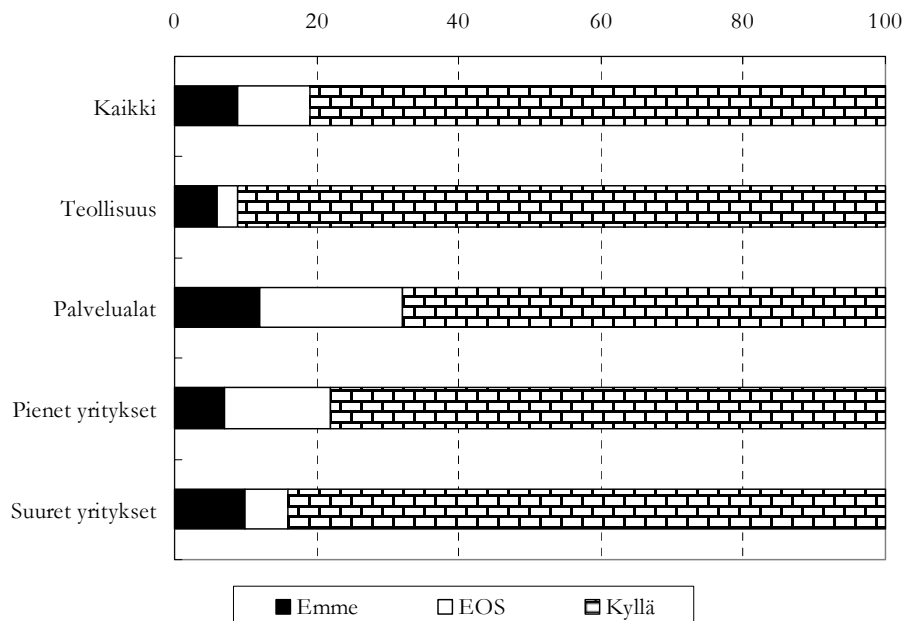
Kuvio 6.2 Kuinka suuri merkitys uusilla jäsenmailla on tällä hetkellä yrityksen toiminnan kannalta, % vastaajista

✓ *Kysymys: Aiotteko laajentaa liiketoimintaanne uusissa jäsenmaissa? Mitä?*

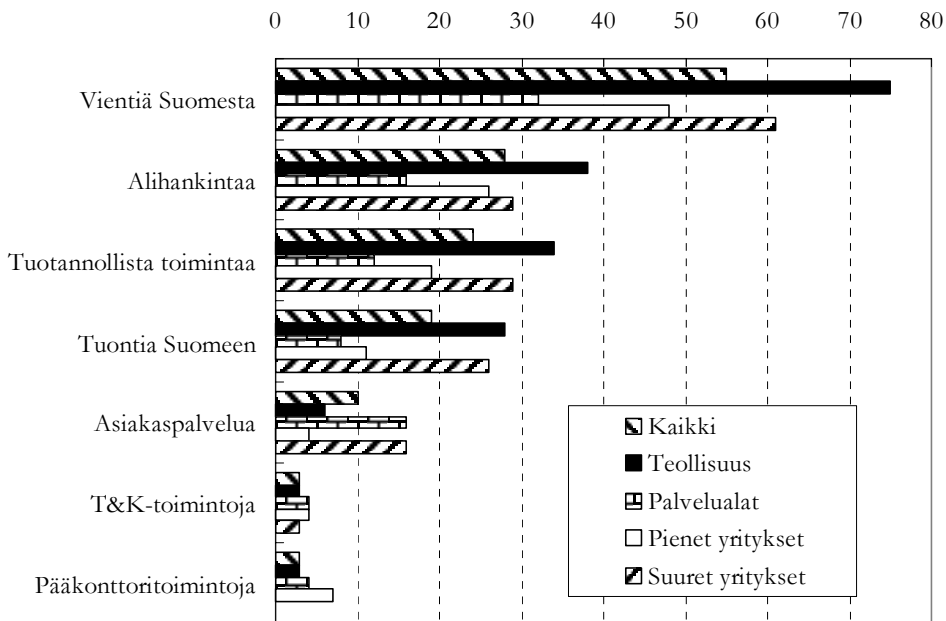
Neljä viidestä kyselyyn vastanneesta yrityksestä aikoo edelleen laajentaa liiketoimintaansa uusissa jäsenmaissa (ks. kuvio 6.3), kun vain alle 10 prosenttia ei aio tehdä niin. Teollisuudessa ja suurilla yrityksillä on hieman keskimääräistä suurempi aikomus laajentaa liiketoimintaansa uusissa jäsenmaissa.

Kuvio 6.3 Aiotteko laajentaa liiketoimintaanne uusissa jäsenmaissa, % vastaajista

Kuviossa 6.4 on esitetty se, mitä liiketoimintaa yritykset arvioivat laajentavansa. Merkittävin laajentamisen muoto on vienti, noin 55 prosenttia yrityksistä. Tässä suhteessa teollisuus ja suuret yritykset ovat keskimääräistä aktiivisempia. Seuraavaksi tärkeimpiä laajennusmuotoja ovat alihankinta ja oman tuotannollisen toiminnan laajentaminen uusissa jäsenmaissa. Toiminnan luonteesta johtuen nämäkin ovat yleisempiä teollisuudessa kuin palvelualoilla. Sen sijaan asiakaspalvelu oli palvelualoilla merkittävämpi laajennusalue kuin teollisuudessa.

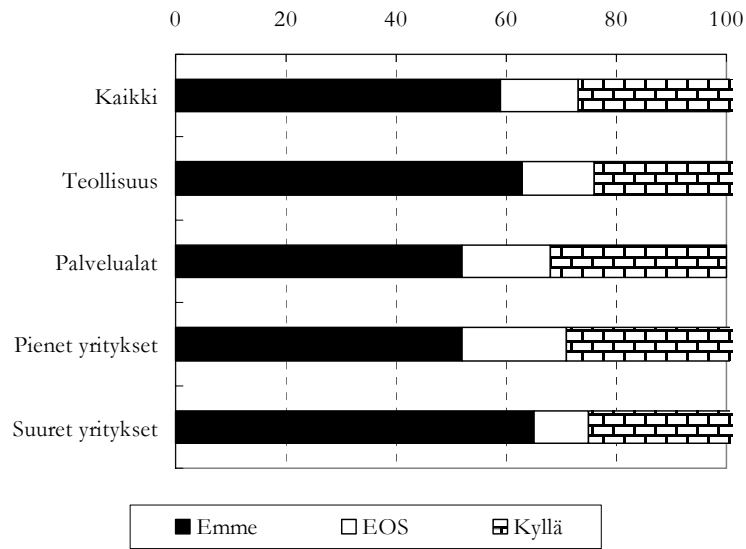
Kuvio 6.4 Mitä toimintaa aiotte laajentaa uusissa jäsenmaissa, % vastaajista

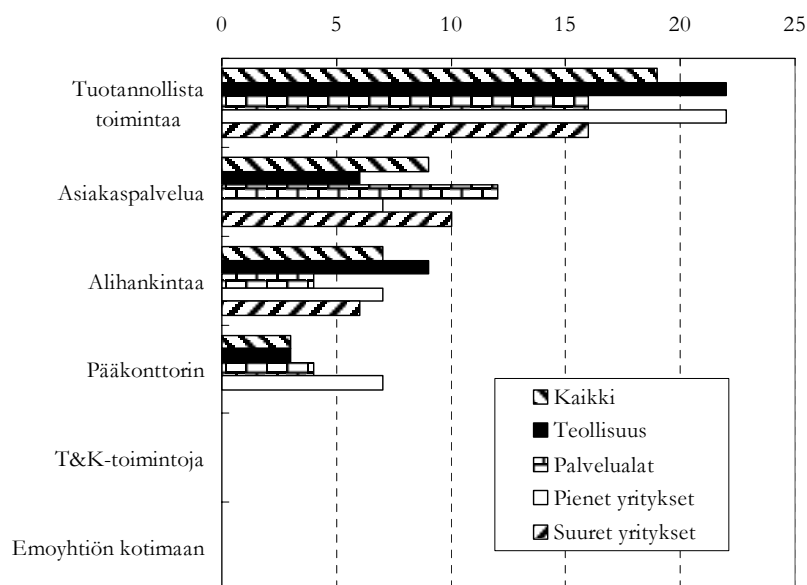
Liiketoimintojen laajentaminen uusissa jäsenmaissa voidaan erottaa niiden siirtämisestä. Ei myöskään ole välttämättä niin, että laajentaminen olisi pois liiketoiminnasta Suomessa. Esimerkiksi palvelut täytyy yleensä tuottaa paikallisesti. Lisäksi jos yritys pyrkii hyödyntämään uusien jäsenmaiden Suomea alhaisempia tuotantokustannuksia, ei valmistaminen Suomessa olisi välttämättä kilpailukykyinen vaihtoehto. Liiketoiminnan laajentaminen voisi tällöin tapahtua jossain muualla kuin EU:n uusissa jäsenmaissa tai jäädä kokonaan syntymättä. Lisäksi alemman arvonlisäyksen tuotantovaiheiden siirtäminen alempien tuotantokustannusten maihin tukee korkeamman arvonlisäyksen liiketoiminnan säilymistä Suomessa. Joissain tapauksissa ulkomaan liiketoiminta voi toki myös yksinomaan vähentää kotimaista tuotantoa. Vaikka useimmissa tapauksissa siirtäminen tapahtuisikin Suomesta, kysymystä ei ole rajattu tässä suhteessa ja siirtäminen voi tapahtua muistakin maista.

✓ *Kysymys:* Aiotteko siirtää liiketoimintoja Suomesta uusiin jäsenmaihin? Mitä?

Useampi yritys harkitsee liiketoimintojensa laajentamista uusissa jäsenmaissa kuin niiden siirtämistä sinne. Joidenkin liiketoimintojen siirtoa arvioidaan tapahtuvan vajaassa 30 prosentissa vastanneita yrityksistä. Hieman keskimääräistä todennäköisempää tämä on palvelualoilla ja pienissä yrityksissä.

Kuvio 6.5 Aiotteko siirtää liiketoimintaanne uusiin jäsenmaihin, % vastaajista

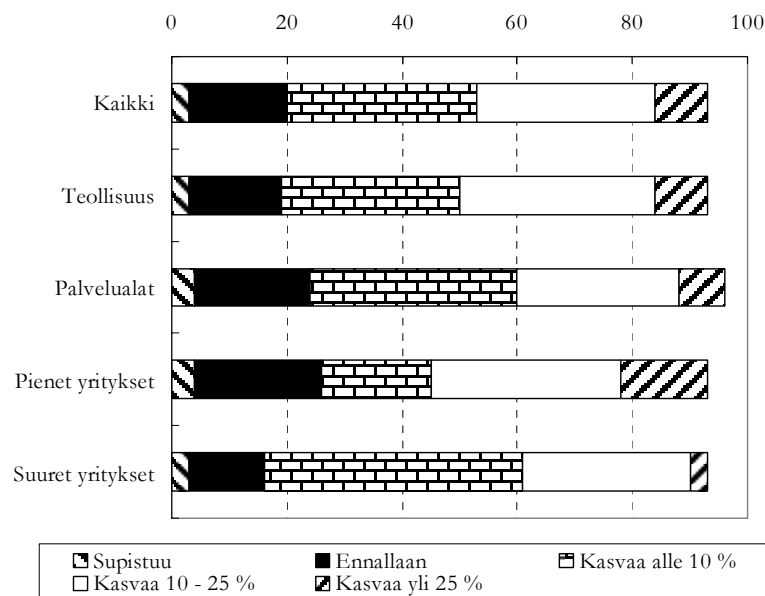
Kuviosta 6.6 nähdään, mitä toimintaa yrityksissä arvioidaan siirrettävän uusiin jäsenmaihin. Selvästi merkittävimpänä liiketoiminnan siirron muotona pidetään tuotannollista toimintaa, mitä lähes joka viides kyselyyn vastannut yritys arvioi siirtävänsä uusiin jäsenmaihin. Keskimääräistä laajempaa tämä näyttää olevan teollisuudessa ja pienissä yrityksissä. Toiseksi tärkein siirrettävä liiketoiminnan muoto on asiakaspalvelu, mikä korostuu suurissa ja palvelualan yrityksissä. Alihankintaa arvioi siirtävänsä noin seitsemän prosenttia yrityksistä, mikä korostuu teollisuudessa ja hieman myös pienissä yrityksissä. Muutama pieni yritys arvioi siirtävänsä pääkonttorinsa johonkin uuteen jäsenmaahan. T&K-toimintoja tai emoyhtiönsä kotimaata ei varmuudella ole yksikään otoksen yritys siirtämässä.

Kuvio 6.6 Mitä toimintaa aiotte siirtää uusiin jäsenmaihin, % vastaajista

- ✓ *Kysymys: Kuinka paljon arvioitte yrityksenne viennin ja tuonnin Suomen ja uusien jäsenmaiden välillä kasvavan keskimäärin vuodessa vuosina 2004-2008? Kuinka paljon arvioitte yrityksenne investointien kumulatiivisen määrän olevan uusissa jäsenmaissa vuonna 2008 suuremman kuin vuonna 2003?*

Edellä nähtiin, että viennin kasvu on tärkein liiketoiminnan laajennusmuoto uusissa jäsenmaissa. Kuvioista 6.7 nähdään, kuinka paljon yritykset arvioivat vientinsä Suomesta uusiin jäsenmaihin kasvavan keskimäärin vuodessa vuosina 2004-2008. Kolmasosa yrityksistä arvioi vientinsä kasvavan alle 10 prosenttia vuodessa ja toinen kolmasosa arvioi sen kasvavan 10-25 prosenttia vuodessa. Lähes 10 prosenttia arvioi vientinsä kasvavan yli 25 prosenttia vuodessa, mitä voidaan pitää hyvin nopeana kasvuna. Ennallaan tai vähenevänä vientiään piti vain joka viides vastaaja. Ottaen huomioon, että otoksessa on paljon palvelualan yrityksiä, viennin kasvuarvioita voidaan pitää suhteellisen suurina. Odotettuna tuloksena voidaan pitää sitä tulosta, että viennin kasvu korostuu teollisuudessa ja suurissa yrityksissä.

Kuvio 6.7 Kuinka paljon arvioitte yrityksenne viennin Suomesta uusiin jäsenmaihin kasvavan keskimäärin vuodessa vuosina 2004-2008, % vastaajista

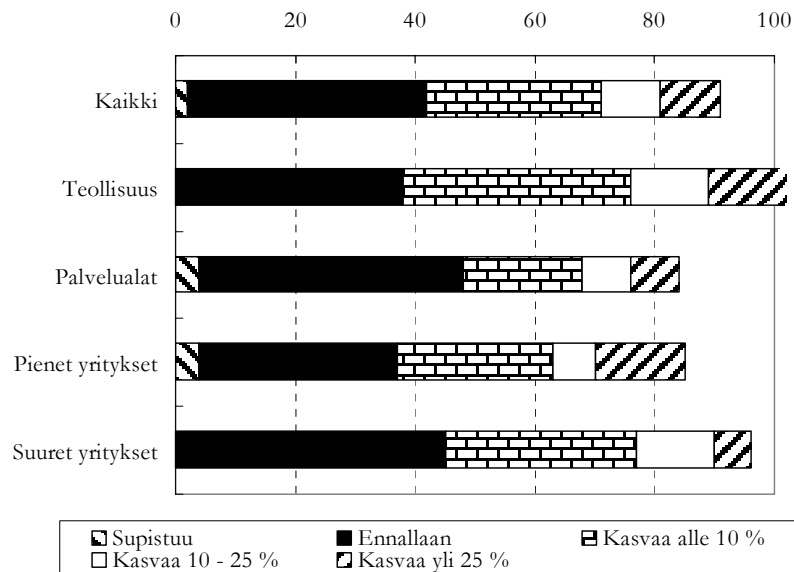

Tuontinäkymiä pidettiin otoksen yrityksissä keskimäärin hieman maltillisempina kuin viennin näkymiä (kuvio 6.8). Tästä ei kuitenkaan pidä tehdä sitä johtopäätöstä, että Suomen vientilyijäämä uusien jäsenmaiden kanssa kasvaisi tulevaisuudessa.

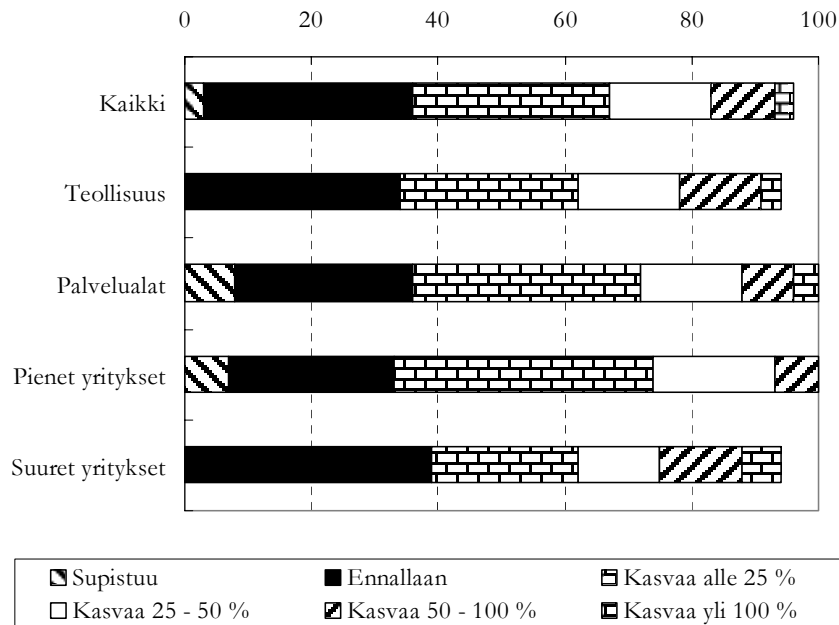
Kuviossa 6.9 on esitetty arviot suorien sijoitusten näkymistä. Vajaat 40 prosenttia yrityksistä arvioi, ettei suoria sijoituksia lisätä tai, joidenkin pienten palvelualan yritysten kohdalla, että sijoitusten kanta supistuu nykyisestä.

Kuviossa 6.10 on ristiintaulukoitu viennin ja tuonnin näkymät koko otoksessa. Kysymys liittyy epäsuorasti muun muassa mahdolliseen ristikkäiskaupan kasvuun Suomen ja uusien jäsenmaiden välillä. Yritykset, joilla vienti kasvaa nopeasti myös tuonti kasvaa nopeammin kuin muilla yrityksillä.

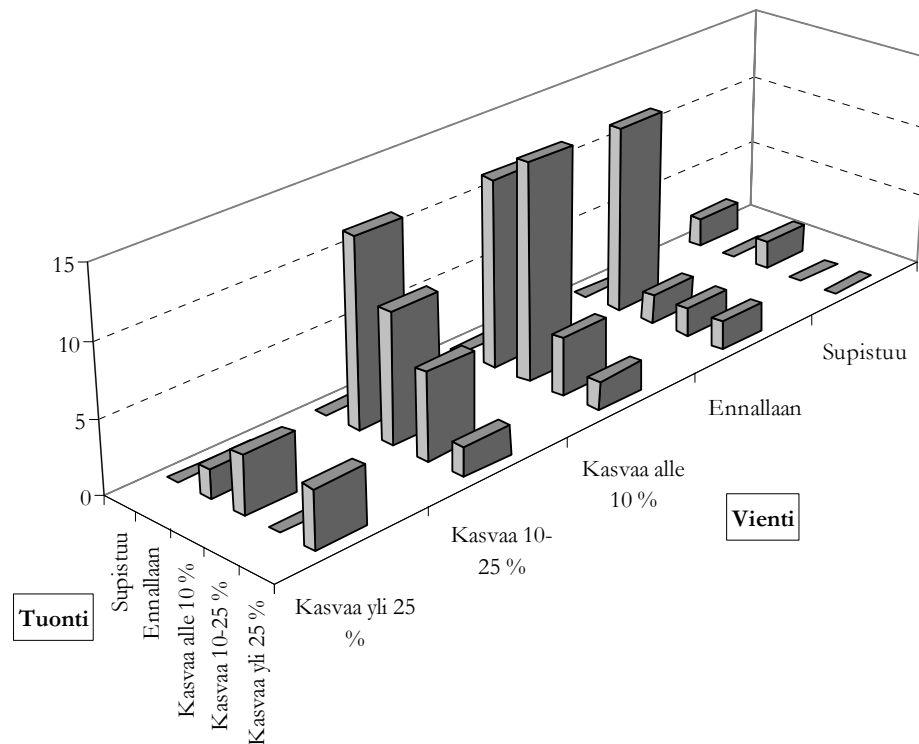
Kuvio 6.8 Kuinka paljon arvioitte yrityksenne tuonnin Suomeen uusista jäsenmaista kasvavan keskimäärin vuodessa vuosina 2004-2008, % vastaajista

Kuvio 6.9 Kuinka paljon arvioitte yrityksenne investointien kumulatiivisen määrän olevan uusissa jäsenmaissa vuonna 2008 suuremman kuin vuonna 2003, % vastaajista

Kuvio 6.10 Viennin ja tuonnin kasvu kaikissa yrityksissä, % vastaajista

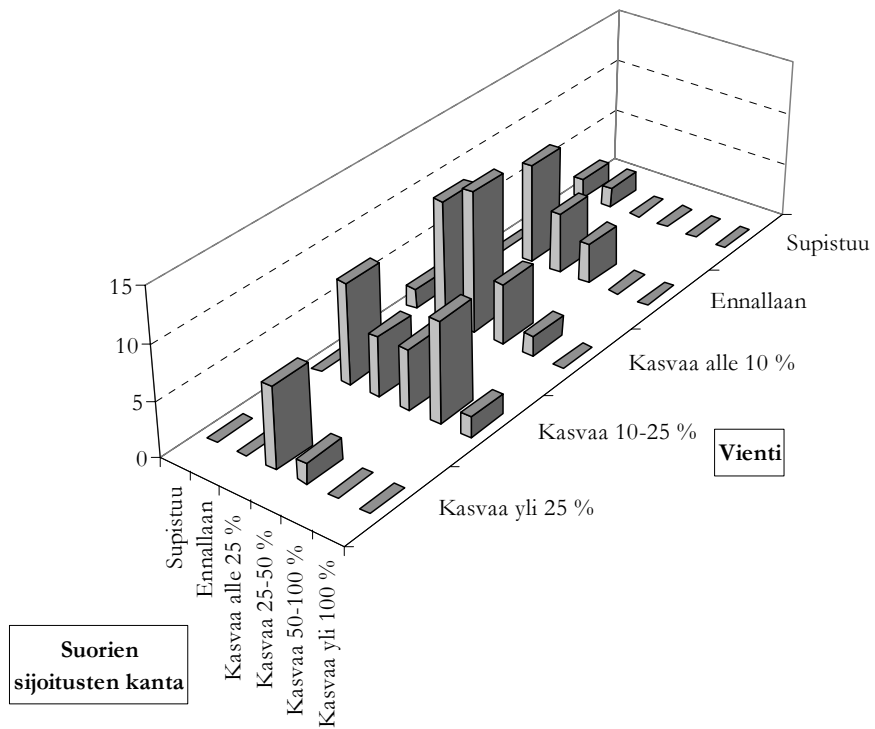

Kuviossa 6.11 on ristiintaulukoitu viennin ja suorien sijoitusten kannan kehittymisen näkymät. Kysymys liittyy siihen, pyrkiikö yritys sijoittamalla liiketoimintaansa uusiin jäsenmaihin, korvaamaan vientiään Suomesta. Monessa tapauksessa ulkomaankauppa ja suorat sijoitukset EU-maiden ja uusien jäsenmaiden välillä ovat olleet toisiaan tukevia. Kyselyn tulosten perusteella näyttää siltä, että tämä pitää enimmäkseen paikkansa myös tässä suomalaisten yritysten otoksessa. Viennin määrä kasvaa sitä enemmän, mitä enemmän sijoitusten arvioidaan kasvavan. Kuvioista on tosin hahmotettavissa myös muutama yritys, joissa viennin ei arvioida kasvavan, mutta suorien sijoitusten kanta kasvaa.

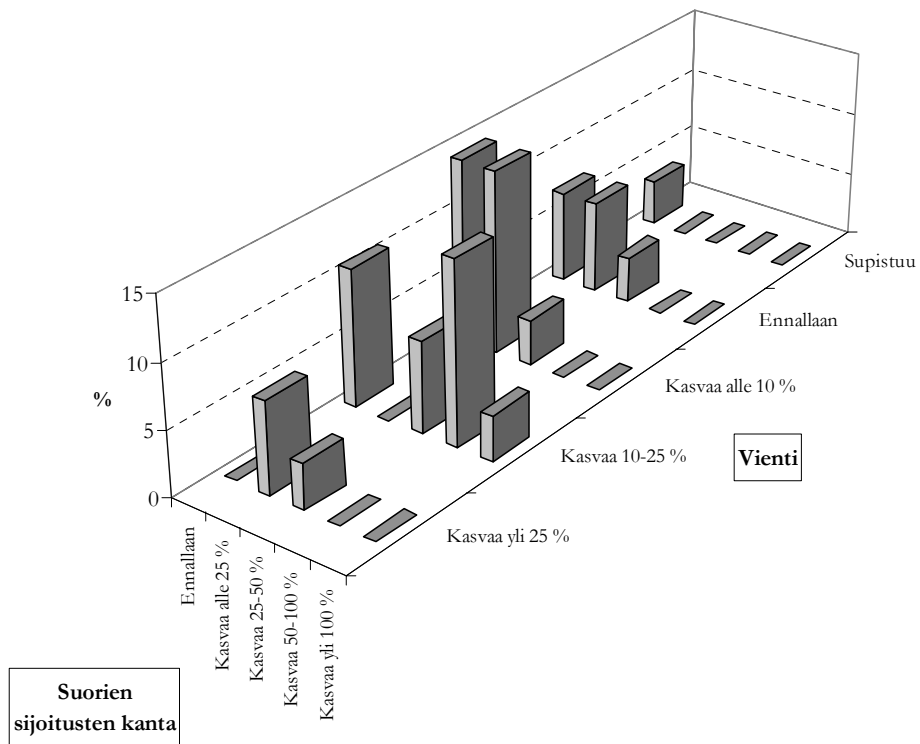
Kun testattiin tilastollisesti viennin kasvun ja suorien sijoitusten kasvun riippumattomuutta, tämä nollassa hypoteesi hylätään suurin piirtein 5 prosentin riskitasolla. Näin ollen voidaan päätellä aineiston perusteella, että viennin odotettu kasvu ja suorien sijoitusten määrän suunniteltu kasvu ovat keskenään positiivisessa, toisiaan tukevassa suhteessa.

Kuviossa 6.12 on esitetty vastaava tarkastelu teollisuusyritysten osalta. Tämä ryhmä on otollisempi tarkasteltava viennin ja suorien sijoitusten ristiintaulukoinnin kannalta, kuin koko otos, jossa on myös palveluala mukana. Tässäkin ryhmässä odotetaan viennin ja suorien sijoitusten kasvavan yhtäaikaista. Hyvät viennin näkymät näyttävät lisäksi keskimäärin korreloivan positiivisesti suorien sijoitusten nopean kasvun kanssa.

Kuvio 6.11 Viennin ja suorien sijoitusten kannan kasvu kaikissa yrityksissä, % vastaajista

Kuvio 6.12 Viennin ja tuonnin kasvu teollisuudessa, % vastaajista

Taulukossa 6.6 on muodostettu osaotos niistä 16 yrityksestä, jotka arvioivat siirtävänsä joitakin liiketoimintojaan uusiin jäsenmaihiin, ja niistä 34 yrityksestä, jotka eivät aio siirtää liiketoimintojaan. Taulukosta puuttuvat ne yritykset, jotka eivät ottaneet asiaan kantaa.

Niistä 16 yrityksestä, jotka aikovat siirtää liiketoimintojaan, puolet on teollisuus- ja puolet palvelualan yrityksiä. Niistä 34 yrityksestä, jotka eivät arvioi siirtävänsä liiketoimintojaan, 60 prosenttia on teollisuutta ja 40 prosenttia on palvelualan yrityksiä. Koska kaikista vastanneista yrityksistä 56 prosenttia on teollisuusyrityksiä, palvelualan yritykset ovat yliedustettuina siinä 16 yrityksen joukossa, jossa liiketoimintojen siirtäminen tulee kyseeseen.

Yritykset, jotka aikovat siirtää liiketoimintojaan, arvioivat toista yritysryhmää enemmän, että sekä vienti uusiin jäsenmaihiin että tuonti niistä kasvaa nopeasti. Ne ovat siten nopeammin kansainvälistyviä yrityksiä. Liiketoiminnan siirtämisestä johtuen on luonnollista, että myös suorien sijoitusten arvioidaan kasvavan nopeammin kuin niissä yrityksissä, jotka eivät aio siirtää liiketoimintojaan uusiin jäsenmaihiin.

Taulukko 6.6 Ulkomaankaupan ja suorien sijoitusten näkymät niissä 16 yrityksessä, jotka aikovat siirtää liiketoimintaansa uusiin jäsenmaihiin, ja niissä 34 yritystä, jotka eivät aio siirtää liiketoimintaansa uusiin jäsenmaihiin, %-osuus kustakin ryhmästä

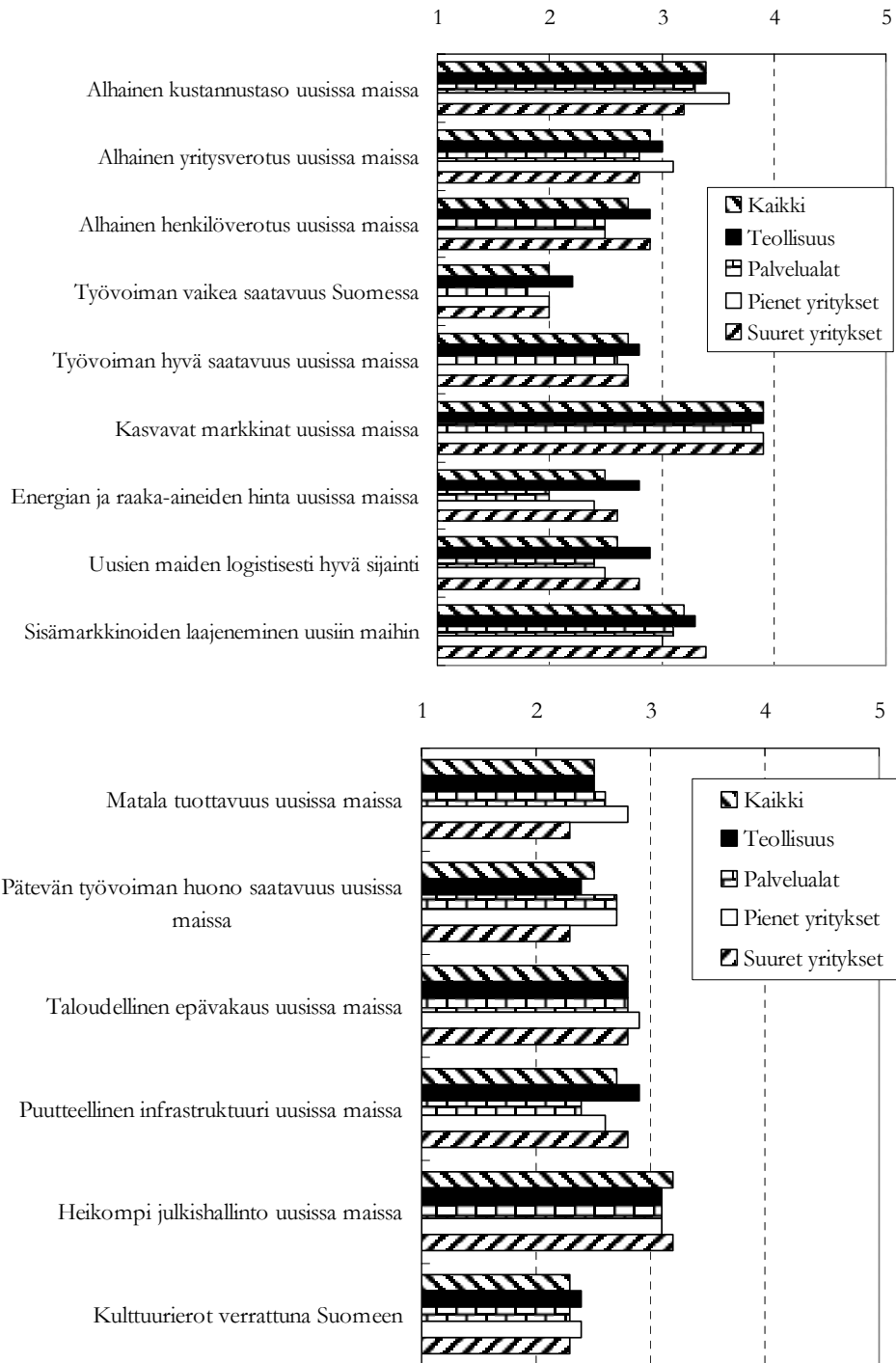
Vienti	Aikovat siirtää	Eivät aio siirtää	Tuonti	Aikovat siirtää	Eivät aio siirtää	Suorien sijoitusten kanta	Aikovat siirtää	Eivät aio siirtää
Supistuu	0	3	Supistuu	0	0	Supistuu	6	0
Ennallaan	13	15	Ennallaan	19	50	Ennallaan	19	41
Kasvaa alle 10 %	25	41	Kasvaa alle 10 %	31	29	Kasvaa alle 25 %	31	29
Kasvaa 10 - 25 %	44	26	Kasvaa 10 - 25 %	25	6	Kasvaa 25 - 50 %	19	12
Kasvaa yli 25 %	13	6	Kasvaa yli 25 %	19	6	Kasvaa 50 - 100 %	19	9
Yhteensä	94	91	Yhteensä	94	91	Kasvaa yli 100 %	6	3
						Yhteensä	100	94

✓ *Kysymys: Kuinka paljon seuraavat tekijät vahvistavat/ heikentävät liiketoiminnan edellytyksiä uusissa jäsenmaissa? (1 = ei lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtalaisesti, 4 = paljon, 5 = hyvin paljon)*

Ylemmässä kuviossa 6.13 on esitetty yritysten vastaukset kysymykseen siitä, missä määrin eri tekijät vahvistavat liiketoiminnan edellytyksiä uusissa jäsenmaissa. Uusia jäsenmaita ei ole eritelty. Esimerkiksi korruption laajuus kuitenkin vaihtelee maittain. Myös kustannustasossa ja tuottavuudessa on suuriakin eroja.

Vastausten mukaan kasvavat markkinat uusissa jäsenmaissa ovat merkittävin liiketoiminnan edellytyksiä niissä vahvistava tekijä. Asteikolla yhdestä viiteen tämä tekijä sai keskiarvoksi 3.9. Teollisuus ja palvelut samoin kuin suuret ja pienet yritykset näkivät asian keskimäärin samalla tavalla. Toiseksi tärkein liiketoiminnan edellytyksiä vahvistava tekijä oli alhainen kustannustaso, joka sai keskiarvokseen 3.4. Pienet yritykset pitivät tätä tekijää hieman tärkeämpänä kuin suuret yritykset.

Kuvio 6.13 Kuinka paljon seuraavat tekijät vahvistavat (ylempi kuvio) ja heikentävät (alempi kuvio) liiketoiminnan edellytyksiä uusissa jäsenmaissa? (Asteikko: 1 = ei lainkaan, 2 = vähän, 3 = kohtalaisesti, 4 = paljon, 5 = hyvin paljon), aritmeettinen keskiarvo

Sisämarkkinoiden laajeneminen uusiin jäsenmaihiin sai keskiarvokseen 3.2. Suuret yritykset mielsivät tämän tekijän hieman tärkeämmäksi kuin pienet yritykset. Sisä-

markkinoiden laajeneminen samankaltaistaa ajan myötä liiketoiminnan sääntöjä, mikä on yritystoiminnan kannalta etu. Kaiken kaikkiaan teollisuus- ja palvelualan yritykset samoin kuin pienet ja suuret yritykset suhtautuvat eri tekijöihin suhteellisen samalla tavalla.

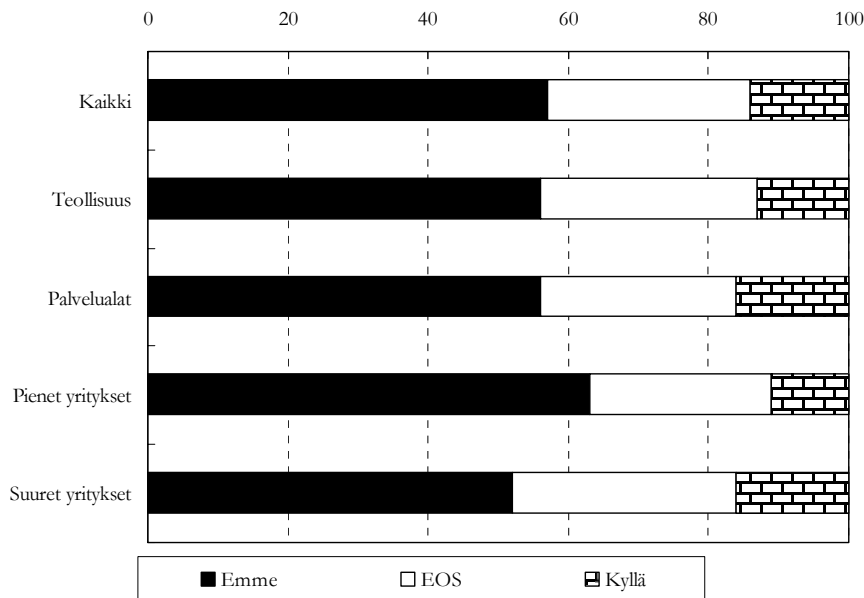
Alemmassa kuviossa 6.13 on puolestaan esitetty vastaukset siihen, missä määrin eri tekijät heikentävät liiketoiminnan edellytyksiä uusissa jäsenmaissa. Korkeimmalle tässä suhteessa nousee uusien jäsenmaiden Suomea heikompi julkishallinnon taso. Tähän liittyvät erilaiset lupakäytännöt, sertifiointimenetelmät ja korruptio. Maiden liittyminen EU:hun yhtenäistää käytäntöjä nykyisten jäsenmaiden kanssa ja helpottaa ajan myötä yritysten liiketoimintaa.

Hieman tätä vähemmän tärkeiksi nousivat taloudellinen epävakaus ja puutteellinen infrastruktuuri uusissa jäsenmaissa. Molemmat ongelmat pienenevät ajan myötä, vaikkakin verrattuna EU-15-maihin eroja on jonkin verran vielä pitkään. Uusien jäsenmaiden liittyminen talous- ja rahaliittoon kuluvan vuosikymmenen lopulla, maasta riippuen mahdollisesti vuodesta 2007 lähtien, tuo taloudellista vakautta uusiin jäsenmaihin. Vastaavasti puutteellinen infrastruktuuri paranee muun muassa Euroopan unionin rakennerahastojen ja EBRD:n rahoituksen turvin.

✓ *Kysymys: Aiotteko hankkia uusista jäsenmaista ulkomaista työvoimaa palvelukseenne Suomeen?*

Vastanneista yrityksistä 14 prosenttia arvioi hankkivansa uusista jäsenmaista ulkomaista työvoimaa palvelukseensa Suomeen. Palvelualat ja suuret yritykset erottautuivat hieman keskimääräistä korkeampina arvioina tässä suhteessa. Kyselyssä oli kuitenkin aliedustus muun muassa rakennus- ja ravintola-aloilla, joille ulkomainen työvoima muodostunee tärkeämmäksi kuin useimmilla muilla toimialoilla.

Kuvio 6.14 Aiotteko hankkia uusista jäsenmaista ulkomaista työvoimaa palvelukseenne Suomeen, % vastaajista

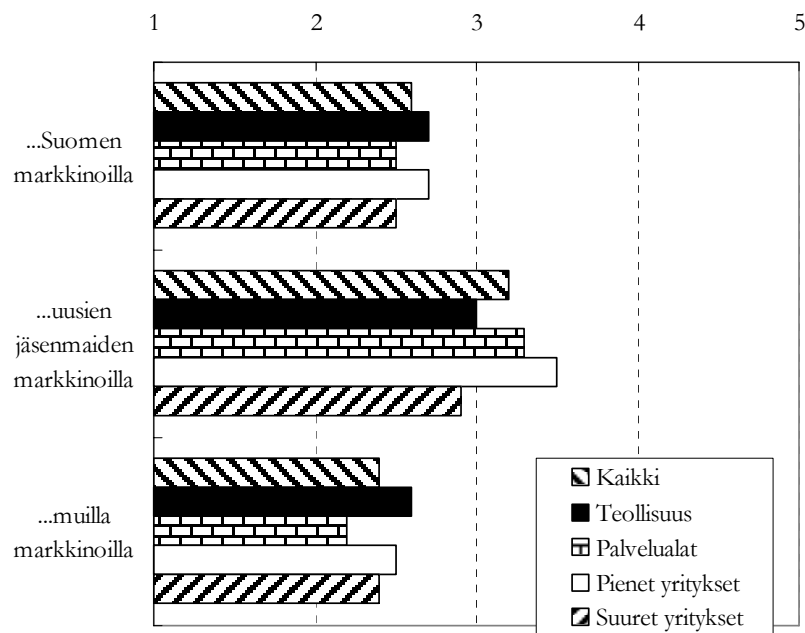
- ✓ *Kysymys: Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä yrityksenne kannalta? ”Uusissa jäsenmaissa toimivien yritysten taholta kiristyvä kilpailu on uhka...” ja ”Uudet jäsenmaat ovat mahdollisuus...”*

Ylemmässä kuviossa 6.15 on esitetty vastaukset kysymykseen siitä, pitävätkö kyselyyn vastanneet yritykset uusissa jäsenmaissa toimivien yritysten taholta kiristyvää kilpailua uhkana. Suomen markkinoilla ja kolmansien maiden markkinoilla kiristyvää kilpailua ei pidetä kovinkaan merkityksellisenä. Itse uusien jäsenmaiden markkinoilla kiristyvä kilpailu on hieman merkittävämpi tekijä. Suurista EU-maista katsoen Baltian maat ovat tähän asti olleet suhteellisen syrjässä. Tämäkin voi ajan myötä muuttua ja kilpailu kiristyä sitä kautta.

Toisaalta uusia jäsenmaita pidetään mahdollisuutena ennen kaikkea laajentaa liike-toimintaa viennin kautta (kasvavat markkinat) ja laajentaa liiketoimintaa tuottamalla tavaroita tai palveluja uusissa jäsenmaissa (alemmat tuotantokustannukset ja kasvavat markkinat). Tässä kysymyksessä uusia jäsenmaita ei pidetty kovinkaan merkittävänä mahdollisuutena hankkia työvoimaa Suomeen.

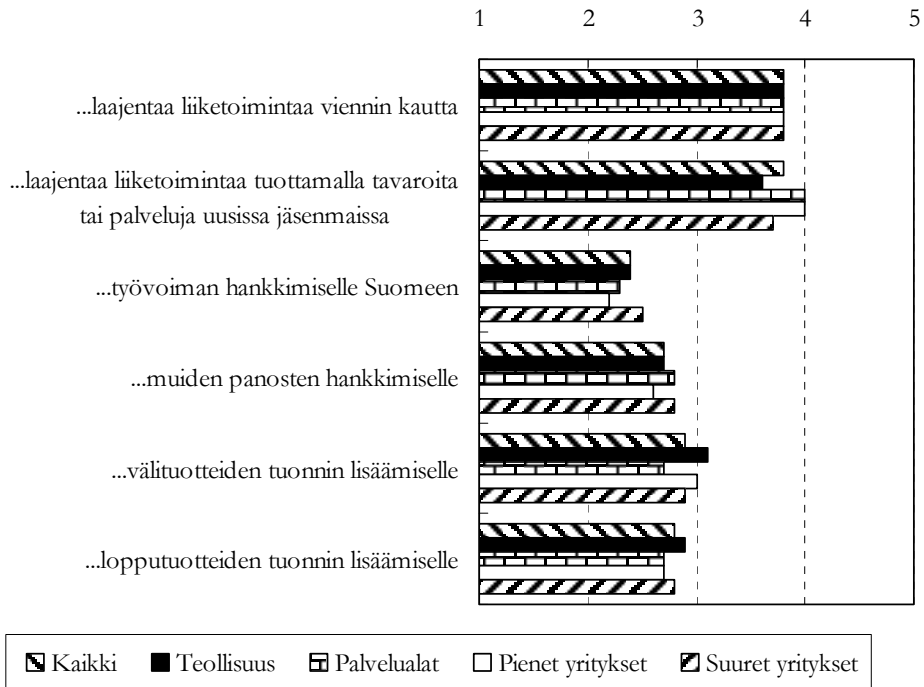
Kuvio 6.15 Mitä mieltä olette seuraavista väitteistä yrityksenne kannalta? (As-teikko: 1 = täysin eri mieltä, 2 = jokseenkin eri mieltä, 3 = ei osaa sanoa, 4 = jokseenkin samaa mieltä, 5 = täysin samaa mieltä)

- Uusissa jäsenmaissa toimivien yritysten taholta kiristyvä kilpailu on uhka

Kuvio 6.15 (jatkoa)...

• Uudet jäsenmaat ovat mahdollisuus

7 TYÖVOIMAN LIIKKUVUUS JA TYÖMARKKINAT

Työvoiman vapaa liikkuvuus on yksi EU:n sisämarkkinoiden neljästä keskeisestä vapaudesta. Tässä suhteessa ei liittymisen valmistautumisaikana, eli Eurooppasopimusten voimassaoloaikana, ole tehty vielä mitään muodollista liberalisointia. Uusista jäsenmaista on tästä huolimatta suuntautunut EU-maihin siirtolaisvirta, joka oli 1990-luvun alussa suuruudeltaan noin 300 000 henkeä vuodessa, mm. saksalaisia paluumuuttajia. Tämä virta päättyi kuitenkin nopeasti jo viime vuosikymmenen puoleen väliin mennessä. Suomen osalta nämä virrat ovat esillä kuviossa 7.2.

Työvoima voi liikkua hakijamaista Suomeen suomalaisten yritysten palvelukseen tai tulla hakijamaiden yritysten palveluksessa niiden etabloituessa Suomen markkinoille ja tarjotessa tuotteitaan ja palveluksiaan tänne. Palveluita voi myös tarjota ulkomaista työvoimaa vuokraava yritys. Ulkomaisia työntekijöitä voi tulla Suomeen siirtolaisina pysyväisluonteisesti tai sitten muun kaltaisena maahanmuuttona, joka merkitsee tilapäis- tai kausiluonteista osallistumista Suomen työmarkkinoille. Työvoima voikin sukuloida lähinnä Viron ja Suomen välillä perustuen lyhytaikaisiin työsuhteisiin. Tällöin hyöty ostovoiman kohoamisen muodossa voi olla suurin virolaisille työntekijöille, koska palkkataso vastaa (on lähellä) suomalaista ja kulutuksen hintataso taas vastaa (on lähellä) virolaista.

Tässä luvussa tarkastellaan seuraavia asioita:

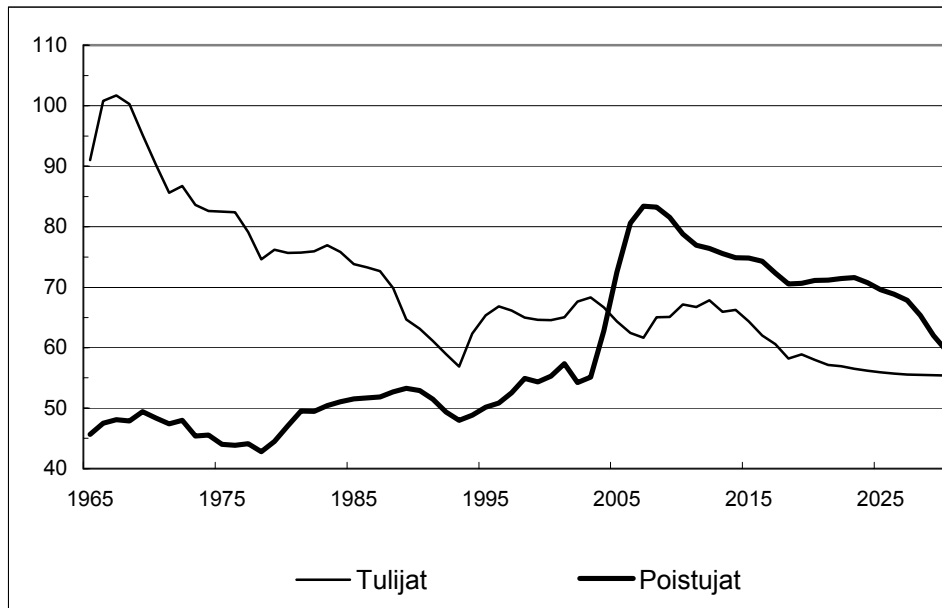
- Kuinka suurta työvoiman liikkuvuus voi olla EU:hun liittyvistä maista Suomeen?
- Miten työvoiman liikkeitä säännellään?
- Miten maahanmuutto vaikuttaa Suomen talouteen – tuotantoon, palkkatasoon ja työllisyyteen?

7.1 Tilanne tällä hetkellä ja lähitulevaisuudessa Suomen työmarkkinoilla

Suomen työmarkkinoilla koetaan tunnetulla tavalla lähivuosina merkittävä muutos, kun työvoimaa poistuu enemmän markkinoilta kuin uutta työkäistä väestöä tulee tilalle, ks. kuvio 7.1. Tämä suuri muutos avaa mahdollisuuden kahdenlaiseen kehityssuuntaan. Yhtäältä se tekee mahdolliseksi työmarkkinoiden tasapainon parantamisen ja työttömyyden vähentämisen. Tämä edellyttää sitä, että työmarkkinoiden kiristyminen ei johda palkkakustannusten nousun vauhdittumiseen, vaan aiemmasta maltillisesta yleislinjasta kustannusten nousun osalta voidaan pitää kiinni. Toisaalta taas yritykset ja julkinen sektori joutuvat kokemaan työvoimapulan aiempaa laajempaan. Tämä synnyttää tarpeen saada Suomeen ulkomaisia työntekijöitä.

Vuoden 2002 lopussa Suomessa oli EU-maista 17 975 henkilöä, 12 428 virolaista, Latviasta 300, Liettuasta 288, Puolasta 768 henkilöä. Yhteensä Suomessa asui 103 692 ulkomaalaista, eli 2.0 prosenttia koko väestöstä. Tämä osuus on EU-maiden pienimpiä, mutta se on kasvanut varsin nopeasti. Vuonna 2000 ulkomaalaisia oli 91 074, joten heidän määränsä kasvuvauhti on ollut viime vuosina peräti 6.7 prosenttia vuodessa, kun koko väestön kasvu on ollut vain 0.2 prosenttia vuodessa.

Kuvio 7.1 Työikäisestä (20-60 v.) väestöstä poistuvat ja siihen tulevat, 1000 henkeä

Jos tämä ulkomaalaisväestön kasvuvauhti jatkuisi, Suomessa olisi 163 000 ulkomaalaista vuonna 2010. Ulkomaalaisväestö kasvaisi nykyisestä 60 000 hengellä. Suomen väestö kasvaisi tämän johdosta noin 1.2 prosentilla.

Toisaalta ulkomaalaisväestön työttömyys on yhä suurta, moninkertaista verrattuna kantäväestöön. Vuonna 2001 ulkomaalaisten keskimääräinen työttömyysaste oli työministeriön mukaan 31 prosenttia. Virolaisten osalta tämä oli 23 prosenttia. Ulkomaalaisista työllisiä oli vuonna 2000 vain 30.5 prosenttia, kun suomalaisten kohdalla tämä luku on 43.2 prosenttia.

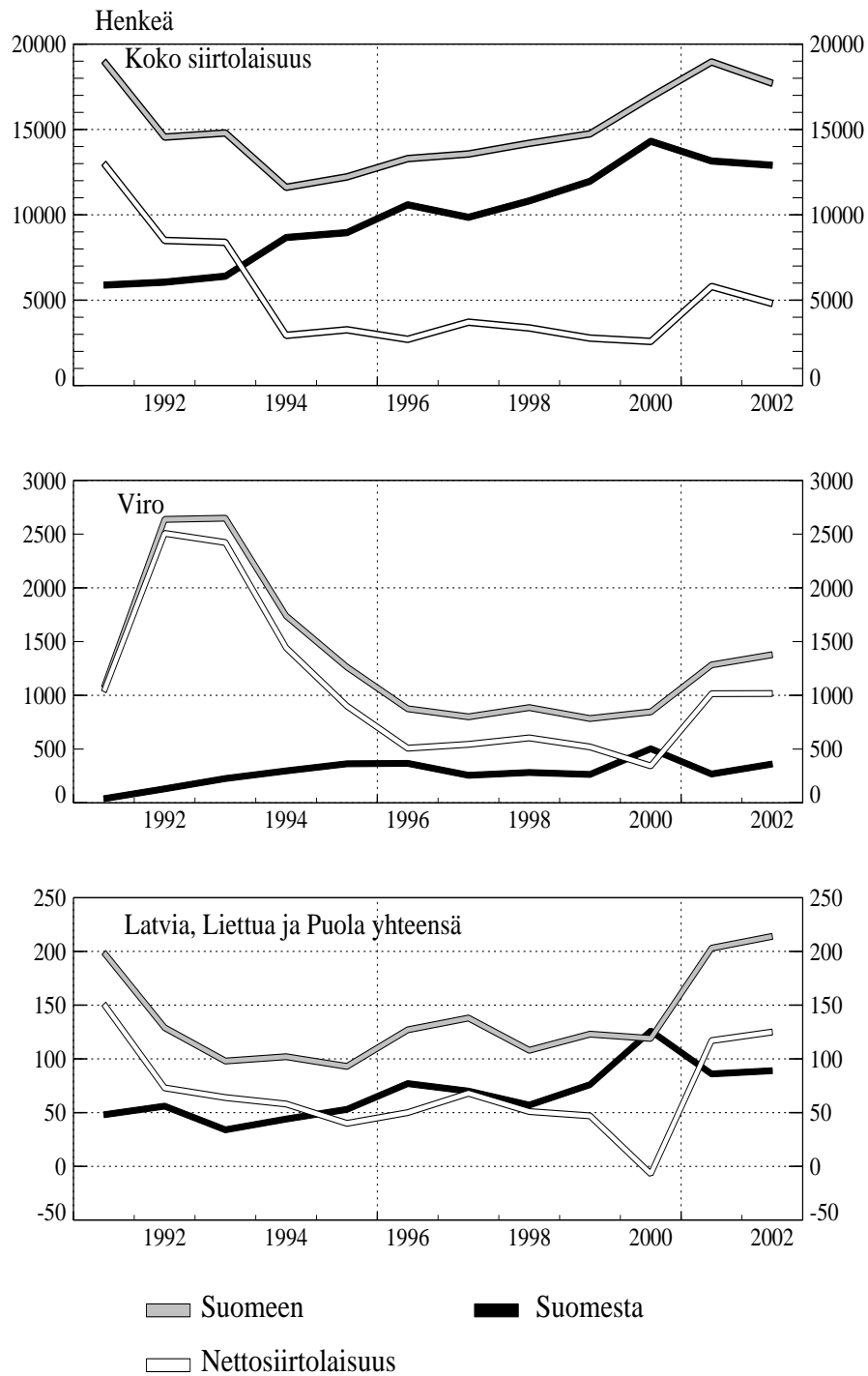
Jos tämä osuus pysyisi entisenä, 60 000 uudesta maahanmuuttajasta työllisiä olisi vain alle 20 000. Näin ollen kokonaistyöllisyys lisääntyisi 0.9 % äsken kaavailun suuruisen siirtolaisuuden ansiosta, eli vain vähän. Ei-työllisten määrä kasvaisi 40 000:lla.

Verrattuna muihin arvioihin itälaajenemisen siirtolaisuusarvioista tämä yksinkertainen laskelma on niiden kanssa varsin hyvin yhteneväinen. Samoin verrattuna koko EU:ta koskeviin arvioihin tämä on samassa kokoluokassa. Alho ym. (2001) ja myös Kiander ja Vartiainen (2001) ovat päätyneet siihen, että Suomeen muuttaisi siirtolaisia itälaajenemisen seurauksena ehkä 50 000 henkeä noin 10 vuoden aikana.

Kuviossa 7.2 esitetään koko ulkomainen muuttoliike sekä muuttoliike Suomen ja Viron sekä muiden Baltian maiden ja Puolan välillä. 1990-luvun alku oli suhteellisen

vilkaista muuttoliikkeen aikaa, mikä osaltaan perustui siihen, että inkeriläisiä muutti myös Virossa Suomeen. Viime vuosina tämä muuttoliike on taas jonkin verran vilkastunut, ja tänne on tullut noin 1000 muuttujaa vuosittain, mutta palaajiakin on. Muiden Baltian maiden ja Puolan muuttoliike Suomen suuntaan on ollut lähes olematonta.

Kuvio 7.2 Muuttoliike Suomen ja ulkomaiden välillä

Siirtolaisuus on yksi väylä ulkomaisille työntekijöille tulla Suomen työmarkkinoille. Mutta vielä merkittävämpi väylä on luultavasti se, että lyhytaikaisia, kausiluonteisia työntekijöitä ja maiden välillä sukkuloivia työntekijöitä on jo ollut ja on jatkossa vielä enemmän Suomessa työlupakäytännön puitteissa ilman, että he tulisivat rekisteröidyiksi maahanmuuttajiksi.

Työlupien määriä eri toimialoilla kuvataan taulukossa 7.1. Työlupien määrä on kasvussa, sillä koko vuonna 2002 niitä myönnettiin 21 807. Taulukosta nähdään, että lähes puolet työluvista tuli puutarha-alalle ilmeisesti töihin, joihin ei Suomesta työntekijöitä ole helposti tai juuri lainkaan saatavilla. Tällöin on vaikea puhua siitä, että nämä ulkomaiset työntekijät syrjäyttäisivät suomalaisia, vaan heidän tuomansa työvoima tekee mahdolliseksi tuotannon Suomessa ja hyödyttää siten koko kansantaloutta.

Taulukko 7.1 Puolletut työluvat ammattialoittain ja kansallisuuden mukaan, tammi-marraskuu 2003

Ammattiala	Viro	Venäjä	Latvia	Liettua	Puola	Yhteensä
Puutarha	2 137	5 489	275	249	265	8 835
Maatalous	535	294	137	39	30	1 082
Kuljetustyö	391	527	0	1	0	919
Elektron. ym. ins. ja teknikot	23	80	0	5	38	753
Atk-ammattilaiset	26	75	25	13	18	723
Talonrakennus	474	69	1	3	4	564
Yhteensä	8 482	8 268	560	442	697	22 964

Lähde: Työministeriö

7.2 Työvoiman liikkuvuuden säätely

Suomessa vaaditaan työvoimaviranomaisten hyväksymä työlupalausunto sekä oleskelulupa ennen kuin yritys voi rekrytoida työntekijän muualta kuin ETA-alueelta (EU ja mm. Norja). Vuonna 2002 valtaosa puolletuista työluvista, 17 299, yhteismäärän ollessa 21 807, eli 79 prosenttia myönnettiin tilapäisluonteista työntekoa varten. Hylättyjä työlupa-anomuksia oli yhteensä 1 711 eli 7 prosenttia.

Suomi on hyväksynyt laajentumisneuvotteluissa EU-komission esittämän ns. 2+3+2-mallin. Sen mukaan työvoiman liikkuvuus on rajoitettu uusista EU-jäsenmaista kahden vuoden ajan. Jos tänä aikana Suomen työmarkkinoilla ei esiinny ongelmia, työvoiman liikkuvuus vapautuu vuonna 2006. Jos ongelmia on, rajoitusta voidaan jatkaa vielä kolme vuotta. Jos tämänkin periodin jälkeen erityisiä ongelmia on, rajoitusta voidaan vielä pidentää kahdella vuodella. Siten viimeistään vuonna 2011 työvoima olisi täysin liikkuvaa Suomen ja uusien jäsenmaiden välillä.

Sinä aikana kun rajoituksia on, ulkomaalaiset voivat tulla Suomeen työ- ja oleskelulupakäytännön mukaisesti. On ollut esillä ajatus siitä, että tätä liikkuvuutta helpotettaisiin mm. siten, että työ- ja oleskeluluvat yhdistettäisiin ja että lupa ei olisi enää työnantajakohtainen, vaan sektorikohtainen, jolloin työntekijä voisi siirtyä myös toisen yrityksen palvelukseen ilman eri lupaa. Työntekijäjärjestöt ovat vaatineet pitkää siirtymäaikaa työvoiman vapaalle liikkuvuudelle ja lisättyä muuttoliikkeen viranomaiskontrollia, jotta harmaiden työmarkkinoiden ongelmilta voitaisiin välttyä (ks.

esim. SAK, 2002). Työnantajat ovat puolestaan painottaneet kasvavasta työvoimatarpeesta lähtevää muuttoliikkeen joustavampaa säätelyä.

Ruotsi ei ole ilmoittanut tarvitsevansa samanlaista siirtymäaikaa, vaan se aikoo avata työmarkkinansa heti EU:n laajetessa. Suomalaiset yritykset ovat pelänneet sitä, että Ruotsi vie tämän vuoksi parhaat ja muuttoalttuimmat työntekijät omille työmarkkinoilleen (ks. tästä mahdollisuudesta pohdintaa Alho, 2002). Tämä on hyvinkin mahdollista jossakin määrin ja edellyttää sitä, että Suomessa seurataan tilannetta tiiviisti ja mahdollisesti jopa luovutaan siirtymäajasta, jos tämänsuuntainen tilanne uhkaa kehittyä.

Työvoimaa voi tulla Suomen työmarkkinoille myös palveluiden vapaan sisämarkkinakaupan kautta, jos ulkomaista työvoimaa vuokraavat yritykset ryhtyvät toimimaan Suomessa. Tältä osin on huomattava, että tällaisiin työntekijöihin sovelletaan vähintään suomalaisia minimityöehtoja.⁹

7.3 Vaikutuksista Suomen työmarkkinoilla ja taloudessa

Julkisuudessa liikkuu paljon näkemyksiä siitä, että kansainvälinen kauppa ja globalisaatio on aiheuttanut paljon haitallisia vaikutuksia läntisten teollisuusmaiden työmarkkinoilla. Empiiriset tutkimustulokset eivät kuitenkaan tue näitä väitteitä kovinkaan voimakkaasti, ainakaan vielä.

Kuten yllä oli puhe, monet arviot, kuten Alho ym. (2001) sekä Kiander ja Vartiainen (2001) päätyvät siihen, että siirtolaisuus Suomeen saattaisi kasvaa noin 5 000 hengellä vuodessa, 50 000 hengellä pitkällä ajalla EU:n laajettua. Rantala (2001) päätyi siihen, että siirtolaisvirta voisi olla suurempikin, suurimmillaan n. 18 000 henkeä vuodessa 2010-luvulla. Nämä arviot eivät erota lyhytaikaista työvoiman liikkuvuutta ja varsinaista siirtolaisuutta.

Kuten yllä oli esillä, ne, joille tällä hetkellä myönnetään työ lupa, tulevat töihin, joihin ei pääsääntöisesti saada suomalaisia työntekijöitä. Tällaista työvoimaa tulee edelleen Suomen työmarkkinoille, vaikka sitä ei säädeltäisikään enää. Tällainen työvoima hyödyttää Suomen kansantaloutta monessakin mielessä. Ensinnäkin toimintaan liittyvät pääomatulot jäävät Suomeen, ja toisaalta suomalaiset yritykset esimerkiksi elintarviketeollisuudessa pystyvät tällä tavalla varmistamaan sen, että ne saavat kotimaista raaka-ainetta käyttöönsä. Tällä on merkitystä, jos ulkomainen raaka-aine ei ole laadultaan ja hinnaltaan edullisempaa. Myös kuluttajat hyötyvät tätä kautta välillisesti.

Mikä on sitten tilanne työmarkkinoilla, jos tänne muuttaa suomalaisten kanssa ominaisuuksiltaan samanlaista työvoimaa? Ohessa kuviossa 7.3 esitetään Alhon (2002) laskema koko EU-15-alueen – tai Suomen talouden – reaktio siihen, jos työvoima siirtolaisuuden vuoksi kohoaa yhdellä prosentilla noin vuosikymmenessä.

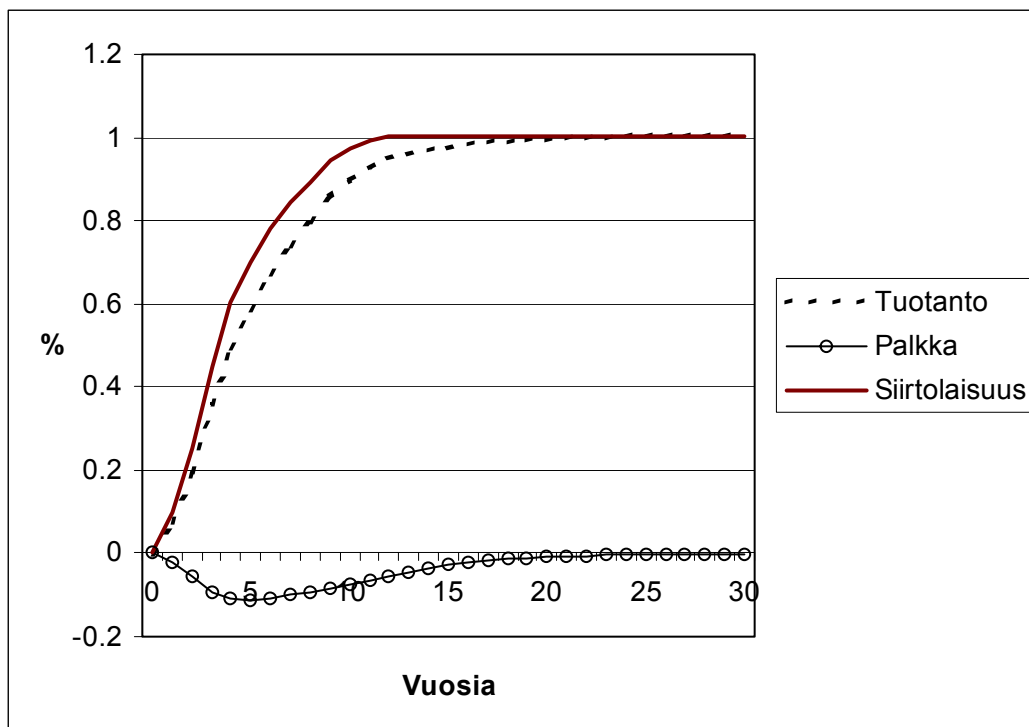
Tämän laskelman mukaan paine reaalipalkkaan jäisi varsin pieneksi ja ohimeneväksi, alle 0.1 prosenttiyksiköksi suurimmillaan. Tämä seuraa siitä, että talous kasvaa investointien kasvun kautta. Investoinnit lisääntyvät, koska yritysten kannattavuus paranee, kun alkuvaiheessa työvoiman määrä lisääntyy EU:n työmarkkinoilla. Lopputilanteessa sekä pääoman määrä että työvoima ovat kasvaneet prosentilla, joten myös EU-15-maiden tuotanto (BKT) kasvaa prosentilla. Tällöin pääoman määrä työnteki-

⁹ Ks. työvoiman liikkuvuuden säätelystä myös Valtiovarainministeriö (2003), luku 3, SAK (2002) ja Palvelutyönantajat (2003).

jää kohti on myös samalla tasolla kuin ennen siirtolaisuutta ja siksi reaali-palkkakin on palannut alkutasoonsa.¹⁰

Uusimmissa tutkimuksissa on pyritty tuomaan esille se, että maahanmuuton vaikutukset EU:n työmarkkinoille riippuvat käänteisesti siitä, kuinka tiukkaa työmarkkinoiden säätely on. Mitä tiukempi säätely, sitä enemmän maahanmuutto häittää kantaväestöä, ks. Angrist ja Kugler (2003). Äskeisessä laskelmassa tämä tarkoittaa sitä, että jos reaali-palkat eivät josta lainkaan, eikä yritysten kannattavuus siten lainkaan parane, niin talous eikä työvoiman kysyntä kasva aikaa myöten. Seurauksena olisi vain työttömyyden kasvu. Samaten, jos jostain syystä yritysten investointien kasvun muodossa tapahtuva sopeutumisreaktio jäisi toteutumatta, reaali-palkka laskisi pysyvästi.

Kuvio 7.3 Siirtolaisuuden, joka kohottaa työvoimaa prosentilla 10 vuodessa, vaikutus tuotantoon ja reaali-palkkaan verrattuna perusuraan, %

Laskelmasta, ks. tarkemmin Alho (2002).

Työmarkkinoiden tasapaino voi muuttua myös hyödykemarkkinoiden tasapainon muutosten seurauksena, kun kysyntä niillä muuttuu. Edellähän lähdettiin liikkeelle työvoiman liikkeistä ja kytkettiin hyödykemarkkinoiden tarjontareaktio mukaan investointien reaktion muodossa.

Yksi vaikutus EU:n laajenemisesta on yrityksiä koskevan sijaintikilpailun koveneminen ja tuonnin mahdollinen kasvu uusista jäsenmaista. Kovemman kilpailun vaikutusta kuvattiin jo edellä luvussa 4. Tarkastellaan vielä tämän aiheuttamaa vaikutusta Suomen työmarkkinoilla.

¹⁰ Suomea koskevista vaikutusarvioista ks. myös Sarvimäki (2003).

Uusien jäsenmaiden osuus on noin 2 prosenttia teollisuustuotteiden markkinoista Suomessa (Alho ym. 2001). Oletetaan, että tämä osuus kaksinkertaistuisi siten, että suurin sijoituksin uusiin jäsenmaihiin siirtyisi tuotantoa, joka sitten tuotaisiin Suomen markkinoille. Tämä esimerkki oli esillä yllä luvussa 4. Jos uusissa jäsenmaissa tuotettujen välituotteiden hinta on hintatasojen suhteiden mukainen, eli noin 40 prosenttia suomalaisesta, niin yritys hyötyy jokaisesta välituote-eurosta 0.6 euroa verrattuna siihen, että välituote ostettaisiin Suomesta.

Suurin sopeutumista edellyttävä muutos Suomen työmarkkinoilla syntyy silloin, jos tämä sijaintia koskeva muutos välituotteiden tuottamisessa syrjäyttää vastaavan tuotannon Suomessa (ja jos kokoonpanon siirtäminen kokonaisuudessaan jätetään sivuun). Mutta arvioitaessa tämän muutoksen merkitystä on huomattava, että äsken mainitun hintaedun suomalaiset yritykset voivat kanavoida edelleen hintojensa alennuksina viennissä kolmansilla markkinoilla tai myynnissä kotimaanmarkkinoilla. Niiden kilpailukyky viennissä paranee, koska ne voivat käyttää siinä edullisempia panoksia.

Voidaan helposti ymmärtää, että työmarkkinoiden kokonaisuutta tarkastellen viennin kilpailukyvyyn paranemisen työllisyyttä lisäävä vaikutus kompensoi suurelta osin kotimaisen tuotannon korvaamisen tuonnilla ja tämän aiheuttaman kotimaisen työllisyyden heikkenemisen. Tämä edellyttää kuitenkin joustavuutta työmarkkinoilta ja vanhojen, usein työvaltaisten työpaikkojen korvaamista uusilla työpaikoilla kilpailukykyisessä vientitoiminnassa. Tämä sopeutumispaine ja nämä sopeutumisväylät ovat yleensäkin niitä, joiden kautta maa voi hyötyä integraatiosta ja kansainvälisen työnjaon syvenemisestä.

Vienti ja suorat sijoitukset voivat siten tukea toisiaan. Tämä mahdollisuus tuli esille myös tämän tutkimuksen yrityskyselyssä, jonka tuloksia selostettiin edellä luvussa 6.

LÄHTEET

- Alho, K. (2002): "EU Labour Markets and Immigration Connected to Enlargement", *ETLA Keskusteluaiheita*, No. 791.
- Alho, K., M. Erkkilä, M. Kotilainen ja M. Widgrén (1996): *EU:n kehitys Suomen näkökulmasta*, ETLA B 121.
- Alho, K., V. Kaitila ja M. Widgrén (2001): *EU:n itälaajenemisen vaikutukset Suomen elinkeinoelämälle*, ETLA B 178.
- Ali-Yrkkö, J. ja P. Ylä-Anttila (2002) "Pääkonttorien sijainti, kansainvälistyminen ja verotus", *ETLA Keskusteluaiheita*, No. 831.
- Angrist, J. D. ja A. D. Kugler (2003): "Protective or Counter-Productive? Labour Market Institutions and the Effect of Immigration on EU Natives", *Economic Journal*, Vol. 113, No. 488, 302-331.
- Erkkilä, K. ja M. Widgrén (1994): *Suomen ja Baltian kaupan potentiaali ja suhteellinen etu*, ETLA B 101.
- Gorter, J. ja A. Parikh (2000) "How mobile is capital within the EU?" *CPB Research Memorandum*, No. 172. <http://www.cpb.nl/eng/pub/onderzoek/172/om172.pdf>.
- European Economy (2003) Statistical Annex, Autumn. European Commission.
- Kaitila V. (2001): "Accession Countries' Comparative Advantage in the Internal Market: A Trade and Factor Analysis", *Bank of Finland Institute for Economics in Transition Discussion Paper*, No. 3.
- Kaitila V. (2003): "Convergence of Real GDP Per Capita in the EU15 Area: How Do the Accession Countries Fit In?", *ETLA Keskusteluaiheita*, No. 865.
- Kaitila, V. ja M. Widgrén (1998): *Baltian maiden EU-jäsenyys ja Suomi*, ETLA B 139.
- Kallio, P., J. Marttila ja M. Mäkimattila (2001): "Euroopan unionin laajenemisen vaikutukset elintarviketalouteen", *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen työpapereita*, No. 40.
- Kallio P., J. Marttila, M. Virolainen ja R. Volk (2002): "Baltian maiden merkitys Suomen elintarviketeollisuudelle", *Pellervon taloudellisen tutkimuslaitoksen raportteja*, No. 184.
- Kiander J. ja R. Vaittinen (2001): "EU:n itälaajenemisen vaikutuksista: laskelmia tasapainomallilla", *VATT Keskustelualoitteet*, No. 259.
- Kiander, J. ja J. Vartiainen (2001): "EU:n itälaajeneminen ja suomalaiset työmarkkinat", *Kansantaloudellinen aikakauskirja*, 2/2001, 296-314.
- Kotilainen, M., V. Kaitila, M. Widgrén, K. Alho (2003): *Suomen ja Venäjän taloussubteiden kehitysnäkymät*. ETLA B 205.
- Lindström, M. (2003): *Locational Sources of Competitiveness: Finnish Companies' International Business Operations in the Baltic Sea Region*, ETLA A 37.

- Ministry of Economics, Republic of Latvia (2003) Economic Development of Latvia, Report. Riga, June.
- Palvelutyönantajat (2003): *EU:n laajentuminen ja yksityiset palvelualat*, muistio.
- Partanen, A. ja M. Widgrén (1999): *Puolan EU-jäsenyyden ja Suomi*, ETLA B 153.
- Pirilä, H. (2002): *Euroopan unionin itälaajentumisen vaikutukset suomalaisiin PK-yrityksiin*, Turun kauppakorkeakoulu, yritystoiminnan tutkimus- ja koulutuskeskus, sarja B 4.
- Rantala, O. (2001): "EU:n itälaajenemisen vaikutus Suomen väestökehitykseen" *ETLA Keskusteluaiheita*, No. 764.
- SAK (2002): *Itälaajentumisraportti*.
- Sarvimäki, M. (2003): "Euroopan unionin itälaajentuminen ja maahanmuutto Suomeen", *VATT tutkimuksia* No. 98.
- Teollisuus ja työnantajat (2002): *Lähtevätkö pääkonttorit Suomesta?* Helsinki, syyskuu 2002.
- Teollisuus ja työnantajat (2003): *Teollisuuden ulkomaantoiminta. Löytyykö kasvu kehittyviltä markkinoilta?* Helsinki, syyskuu 2003.
- Valtioneuvoston kanslia (2003): *Suomi ja Viro Euroopan unionissa*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 11/2003.
- Valtiovarainministeriö (2003): *Unionin laajentumiseen liittyviä taloudellisia näkökohtia*, Valtiovarainministeriön kansantalousosasto, työryhmämuistio 25/2003.

LIITE YRITYSKYSELYN LOMAKE

LUOTTAMUKSELLINEN

ETLAN TUTKIMUS EU:N ITÄLAAJENEMISEN VAIKUTUKSISTA YRITYSTEN STRATEGIOIHIN

Yrityksen nimi: _____

Vastaajan nimi: _____

Puhelinnumero: _____

- HARJOITTAAKO YRITYKSENNE TÄLLÄ HETKELLÄ LIIKETOIMINTAA (ESIM. ULKOMAANKAUPAN TAI INVESTOINTIEN MUODOSSA) EUROOPAN UNIONIN UUSISSA JÄSENMAISSA (VIRO, LATVIA, LIETTUA, PUOLA, TŠEKin TASAVALTA, SLOVAKIA, UNKARI, SLOVENIA, MALTA JA KYPROS)?**
 Ei Kyllä
- JOS VASTASITTE EDELLISEEN KYSYMYKSEEN KIELTEISESTI, AIOTTEKO ALOITTAAT LIIKETOIMINNAN UUSISSA JÄSENMAISSA NIIDEN LIITTYESSÄ EUROOPAN UNIONIIN?**
 Emme EOS Kyllä
- KUINKA SUURI MERKITYS UUSILLA JÄSENMAILLA ON TÄLLÄ HETKELLÄ YRITYKSENNE TOIMINNAN KANNALLTA? (ASTEIKKO: 1 = OLEMATON, 2 = PIENI, 3 = KOHTALAINEN, 4 = SUURI, 5 = ERITTÄIN SUURI)**
 1 2 3 4 5

A. MUUTOKSET YRITYKSEN TOIMINNOISSA, KUN EU LAAJENEET

- AIOTTEKO LAAJENTAA LIIKETOIMINTAANNE UUSISSA JÄSENMAISSA?**
 Emme EOS Kyllä, mitä?
 Vientiä Suomesta Tuontia Suomeen Tuotannollista toimintaa
 Alihankintaa T&K-toimintoja Pääkonttoritoimintoja
 Asiakaspalvelua (esim. puhelinpalvelua), mitä? _____
 Muita, mitä? _____
- AIOTTEKO SIIRTÄÄ LIIKETOIMINTOJA SUOMESTA UUSIIN JÄSENMAIHIN?**
 Emme EOS Kyllä, mitä?
 Tuotannollista toimintaa Alihankintaa T&K-toimintoja
 Pääkonttorin Emoyhtiön kotimaan
 Asiakaspalvelua (esim. puhelinpalvelua), mitä? _____
 Muita, mitä? _____
- KUINKA PALJON ARVIOITTE YRITYKSENNE VIENNIN SUOMESTA UUSIIN JÄSENMAIHIN KASVAVAN KESKIMÄÄRIN VUODESSA VUOSINA 2004-2008?**
 Supistuu Ennallaan Kasvaa alle 10 % Kasvaa 10-25 % Kasvaa yli 25 %
- KUINKA PALJON ARVIOITTE YRITYKSENNE TUONNIN SUOMEEN UUSISTA JÄSENMAISTA KASVAVAN KESKIMÄÄRIN VUODESSA VUOSINA 2004-2008?**
 Supistuu Ennallaan Kasvaa alle 10 % Kasvaa 10-25 % Kasvaa yli 25 %
- KUINKA PALJON ARVIOITTE YRITYKSENNE INVESTOINTIEN KUMULATIIVISEN MÄÄRÄN OLEVAN UUSISSA JÄSENMAISSA VUONNA 2008 SUUREMMAN KUIN VUONNA 2003?**
 Supistuu Ennallaan Kasvaa alle 25 % Kasvaa 25-50 % Kasvaa 50-100 %
 Kasvaa yli 100 %

9. KUINKA PALJON SEURAAVAT TEKIJÄT VAHVISTAVAT LIIKETOIMINNAN EDELLYTYKSIÄ UUSISSA JÄSENMAISSA? (1 = EI LAINKAAN, 2 = VÄHÄN, 3 = KOHTALAISESTI, 4 = PALJON, 5 = HYVIN PALJON)

	1	2	3	4	5
- Uusien jäsenmaiden edullinen kustannustaso	☐	☐	☐	☐	☐
- Uusien jäsenmaiden alhainen yritysverotus	☐	☐	☐	☐	☐
- Uusien jäsenmaiden alhainen henkilöverotus	☐	☐	☐	☐	☐
- Työvoiman vaikea saatavuus Suomessa	☐	☐	☐	☐	☐
- Työvoiman hyvä saatavuus uusissa jäsenmaissa	☐	☐	☐	☐	☐
- Kasvavat markkinat uusissa jäsenmaissa	☐	☐	☐	☐	☐
- Energian ja raaka-aineiden edullinen hinta	☐	☐	☐	☐	☐
- Logistisesti hyvä sijainti suhteessa päävientimarkkinoihin	☐	☐	☐	☐	☐
- EU:n sisämarkkinoiden laajeneminen uusiin jäsenmaihiin	☐	☐	☐	☐	☐
- Muu tekijä, mikä? _____	☐	☐	☐	☐	☐
_____	☐	☐	☐	☐	☐

10. KUINKA PALJON SEURAAVAT TEKIJÄT HEIKENTÄVÄT LIIKETOIMINNAN EDELLYTYKSIÄ UUSISSA JÄSENMAISSA? (ASTEIKKO: 1 = EI LAINKAAN, 2 = VÄHÄN, 3 = KOHTALAISESTI, 4 = PALJON, 5 = HYVIN PALJON)

	1	2	3	4	5
- Matala tuottavuus uusissa jäsenmaissa	☐	☐	☐	☐	☐
- Pätevän työvoiman huono saatavuus uusissa jäsenmaissa	☐	☐	☐	☐	☐
- Kansantalouden mahdollinen epävakaus	☐	☐	☐	☐	☐
- Infrastruktuurin puutteellinen taso	☐	☐	☐	☐	☐
- Julkishallinnon heikompi toiminta ja korruptio	☐	☐	☐	☐	☐
- Kulttuurierot Suomen ja uusien jäsenmaiden välillä	☐	☐	☐	☐	☐
- Muu tekijä, mikä? _____	☐	☐	☐	☐	☐
_____	☐	☐	☐	☐	☐

11. AIOTTEKO HANKKIA UUSISTA JÄSENMAISTA ULKOMAISTA TYÖVOIMAA PALVELUKSEENNE SUOMEEN?

Emme EOS Kyllä

Miksi? _____

12. MIHIN UUSIIN JÄSENMAIHIN TOIMINTANNE TULEE ERITYISESTI PAINOTTUMAAN?

Viro Latvia Liettua Puola Tšekin tasavalta
 Slovakia Unkari Slovenia Malta Kypros
 Ei eroa uusien jäsenmaiden välillä

B. ONKO ITÄLAAJENEMINEN YRITYKSELLENNE UHKA VAI MAHDOLLISUUS?

13. MITÄ MIELTÄ OLETTE SEURAAVISTA VÄITTEISTÄ YRITYKSENNE KANNALTA? (ASTEIKKO: 1 = TÄYSIN ERI MIELTÄ, 2 = JOKSEENKIN ERI MIELTÄ, 3 = EI OSAA SANOA, 4 = JOKSEENKIN SAMAA MIELTÄ, 5 = TÄYSIN SAMAA MIELTÄ)

Uusissa jäsenmaissa toimivien yritysten taholta

kiristynvä kilpailu on <u>uhka</u> ...	1	2	3	4	5
- Suomen markkinoilla	☐	☐	☐	☐	☐
- uusien jäsenmaiden markkinoilla	☐	☐	☐	☐	☐
- muilla markkinoilla	☐	☐	☐	☐	☐

uudet jäsenmaat ovat mahdollisuus ...

	1	2	3	4	5
- laajentaa liiketoimintaa viennin kautta	☐	☐	☐	☐	☐
- laajentaa liiketoimintaa tuottamalla tavaroita tai palveluja uusissa jäsenmaissa	☐	☐	☐	☐	☐
- työvoiman hankkimiselle Suomeen	☐	☐	☐	☐	☐
- muiden panosten hankkimiselle	☐	☐	☐	☐	☐
- välituotteiden tuonnin lisäämiselle	☐	☐	☐	☐	☐
- lopputuotteiden tuonnin lisäämiselle	☐	☐	☐	☐	☐

C. TAUSTATietoJA**14. YRITYKSENNE TOIMIALA(T):**

- Elintarvikkeiden, juomien ja tupakan valmistus
 Tekstiilien ja tekstiilituotteiden valmistus
 Nahan ja nahkatuotteiden valmistus
 Sahatavaran ja puutuotteiden valmistus
 Massan, paperin ja paperituotteiden valmistus; kustantaminen ja painaminen
 Koksen ja öljytuotteiden valmistus
 Kemikaalien, kemiallisten tuotteiden ja tekokuitujen valmistus
 Kumi- ja muovituotteiden valmistus
 Ei-metallisten mineraalituotteiden valmistus (lasi, keramiikka, sementti, kalkki, kivi jne.)
 Metallien jalostus ja metallituotteiden valmistus
 Koneiden ja laitteiden valmistus
 Elektroniikka- ja sähkötuotteiden valmistus
 Kulkuneuvojen valmistus
 Muu valmistus
- Sähkö-, kaas- ja vesihuolto
 Rakentaminen
 Tukku- ja vähittäiskauppa (ml. moottoriajoneuvojen ym. korjaus)
 Majoitus- ja ravitsemistoiminta
 Kuljetus, varastointi ja tietoliikenne
 Rahoitustoiminta
 Kiinteistö-, vuokraus- ja tutkimuspalvelut; liike-elämän palvelut
 Muu, mikä? _____

15. YRITYKSENNE LIIKEVAIHTO VUONNA 2002, MILJ. EUROA

- Alle 5 5-20 20-100 100-200 Yli 200

16. VIENNIN OSUUS YRITYKSENNE LIIKEVAIHDOSTA VUONNA 2002, %

- Alle 20 20-39 40-59 60-79 80-100

17. HENKILÖKUNNAN LUKUMÄÄRÄ SUOMESSA VUONNA 2002

- Alle 30 30-100 100-500 500-1 000 Yli 1 000 henkilöä

18. PALJONKO TYÖVOIMAA ON TYTÄRYHTIÖISSÄNNE UUSISSA JÄSENMAISSA?

- 0 1-10 10-30 30-50 50-100 Yli 100 henkilöä

19. KUINKA PALJON YRITYKSELLÄNNE ON SUOMESSA HENKILÖKUNTA UUSISTA JÄSENMAISTA?

- 0 1-5 5-10 10-20 20-50 Yli 50 henkilöä

20. MIHIN SEURAAVISTA MAISTA YRITYKSELLÄNNE ON VIENTIÄ SUOMESTA?

- Viro Latvia Liettua Puola Tšekin tasavalta
 Slovakia Unkari Slovenia Malta Kypros

- Mikä oli näiden maiden osuus yrityksenne viennistä Suomesta vuonna 2002? _____ %

21. MISTÄ SEURAAVISTA MAISTA YRITYKSELLÄNNE ON TUONTIA SUOMEEN?

- Viro Latvia Liettua Puola Tšekin tasavalta
 Slovakia Unkari Slovenia Malta Kypros

- Mikä oli näiden maiden osuus yrityksenne tuonnista Suomeen vuonna 2002? _____ %

22. KUINKA SUURI OSUUS YRITYKSENNE UUSISSA JÄSENMAISSA SIJAITSEVIEN TYTÄRYHTIÖIDEN MYNNISTÄ ON SUUNNATTU

- myyntinä ao. maan markkinoille: _____ %
 - tuontina Suomeen: _____ %
 - myyntinä muihin maihin: _____ %

23. MIHIN SEURAAVISTA MAISTA YRITYKSENNE ON TEHNYT INVESTOINTEJA SUOMESTA (YRITYSOSTOT, TYTÄRYHTIÖIDEN PERUSTAMINEN)?

- Viro Latvia Liettua Puola Tšekin tasavalta
 Slovakia Unkari Slovenia Malta Kypros

- Mikä on näiden maiden osuus yrityksenne investoinneistanne ulkomaille? _____ %

24. LISÄKOMMENTTEJA?

Ajastanne ja vastauksistanne kiittäen,
Kari Alho, Ville Kaitila ja Markku Kotilainen

ELINKEINOELÄMÄN TUTKIMUSLAITOS (ETLA)

THE RESEARCH INSTITUTE OF THE FINNISH ECONOMY

LÖNNROTINKATU 4 B, FIN-00120 HELSINKI

Puh./Tel. (09) 609 900

Telefax (09) 601753

Int. 358-9-609 900

Int. 358-9-601 753

<http://www.etla.fi>

KESKUSTELUAIHEITA - DISCUSSION PAPERS ISSN 0781-6847

Julkaisut ovat saatavissa elektronisessa muodossa internet-osoitteessa:

<http://www.etla.fi/finnish/research/publications/searchengine>

- No 853 LOTTA VÄÄNÄNEN, Does Public Funding Have a Halo Effect? Evidence from Finnish SMEs. 14.05.2003. 19 p.
- No 854 PETRI BÖCKERMAN – MIKA MALIRANTA, The Micro-level Dynamics of Regional Productivity Growth: The source of divergence in Finland. 15.05.2003. 30 p.
- No 855 CHRISTOPHER PALMBERG – OLLI MARTIKAINEN, Overcoming a Technological Discontinuity – The Case of the Finnish Telecom Industry and the GSM. 23.05.2003. 55 p.
- No 856 RAINE HERMANS – ILKKA KAURANEN, Intellectual Capital and Anticipated Future Sales in Small and Medium-sized Biotechnology Companies. 28.05.2003. 30 p.
- No 857 ERKKI KOSKELA – MATTI VIREN, Government Size and Output Volatility: New International Evidence. 10.06.2003. 16 p.
- No 858 TOMI HUSSU, Intellectual Capital and Maintenance of Work Ability – The Wellbeing Perspective. 28.05.2003. 35 p.
- No 859 LOTTA VÄÄNÄNEN, Agency Costs and R&D: Evidence from Finnish SMEs. 23.06.2003. 54 p.
- No 860 PEKKA ILMAKUNNAS – MIKA MALIRANTA, Technology, Labor Characteristics and Wage-productivity gaps. 26.06.2003. 27 p.
- No 861 PEKKA ILMAKUNNAS – MIKA MALIRANTA, Worker inflow, outflow, and churning. 26.06.2003. 30 p.
- No 862 ERKKI KOSKELA – MARKKU OLLIKAINEN, A Behavioral and Welfare Analysis of Progressive Forest Taxation. 05.08.2003. 24 p.
- No 863 ERKKI KOSKELA – RUNE STENBACKA, Profit Sharing and Unemployment: An Approach with Bargaining and Efficiency Wage Effects. 06.08.2003. 28 p.
- No 864 ANTTI-JUSSI TAHVANAINEN, The Capital Structure of Finnish Biotechnology SMEs – An Empirical Analysis. 08.08.2003. 62 p.
- No 865 VILLE KAITILA, Convergence of Real GDP per Capita in the EU15 Area: How do the Accession Countries Fit in? 15.08.2003. 30 p.
- No 866 ANNI HEIKKILÄ, Yrityskohtainen palkanasetanta suomalaisessa työmarkkinoiden sopimusjärjestelmässä (Firm-level Wage Setting in the Finnish Wage Bargaining System). 15.08.2003. 87 s.
- No 867 ANNI HEIKKILÄ – HANNU PIEKKOLA, Economic Inequality and Household Production – The effects of specialization of genders. 21.08.2003. 29 p.

- No 868 HANNU PIEKKOLA – LIISA HARMOINEN, Time Use and Options for Retirement in Europe. 25.09.2003. 28 p.
- No 869 VILLE KAITILA, An Assessment of Russia's Growth Prospects in 2003-2010. 18.09.2003. 28 p.
- No 870 JUKKA JALAVA, Electrifying and Digitalizing the Finnish Manufacturing Industry: Historical Notes on Diffusion and Productivity. 26.09.2003. 16 p.
- No 871 ESSI EEROLA – NIKU MÄÄTTÄNEN, Strategic Alliances, Joint Investments, and Market Structure. 17.10.2003. 12 p.
- No 872 TERTTU LUUKKONEN, Variability in Forms of Organisation in Biotechnology Firms. 21.10.2003. 26 p.
- No 873 JENNI OKSANEN, Knowledge and Learning in The Determination of the Optimal form of Firm Organisation. 05.11.2003. 48 p.
- No 874 RITA ASPLUND – JENNI OKSANEN, Functional Flexibility Strategies: Evidence from companies in five small European economies. 05.11.2003. 54 p.
- No 875 RITA ASPLUND, Flexibility and Competitiveness: Labour Market Flexibility, Innovation and Organisational Performance – Finnish National Report. 20.11.2003. 109 p.
- No 876 OLAVI RANTALA, Yritysten T&K-panostusten määräytyminen ja julkisen T&K-rahoituksen vaikutus toimialatasolla. 07.11.2003. 15 s.
- No 877 RAINE HERMANS – ISMO LINNOSMAA, Price Markups and R&D Inputs: the Pharmaceutical Industry in Finland and the USA. 12.11.2003. 18 p.
- No 878 EDVARD JOHANSSON, A Note on the Impact of Hours Worked on Mortality in the OECD. 11.11.2003. 11 p.
- No 879 RITVA HIRVONEN – PEKKA SULAMAA – EERO TAMMINEN, Kilpailu sähkömarkkinoilla – Sähkömarkkinoiden keskeiset piirteet ja toiminta. 18.11.2003. 32 s.
- No 880 REIJO MANKINEN – PETRI ROUVINEN – LOTTI VÄÄNÄNEN – PEKKA YLÄ-ANTTILA, Yrityspalveluiden kasvu, kansainvälistyminen ja kilpailukyky. 19.11.2003. 39 p.
- No 881 CHRISTOPHER PALMBERG – OLLI MARTIKAINEN, The Economics of Strategic R&D Alliances – A Review with Focus on the ICT Sector. 21.11.2003. 50 p.
- No 882 JUHA FORSSSTRÖM – JUHA HONKATUKIA – PEKKA SULAMAA, Global Change and Energy Markets – Analysis the Effects of Nordic Electricity Market Integration on Environmental Policy Using GTAP-E Model. 02.12.2003. 26 p.
- No 883 RAINE HERMANS, New Economic Geography of Market Potential Innovation Intensity and Labor Structure in EU Regions. 30.12.2003. 25 p.
- No 884 MARKKU STENBORG, Waiting for F/OSS: Coordinating the Production of Free/Open Source Software. 29.12.2003. 28 p.
- No 885 KARI ALHO – VILLE KAITILA – MARKKU KOTILAINEN, EU:n laajenemisen vaikutukset suomalaisten yritysten strategiaihin. 05.01.2004. 86 s.

Elinkeinoelämän Tutkimuslaitoksen julkaisemat "Keskusteluaiheet" ovat raportteja alustavista tutkimustuloksista ja väliraportteja tekeillä olevista tutkimuksista. Tässä sarjassa julkaistuja monisteita on mahdollista ostaa Taloustieto Oy:stä kopiointi- ja toimituskuluja vastaavaan hintaan.

Papers in this series are reports on preliminary research results and on studies in progress. They are sold by Taloustieto Oy for a nominal fee covering copying and postage costs.